

**JAVNI POSVET
O NOVEM NACIONALNEM PROGRAMU ZA
JEZIKOVNO POLITIKO**

PRISPEVKI

Ministrstvo za kulturo, 10. januar 2019

KAZALO

Katja Vadnal (Zveza Sožitje): Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja	4
Marijanca Ajša Vižintin (ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije): Slovenščina kot drugi in tuji jezik ter jeziki manjšin, priseljenk in priseljencev	6
Petra Rezar (Društvo učiteljev gluhih Slovenije): Gluhi in SZJ v jezikovni politiki 2019–2023	7
Tanja Potočnik Hönigsmann (Društvo učiteljev gluhih Slovenije in Združenje gluhih Slovenije): Vključitev gluhih tolmačev	10
Kozma Ahačič in drugi (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Slovenska jezikovna politika in obstoječi sistemi	14
Metka Furlan (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Etimološke ter onomastične raziskave slovenskega jezika	22
Andreja Legan Ravnikar (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Zgodovinski slovarji slovenskega jezika in digitalizacija korpusov starejših slovenskih besedil	24
Helena Dobrovoljc (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): O poglavju »Standardizacija« v predlogu Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 (ReNPJP19-23)	25
Branka Kalenič Ramšak in Marjana Šifrar Kalan (Oddelek za romanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Odprta tujejezična politika v slovenski šolski vertikali: primer španščine	27
Tomaž Wraber (bivši predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije): Slep in slabovidni državljani RS in ReNPJP	30
Vesna Horžen (Združenje splošnih knjižnic): Splošne knjižnice kot nosilke programa jezikovne politike	33
Andrea Bartole in Alberto Scheriani (Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti): Status italijanskega jezika v RS – pogled Obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti	34
Marko Robnik Šikonja (Fakulteta za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani): Semantični jezikovni viri in tehnologije	35
Špela Arhar Holdt (CJVT, Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta, Fakulteta za računalništvo in informatiko): Jezikovna opremljenost, odprta dostopnost jezikovnih virov in jezikovni opis	37
Jaka Čibej (CJVT, Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta, Fakulteta za računalništvo in informatiko): Spodbujanje razvoja jezikovnih virov s pomočjo množičenja	41
Ina Ferbežar (Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik): Jezikovna politika v izobraževanju (ob osnutku Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023)	43
Marko Stabej (Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Nova resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko	46

Tatjana Knapp in Rok Usenik (Zavod RISA, Center za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje ter Društvo za prilagojeno obliko komunikacij LABRA): Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 je lahko priložnost za ustrezen celosten pristop k urejanju področja sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami.....	49
Simona Gerenčer Pegan (Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN): Vključitev ljudi z gluhoslepoto v resolucijo	51
Simon Krek (Institut »Jožef Stefan«): Vloga SAZU v RePNPJP19-23	54
Iztok Kosem (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani in Institut »Jožef Stefan«): Odprta dostopnost jezikovnih virov, uporabniki in založništvo tiskanih jezikovnih priročnikov.....	56
Tomaž Longyka (Združenje za esperanto Slovenije): Esperanto: ohranitev maternih jezikov in mednarodna komunikacija.....	59
Janez Dular : Nekaj pripomb k osnutku NPJP 2019–2023	65
Ilinka Todorovski in Mateja Vodeb (varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija ter koordinatorka invalidskih vsebin na RTV Slovenija): Pisni predlog dopolnil resolucije	66
Kristina M. Pučnik (Lektorsko društvo Slovenije): Prispevek Lektorskega društva Slovenije k javni razpravi o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023	68

Katja Vadnal (Zveza Sožitje): Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja

V svojih pripombah se osredotočamo na točko 2.1.7 Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja (str. 36–37).

1. Najprej se nam zastavlja vprašanje, kdo so osebe s posebnimi potrebami. Menimo, da bi bilo potrebno navesti, koga konkretno to poimenovanje nagovarja. V slovenski zakonodaji zvezo »... s posebnimi potrebami« vsebuje samo »šolska zakonodaja« (npr. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Uradni list RS, št. 58/11), medtem ko se v zakonodaji s področja socialnega varstva, zaposlovanja itd. uporablja termin »invalid«. To je tudi poimenovanje, ki ga uporablja slovenska različica Konvencije o pravicah invalidov. Glede na »posebne« potrebe, ki jih navaja besedilo, bi veljalo uporabiti izraz »osebe s posebnimi sporazumevalnimi potrebami (recimo dislektiki) in invalidi (na primer slepi in slabovidni, ljudje z zmernimi, težjimi, težkimi in kombiniranimi motnjami v duševnem razvoju)«.
2. Želeli bi opozoriti tudi na Zaključne ugotovitve Odbora za pravice invalidov¹ v zvezi z uvodnim poročilom Slovenije o uresničevanju Konvencije o pravicah invalidov, ki se nanašajo na 21. člen te konvencije: Svoboda izražanja in mnenja ter dostop do informacij:

»35. Odbor je **zaskrbljen** zaradi:

(a) Nezadostne dostopnosti do vseh, javnih in zasebnih informacijskih in komunikacijskih storitev, vključno s televizijo in spletom, za invalide, **še posebej za osebe z intelektualno invalidnostjo**.

(b) Nezadostnega zagotavljanja znakovnega jezika, Braillove pisave, povečevalne in alternativne komunikacije ter vseh ostalih dostopnih sredstev, načinov in formatov sporazumevanja, **vključno z lahko berljivo in razumljivo obliko**, s strani javnih organov na državni in občinski ravni.

36. Odbor **priporoča**, da Država postavi strategije z določeno časovnico ter dodeli sredstva za zagotavljanje:

(a) Dostopnosti informacij in komunikacij vseh, javnih in zasebnih množičnih medijev, vključno s televizijo in spletom, **za vse invalide**.

(b) Razvoja standardov uporabe znakovnega jezika, Braillove pisave, povečevalne in alternativne komunikacije, **vključno z lahko berljivo in razumljivo obliko**, ter vseh ostalih oblik načinov in formatov sporazumevanja, vključno z mobilnimi aplikacijami, ter njihove uporabe v celotnem javnem in občinskem sektorju.«

Zveza Sožitje že dolgo opozarja na problem diskriminacije ljudi z motnjami v duševnem razvoju (MDR) na področju dostopa do informacij. Zato ni čudno, da je zaskrbljen tudi Odbor za pravice invalidov. Res je sicer, da intelektualno dostopnost, ki jo ponazarja t. i. lahko branje oziroma lahko čitljiva in razumljiva slovenščina, vsebujejo praktično vsi dokumenti, ki nagovarjajo nediskriminacijo invalidov, torej tudi ljudi z zmernimi, težjimi, težkimi in kombiniranimi MDR. Vendar pa je obravnava sporazumevalno-informacijskih in kulturnih potreb oziroma zahtev te skupine invalidov v primerjavi z enako problematiko v primeru telesnih in senzornih invalidov bistveno manj dorečena in zato na izvedbeni ravni praktično spregledana. Zgovoren primer tega je Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list

¹ CRPD/C/SVN/CO/1, 5 marec 2018;

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/SVN/CO/1&Lang=En.

RS, št. 94/2010 in 50/2014). Tudi pričujoči osnutek Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 je v tem pogledu vse preskromen. Glede na ugotovljeno zapostavljenost »lahkega branja« in iz tega izhajajoče diskriminacije naših hčera in sinov z MDR bi morali osnutek dopolniti in naloge na tem področju vsaj tako natančno definirati, kot so definirani ukrepi za gluhoslepe.

Menimo, da je skrajni čas, da si zaradi nezadostne dostopnosti vseh, javnih in zasebnih informacijskih in komunikacijskih storitev, vključno s televizijo in spletom, za osebe z MDR na tem področju postavimo poseben cilj, in sicer:

Cilj 1: Razvijanje in permanentno utrjevanje sporazumevalne zmožnosti ljudi z MDR v funkciji uresničevanja njihove pravice od izražanja mnenj in dostopa do informacij (v skladu z 21. členom Konvencije o pravicah invalidov).

Ukrepi:

- Definiranje temeljnih jezikovnih pravil pri pripravi lahko čitljivih in razumljivih besedil v slovenščini, z jasno opredeljeno vlogo lektorjev z MDR.
- Osveščanje javnosti o pravici ljudi z MDR do dostopa informacij v lahko čitljivi in razumljivi slovenščini.
- Vzpodbujanje uporabe lahko čitljive in razumljive slovenščine v skupnosti kot nujne sestavine skupnostne skrbi za ljudi z MDR.
- Prirejanje zakonodaje v lahko čitljivo in razumljivo slovenščino.
- Opremljanje javnih prostorov s poenotenimi označbami v lahko čitljivi in razumljivi obliki.
- Sistematično usposabljanje kreatorjev in posredovalcev informacij za pripravljanje informativnih gradiv (tiskani in elektronski mediji) v lahko čitljivi in razumljivi slovenščini.

Kazalniki:

- strokovno preverjena in splošno dostopna pravila lahko čitljive in razumljive slovenščine,
- število akcij obveščanja in osveščanja udeležencev,
- vsebovanje določil o obvezni uporabi lahko čitljive in razumljive slovenščine v npr. projektih Občina po meri invalidov (akcijski načrti za neodvisno življenje invalidov v občini ...),
- število zakonov in drugih predpisov v lahko čitljivi in razumljivi slovenščini,
- število javnih prostorov, pravilno opremljenih s poenotenimi označbami v lahko čitljivi in razumljivi obliki,
- število usposabljanj/tečajev/delavnic za pripravo informacij v lahko čitljivi in razumljivi slovenščini in število udeležencev.

Ocenjena okvirna sredstva: redna dejavnost.

Predvideni učinki: izpolnjevanje zavez iz 21. člena Konvencije o pravicah invalidov in odprava deficita pri uresničevanju pravice ljudi z MDR do svobode govora, izražanja mnenj in dostopa do informacij.

Nosilci: Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za delo, družine, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za pravosodje.

Marijanca Ajša Vižintin (ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije): Slovenščina kot drugi in tuji jezik ter jeziki manjšin, priseljenc in priseljencev

2.1.4 Slovenščina kot drugi in tuji jezik

1. 9. 2018 je začel veljati nov Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah (pravilnik, Uradni list RS, št. 30/18), ki določa, da se mora organizirati začetni intenzivni tečaj slovenščine na začetku novega šolskega leta, obenem pa določa osebni izobraževalni načrt za vsakega dijaka priseljenca posebej.

Glede ur novi pravilnik določa:

(3) Tečaj se izvaja v naslednjem obsegu:

- od 4 do 6 dijakov 120 ur,
- od 7 do 12 dijakov 160 ur,
- če je dijakov več kot 12, se na skupni obseg 160 ur za vsakega dijaka nad 12 doda 15 ur itd., več na <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13433>.

To je napredek.

Izzivi pri uresničevanju:

- ostaja odprto vprašanje, kdo bo izvajal intenzivni tečaj: učitelji so polno zaposleni in izvajajo to kot nadobremenitev, so dodatno plačani,
- najti bi bilo treba način za fleksibilno redno zaposlitev, mogoče v 2–3 vzgojno-izobraževalnih organizacijah,
- usposabljanje izvajalcev tečaja, priporočam, da opravijo vsaj začetni in nadaljevalni tečaj slovenščine kot DTJ na Centru za slovenščino kot DTJ UL oz. drugo ustrezno usposabljanje,
- usposabljanje celotnih kolektivov, da bi razumeli, da je učenje jezika večletni proces, da so vsi učitelji strokovnega jezika in da vsi sodelujejo pri osebni izobraževalni načrtu,
- nadzorovati bi bilo treba izvajanje tečaja in uresničevanje osebnega izobraževalnega načrta.

Nujno: Podobno natančno opredeljene ure bi bilo treba določiti za osnovne šole in vrtce, torej konkreten pravilnik kot za srednje šole.

2.1.5 Jeziki manjšin, priseljenc in priseljencev in njihovih potomk in potomcev v Republiki Sloveniji

Možnost učenja materinščine je zagotovljena tudi govorkam in govorcem drugih jezikovnih skupnosti, kar omogoča Zakon o osnovni šoli, ki določa, da se za otroke, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, ob vključitvi v osnovno šolo in s sodelovanjem z državami izvora organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture. Uresničevanje teh pravic je nesistematizirano, saj države izvora, razen redkih izjem (Makedonija, Hrvaška), dopolnilnega pouka maternih jezikov in kultur finančno ne podpirajo.

Predlagam:

- večjo spodbudo, promocijo, ozaveščanje po vzgojno-izobraževalnih organizacijah, da to obstaja,
- vsaj delno financiranje s strani Republike Slovenije – starši priseljenci so davkoplačevalci in prispevajo v slovensko davčno blagajno, četudi njihova izvorna država ne skrbi za ohranjanje maternega jezika in kulture,

- zakonodajno omogočiti, da se otroku priseljencu, ki obiskuje pouk maternega jezika in kulture celo šolsko leto, to oceni in se oceno vpiše v spričevalo – ter se mu to prizna kot izbirni predmet.

Med kazalnike nujno uvrstiti:

- število šol, ki izvajajo pouk maternih jezikov in kultur otrok priseljencev, in število vpisanih učenk in učencev.

Petra Rezar (Društvo učiteljev gluhih Slovenije): Gluhi in SZJ v jezikovni politiki 2019–2023

Društvo učiteljev gluhih Slovenije podaja predloge, za katere je pomembno, da se vključijo v jezikovno politiko v obdobju od 2019 do 2023; to so dodatni cilji in aktivnosti, ki so usmerjeni v dosego teh ciljev.

Ti cilji so:

- sprememba šolskega programa za slovenski jezik za gluhe otroke in mladostnike – slovenščina je za gluhe drugi jezik, saj je prvi jezik slovenski znakovni jezik (v nadaljevanju: SZJ),
- izdaja didaktičnega gradiva, učbenikov in učnih pripomočkov za poučevanje SZJ na vseh stopnjah izobraževanja,
- povečati obseg števila ur slovenščine in vključiti SZJ za tujce v osnovnih in srednjih šolah, katerih znakovni jezik je njihov prvi jezik,
- uvedba gluhih tolmačev SZJ,
- univerzitetni študij SZJ in knjižnica študije gluhih in znakovnih jezikov.

Sprememba šolskega programa za slovenski jezik za gluhe otroke in mladostnike pomeni spoštovanje potreb gluhih. Slovenski jezik se danes poučuje kot prvi jezik in to ne pripomore k razvoju jezikovne kompetence gluhih. Prvi jezik gluhih je slovenski znakovni jezik, ki ga je treba spoštovati in postaviti na prvo mesto. Slovenski jezik se poučuje kot drugi jezik in temu je potrebno primerno prilagoditi pouk. Pri gluhih je najmočnejši vid in prek tega sprejemajo informacije.

Dolga leta so gluhi bili odvisni od »slišočih« tolmačev, prevajalcev in drugih govorcev slovenskega znakovnega jezika. Trend v zadnjih letih nakazuje potrebe po prevajalcih in tolmačih, ki so rojeni govorce – gluhi govorce, tako doma kot v svetu. Zaradi nizke ozaveščenosti in nerazumevanja ter šibke podpore okolja so gluhi tolmači prezrti, odrinjeni na rob. To je povezano tudi z izobrazbeno strukturo populacije gluhih, ki je zelo raznolika. Zlasti generacije, ki so bile visoko funkcionalno opismenjane, so pomagale drugim članom gluhe skupnosti pri razumevanju besedil, prevajanju besedila in v komunikaciji z okoljem ali s tolmači. Na mednarodnih dogodkih so gluhi tolmači za znakovni jezik tisti, ki prevajajo nacionalni znakovni jezik v mednarodni znakovni jezik in obratno. V skupnosti gluhih uživajo veliko spoštovanje in hkrati se sami nenehno izobražujejo, raziskujejo in izmenjujejo izkušnje in znanja z ostalimi gluhih tolmači. Ti tolmači so tudi visoko kvalificirani in odlični mentorji in modeli za razvoj novih kadrov tolmačev za znakovni jezik. Nastopajo v javnih okoljih, v Sloveniji nastopajo že v šolskem prostoru in izkazujejo veliko zaupanje med gluhih dijaki in učenci, saj prenesejo pomembno sporočilo o tem, da gluhi zmorejo vse, in hkrati prenesejo vsebine v jasni obliki, ki jo gluhi dijak oz. učenec lahko takoj razume in hkrati razvija besedni zaklad.

Društvo učiteljev gluhih Slovenije je zato že izpeljalo nekaj dogodkov na temo gluhi tolmač, od delavnic do mednarodnega dogodka v letu 2017 in izdaje zbornika. Prav tako je Društvo učiteljev gluhih Slovenije naslovilo vprašanje na Center za poklicno izobraževanje (CPI), da se gluhih kandidatom zagotovi pridobitev certifikata tolmač/ica SZJ v okviru Nacionalne poklicne kvalifikacije (NPK). Kljub prizadevanjem, da se revizija zaključi v nekaj mesecih, da v jeseni 2018 dobimo prvo generacijo gluhih tolmačev SZJ, se to ni zgodilo zaradi interesov drugih članov delovne skupine revizije. Interes nekaterih predstavnikov je bil, da obstoječi in novi tolmači SZJ opravljajo storitve tolmačenja tudi gluhoslepim, s čimer se gluhi tolmači, stroka, ki dela z gluhoslepimi, ter ostali ne strinjamo, saj je to drugo področje dela. Reviziji NPK nikakor ni konca in postaja sama sebi namen.

Prav tako na državo naslavljamo vprašanje, kdaj bo možno študirati slovenski znakovni jezik kot preostale jezike? SZJ je edini jezik v Sloveniji, ki nima možnosti univerzitetnega jezikoslovnega študija kot preostali jeziki. Ta pozicija ga postavlja v podrejen položaj kot tudi vse govorce SZJ. Z Zakonom o uporabi slovenskega znakovnega jezika (Uradni list RS, št. 96/02) se je odprla tudi potreba po razvoju in širjenju SZJ. Pravzaprav je nenavadno, da po dolgih letih še vedno nimamo SZJ kot študijski predmet na univerzah v Sloveniji. SZJ je enakovreden vsem jezikom in zato je smiselno, da mu pripada mesto študija med jeziki kot so slovenščina in vsi tuji jeziki. Razlogov, da še ni bilo možno uresničiti tega programa, je več, med drugim tudi, da ni bilo usposobljenih kadrov, kot tudi, da se o tem ni razmišljalo. Pravzaprav so bili vsi izgovori dovolj zadostni, da se ni to uresničilo itd. Po drugi strani je tudi nenavadno, da gre za nezavedno diskriminacijo gluhih govorcev SZJ, da bi študirali svoj materni jezik. Prav tako je neprimerljivo, da so tolmači SZJ na nivoju NPK, medtem ko so drugi tolmači in prevajalci univerzitetno izobraženi. To poraja vprašanja o kvaliteti opravljenih storitev kot tudi ne zadostuje in ne sledi vse bolj zahtevnim in kompleksnim potrebam gluhih uporabnikov kot pred časom, to so migranti, tujci, gluhi s skromnimi jezikovnimi kompetencami, gluhi intelektualci, ki imajo visoko izobrazbo. O tem pričajo dokumenti, kot je predlog resolucije evropskega parlamenta o znakovnih jezikih in poklicnih tolmačih za znakovni jezik (2016/2952(RSP)), ki zahteva, da so tolmači visoko izobraženi.

Glede na to, da bo SZJ uradni izbirni predmet v zadnjem triletju osnovne šole, je razumljivo, da za to obstajajo potrebe po kvalitetnem študiju SZJ na nivoju jezikoslovja in prevajalstva ter poučevanja. Bolonjski sistem študija odpira možnosti sodelovanja z drugimi univerzami. Odličen primer je Univerza v Hamburgu, ki ima že dolga leta zaposlene gluhe predavatelje, doktorje z univerze Gallaudet. Univerza Gallaudet v D. C. Washingtonu je prva in edina univerza za gluhe na svetu. Med njimi so raziskovalci in strokovnjaki, ki se ukvarjajo z nemškim znakovnim jezikom, ki je tudi zelo podoben slovenskemu znakovnemu jeziku že iz zgodovine nemško govorečega okolja v Sloveniji. Možnosti za uvedbo programa so, če je interes na nivoju države in da v tem primeru poišče najboljše rešitve in možnosti za realizacijo pričetka programa. Gostujoči predavatelji – večinoma so to gluhi – so zelo zainteresirani za sodelovanje – ker se zavedajo, da s skupnimi močmi poskrbijo tudi za moč skupnosti gluhih ne glede na geografske razlike. Gluhi imajo redna srečanja in seminarje za učitelje znakovnega jezika, na katerih poudarjajo raziskave, kvaliteto prevajanja, razlike med jeziki, zgodovino, kulturo in politiko. Zato je te dogodke potrebno priznati tudi na nivoju univerzitetnega sodelovanja.

Uvedba SZJ kot študija bi prinesla nov napredek pri razvoju SZJ in omogočila mnogo močnejšo identiteto, prepoznavnost in hkrati dala gluhih veliko večjo veljavo v širši družbi kot tudi v akademskem krogu. Študij SZJ je tudi jezikoslovje, ni usmerjen samo v komunikacijo, pač pa preprečuje izumiranje kulture gluhih, jezika gluhih in krepi integracijo v širše okolje tako na socialnem kot kulturnem področju ter v akademskem krogu. Potreba po študiju SZJ narekuje tudi potrebo po odprtju knjižnice študije gluhih in znakovnih jezikov, ki je največja na univerzi Gallaudet, druga največja knjižnica je na Univerzi v Hamburgu.

Leta 2017 smo podali pobudo državni sekretarki Andreji Meglič Črnak in predstavnici Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport Saši Zabukovec. Žal so vse zadeve vezane tudi na spremembe vlade. Zato ponovno vlagamo javno pobudo, da se ob zaključku jezikovne politike 2019–2023 odpre univerzitetni študij slovenskega znakovnega jezika kot eden izmed študijskih predmetov in da se odprejo raziskave na nivoju univerzitetnega študija. Z odprtjem študija lahko pridobimo visoko kvalificirane tolmače slovenskega znakovnega jezika in posledično tudi mnogo bolj opismenjene gluhe uporabnike, ki se bodo lažje odločali za študij svojega maternega jezika. To spodbuja pozitivno diskriminacijo gluhih in SZJ v širšem okolju in nasploh. Študij slovenskega znakovnega jezika je lahko usmerjen v tolmačenje SZJ, specializacije tolmačenja SZJ, poučevanje SZJ, študije gluhih, razvoj SZJ in odpira veliko novih delovnih priložnosti za gluhe intelektualce. Prav tako smo v Sloveniji dobili tudi prvo gluho doktorico znanosti z disertacijo »Analiza strategij tolmačenja znakovnega jezika v Sloveniji in njihovega vpliva na razumevanje«. Kadri za študij SZJ so, če se povežemo s sorodnimi ustanovami v tujini, npr. z Univerzo v Hamburgu, na kateri so zaposleni gluhi raziskovalci in doktorji.

Prav tako se pojavlja velika težava gluhih iz tujine, ki se vključijo v obstoječi sistem izobraževanja. Sedanji sistem ne omogoča zadostnega števila ur dodatnega pouka slovenščine in SZJ, da bi gluhi lahko kvalitetno usvojili slovenski jezik in SZJ. Zato je pomembno, da se gluhim otrokom in mladostnikom zagotovi povečan obseg ur do te mere, da usvojijo jezik. Za primerjavo naj navedemo primer v Hamburgu, kjer so gluhi migranti imeli obseg 700 ur v obdobju 1 leta, da so usvojili nemški znakovni jezik in nemški jezik do stopnje B1 ali B2.

Pojavlja se tudi velika potreba po didaktičnem gradivu, učbenikih in učnih pripomočkih za poučevanje SZJ pri gluhih otrocih od najnežnejših let do srednje šole. O tem govorijo tudi dokumenti, najpomembnejši je poročilo odbora Združenih narodov za pravice invalidov, ki ugotavlja pomanjkanje učbenikov in drugih gradiv (2. 9. 2016).

Društvo učiteljev gluhih Slovenije je prav tako z izjemno ekipo prostovoljcev poskrbelo za prevod *Znakovni jeziki in skupni referenčni okvir za jezike*, ki je osnova za nadaljnje delo na področju slovenskega znakovnega jezika, in izdajo zbornika *Gluhi tolmači*, v katerem je predstavljena najnovejša raziskava.

Menimo, da je odgovornost države mnogo večja, kot se zavedamo. Zato pričakujemo, da bo jezikovna politika ciljno usmerjena, da doseže vse te našteje cilje in tako omogoči gluhim študij kot tudi opravljanje poklica tolmač za SZJ ter strogo ločuje delo tolmačev SZJ kot tudi delo prevajalcev za gluhoslepe ter gluhim otrokom omogoči učenje SZJ kot prvi jezik in šele nato slovenščine kot tuji jezik oziroma dvojezični pouk za vse gluhe otroke in mladostnike.

Viri:

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4QKRAC1C/?euapi=1&query=%27keywords%3ddru%C5%A1tvo+u%C4%8Diteljev+gluhih+slovenije%27&pageSize=25> (Znakovni jeziki in skupni referenčni okvir za jezike).

<http://www.dugs.si/zbornik-gluhi-tolmac/> (Zbornik Gluhi tolmači).

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/RighttoEducation/CRPD-C-GC-4.doc> (Splošna pripomba Odbora Združenih narodov za pravice invalidov št. 4, CRPD/C/GC/4).

[Documents/HRBodies/CRPD/GC/RighttoEducation/CRPD-C-GC-4.doc](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2016-1230+0+DOC+XML+V0//SL)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2016-1230+0+DOC+XML+V0//SL> (o znakovnih jezikih in poklicnih tolmačih za znakovni jezik (2016/2952(RSP)).

Tanja Potočnik Hönigsman (Društvo učiteljev gluhih Slovenije in Združenje gluhih Slovenije): Vključitev gluhih tolmačev

Četudi obstajajo slišči tolmači, lahko gluhi tolmači prispevajo svoj delež k večjemu zadovoljstvu uporabnikov.

OCENA POTREB NA TRGU DELA – GLEDE NA DOLGOROČNI RAZVOJ GOSPODARSTVA OZIROMA DRUGIH DEJAVNOSTI

V Evropi narašča potreba po gluhih tolmačih, ki lahko vskočijo v pomoč sliščim tolmačem v zahtevnih situacijah (npr. sodišče, zdravstvo ...) ali delujejo sami v določenih situacijah (tolmačenje iz mednarodne kretnje v nacionalni znakovni jezik ali obratno, če je gluhi predavatelj ...).

Na spletni strani <http://www.eud.eu/about-us/eud-position-paper/sign-language-interpreter-guidelines/> je napisano, da je tolmač znakovnega jezika strokovnjak, ki tekoče obvlada dva ali več (znakovnih) jezikov, razume in tolmači med izvirnim jezikom in ciljnim jezikom ter posreduje med kulturami. Naloga tolmača je omogočiti komunikacijo na nevtralen način, zagotoviti enak dostop do informacij in sodelovanje. Tolmači so lahko tako gluhi kot slišči, vendar morajo vedno imeti ustrezno usposobljenost za tolmačenje v vsaki državi. Tolmač znakovnega jezika upošteva kodeks etike, ki zagotavlja nepristranskost, zaupnost, jezikovno in strokovno usposobljenost ter profesionalno rast in razvoj.

Za gluhe je dober komunikacijski učinek življenjskega pomena – to pa pomeni, da mora biti komunikacija v SZJ po meri gluhih, ne pa po meri sliščih! (Stanje slovenskega znakovnega jezika, ekspertiza, 2009)

OBSTOJEČE MOŽNOSTI ZA PRIDOBITEV NPK

V Zakonu o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ) je napisano, da tolmač slovenskega znakovnega jezika pridobi certifikat v skladu s predpisi, ki urejajo nacionalno poklicno kvalifikacijo. Poklicni profil tolmača se torej pridobi z nacionalno poklicno kvalifikacijo na podlagi kataloga strokovnih znanj in spretnosti (veljaven od 2013 dalje, tolmač/tolmačica slovenskega znakovnega jezika) in poklicnega standarda (veljaven od 2012 dalje). V tem katalogu je napisano, kakšni so posebni pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi pridobiti poklicno kvalifikacijo:

- vsaj srednja strokovna ali splošna izobrazba,
- 3 leta izkušenj o uporabi slovenskega znakovnega jezika (formalno ali neformalno) ali pridobljen certifikat za NPK asistent/asistentka za komunikacijo v slovenskem znakovnem jeziku,
- zdravniško potrdilo o ustreznem zdravstvenem stanju (zdrav sluh, govor, zdravi prsti, roke).

Hkrati je v katalogu strokovnih znanj in spretnosti tudi napisano, da ni prilagoditve za osebe s posebnimi potrebami.

Trenutno ni možnosti za pridobitev poklica tolmača/tolmačice slovenskega znakovnega jezika za tiste, ki so gluhi ali naglušni. Ovira za to je vstopni posebni pogoj, da mora imeti zdrav sluh in govor. Poleg tega so določene ovire v poklicnem standardu in katalogu strokovnih znanj in spretnosti (npr. govorni jezik, avdio posnetek ...), da se osebe z okvaro sluha ne morejo prijaviti za pridobitev poklica za tolmača slovenskega znakovnega jezika.

To je diskriminirano do gluhih in naglušnih, ki želijo postajo tolmači slovenskega znakovnega jezika in tudi ni v skladu s konvencijo o pravici invalidov.

PРАВNA PODLAGA OZIROMA PREDPISI V SLOVENIJI IN DRŽAVAH EU IN MEDNARODNA PRIMERLJIVOST

EFSLI je Evropski forum tolmačev znakovnega jezika in je sestavljen iz nacionalnih in regionalnih združenj, posameznih in pridruženih članov. EFSLI ima 31 polnopravnih članov (nacionalne organizacije tolmačev znakovnega jezika) – tako imenovani NASLI, med katerimi je tudi Slovenija (ZZTSZJ).

Pod okriljem EFSLI deluje tudi EFSLI DI, namenjen za gluhe tolmače. Evropski forum za tolmače znakovnega jezika (EFSLI) podpira storitve tolmačenja, ki jih zagotavljajo usposobljeni tolmači za znakovni jezik, ne glede na to, ali so gluhi ali sliščeči.

V okviru projekta Erasmus pod okriljem Zveze gluhih Danske je kot prvi korak k pregledu stanja gluhih tolmačev v Evropi nastala publikacija o gluhih tolmačih v Evropi (»Deaf interpreters in Europe«, deafinterpreters.eu). Gre za raziskavo o gluhih tolmačih na podlagi anket, ki jo je izpolnilo 30 držav iz Evrope in ki podaja osnovne podatke o številu gluhih tolmačev v posamezni državi, možnosti usposabljanja za gluhe tolmače, delu gluhih tolmačev, vključenosti gluhih tolmačev v članstvo združenje tolmačev, priznavanje poklica gluhih tolmačev. Možno je, da v nekaterih primerih ni točnih informacij, saj prihajajo celo različne informacije od gluhih tolmačev celo iz iste države. Je pa to prvi poizkus, da dobimo vpogled v stanje gluhih tolmačev v Evropi. V publikaciji so podani podatki iz vsake evropske države o številu gluhih tolmačev, zaposlitvi, financiranju, članstvu v NZTZJ, priznavanju poklica, izobrazbi in izobraževanju.

Večina držav ima eno ali več oblik priznavanja gluhih tolmačev. Način priznavanja se razlikuje od države do države, izgleda pa, da na odločitev o stopnji priznanja oz. o zavedanju glede teme gluhega tolmača vplivajo naslednje trije ukrepi:

- formalno izobraževanje za gluhe študente, financirano z javnimi sredstvi,
- uradno priznavanje gluhih tolmačev pod okriljem javnega sistema oz. organa, ki daje pooblastilo (ni na voljo v vseh državah),
- javno financiranje gluhih tolmačev.

6 držav (Avstrija, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Velika Britanija) že izvajajo vse te tri oblike ukrepov priznavanja. Hkrati je mogoče opaziti v preostalih državah Evrope, da so začeli s tem procesom priznavanja ali pa v nekem delu že priznavajo ta poklic. Videti je, da obstajajo na tem področju (priznavanju GT) tudi posamezni izobraževalni projekti oz. institucije, ki vključujejo gluhe tolmače in so financirani iz javnih sredstev. V nekaterih državah imajo sedaj gluhi možnost, da se vključijo v formalna izobraževanja za tolmača, kar je prej bilo rezervirano zgolj za slišče študente.

V Sloveniji trenutno ni na voljo program za usposabljanje gluhih tolmačev in tudi ni možno pridobiti certifikata za pridobitev poklica tolmač slovenskega znakovnega jezika.

Kot je razvidno iz slike 1, spada Slovenija med najslabše v Evropi.

Country	Yes DI are mentioned in the law	Yes Government pays for DI in certain situations	Yes We have officially recognised SLI education for DI	Yes Official registration/ Authorised list/ certification of DI	No
1. Austria		X	X	X	
2. Belgium					
3. Croatia					(X)
4. Czech Republic		X			
5. Denmark		X		X	
6. Estonia		X	X	X	
7. Finland		X	X	(X)	
8. France		X	X	X	
9. Germany		X	X	X	
10. Greece					X
11. Hungary					X
12. Iceland		X			
13. Ireland		X		X	
14. Italy					X
15. Latvia					(X)
16. Lithuania		X		X	
17. Netherlands	X	X			
18. Norway		X			
19. Poland					X
20. Portugal			X		
21. Russia					(X)
22. Romania	X	X			
23. Serbia				X	
24. Slovenia					(X)
25. Spain		X			
26. Sweden		X			
27. Switzerland		X			
28. UK		X	X	X	

Slika 1: Stanje priznavanja gluhih tolmačev v Evropi (vir: [https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://deafinterpreters.eu/onewebmedia/DEAF%2520INTERPRETES%2520PDF%2520\(HIGH\).pdf](https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://deafinterpreters.eu/onewebmedia/DEAF%2520INTERPRETES%2520PDF%2520(HIGH).pdf))

Tako kot v Evropi narašča tudi v Sloveniji potreba po gluhih tolmačih, ne samo za tolmačenje iz mednarodne kretnje v slovenski znakovni jezik in nazaj, temveč tudi za tolmačenje na televiziji, v šolskem sistemu, za timsko delo s slišječimi tolmači ...

Ni uradnih podatkov o številu gluhih tolmačev, ker še ni priznan poklic in ni zakonske podlage za ta poklic v Sloveniji. V Sloveniji noben gluhi tolmač nima certifikata, ne glede na to, da so omenjeni v publikaciji Gluhi tolmač, saj tam zasledimo, da je 2–5 gluhih tolmačev v Sloveniji, četudi niso uradno priznani kot gluhi tolmači (niso člani Združenja tolmačev za SZJ, nimajo poklicnega statusa; se pravi, nimajo certifikata, dejansko pa opravljajo delo tolmača), zato je nujno potrebno urediti njihov status.

Sicer pa je bilo organiziranih več predavanj in delavnic o poklicu gluhi tolmač:

- Delavnica »Gluhi tolmač« pod okriljem gluhega tolmača Arunasa Bražinskasa iz Litve, Društvo učiteljev gluhih Slovenije, marec 2016,
- Posvet »Gluhi tolmač kot kulturni posrednik«, ZZTSZJ, december 2016,
- Mednarodni posvet »Gluhi tolmač«, Društvo učiteljev gluhih Slovenije, november 2017,
- Mednarodna delavnica »Timsko delo med tolmačenjem« pod okriljem gluhega tolmača Arunasa Bražinskasa iz Litve, Društvo učiteljev gluhih Slovenije, november 2017.

Opravljen je bila tudi anketa v Sloveniji, v katerem smo anketirance vprašali, v katerih situacijah bi potrebovali gluhe tolmače. Na to vprašanje je odgovorilo 72 anketirancev in večina anketirancev bi potrebovala gluhe tolmače v naslednjih situacijah: iz mednarodne kretnje v slovenski znakovni jezik in obratno in na televiziji. Prav tako bi jih potrebovali tudi na naslednjih področjih: predavanje/seminarji/delavnice, zdravstvo in sodišče. Dodatno je bilo v anketi ugotovljeno, da je kar 31 % anketirancev že imelo priložnost pridobiti tolmačenje s strani gluhega tolmača, čeprav še ni priznan poklic.

IZOBRAŽEVANJE GLUHIH TOLMAČEV V EVROPI

Sodeč po publikaciji Gluhi tolmači, so različni načini za pridobitev poklica tolmač slovenskega znakovnega jezika (certifikat ali študij), glede na povezavo <http://www.cedefop.europa.eu/program/NPK> za gluhega tolmača znakovnega jezika v Evropi ne obstaja oziroma ga ni zaslediti.

V Nemčiji obstaja uraden študijski program tolmačenja znakovnega jezika, ki je prilagojen za gluhe tolmače. Izobraževalni program izvaja Inštitut za nemški znakovni jezik in komuniciranje gluhih (IDGS, Univerza v Hamburgu) v sodelovanju s Centrom za poklicno nadaljevalno usposabljanje od leta 2009 dalje, medtem ko izobraževalni program za slišne obstaja na dodiplomski stopnji na IDGS od leta 2003 dalje. Po prejetih podatkih je študijski program enakovreden dodiplomski stopnji in traja približno dve leti. Uspešen zaključek tega programa je predpogoj za kvalifikacijo tolmača z opravljanjem državnega izpita (Staatliche Prüfung) na Ministrstvu za izobraževanje in kulturo v Hessnu. Izpitna komisija preverja znanje tolmačev za različne delovne jezike, vključno z nemškim znakovnim jezikom, tako za gluhe kot za slišne tolmače.

V Litvi uradnega izobraževalnega programa tolmačenja za gluhe študente ni, vendar sta se septembra 2016 dva gluha tolmača vpisala v študijski program tolmačenja na Vilnius Collegeu – Univerzi za uporabne znanosti. Poleg tega Center za tolmačenje znakovnega jezika za gluhe in slišne tolmače organizira krajši program tolmačenja v timu in kako tolmačiti v različnih okoljih.

Na Češkem po prejetih podatkih iz ankete v publikaciji Zbornica tolmačev znakovnega jezika organizira usposabljanje za tolmačenje tako za slišne kot za gluhe tolmače, in to na projektni stopnji. Omenjeni izobraževalni program za gluhe študente traja eno leto in je bil ločen od tistega za slišne študente.

CILJI

Na podlagi utemeljitve za vključitev gluhih tolmačev želimo:

- da se zagotovi priznanje pravic gluhih, naglušnih in oseb s polževim vsadkom do pridobitve poklica tolmač slovenskega znakovnega jezika in da ne bodo veljali za njih nobeni drugi dodatni pogoji (prilagodijo se zgolj načini ocenjevanja – interni pravilnik),
- da bodo gluhi tolmači priznani in tudi enakovredni slišnim tolmačem,
- da bo rezultat boljše sodelovanje in večje zadovoljstvo med gluhi in slišnimi tolmači in bo tudi boljše medsebojno spoštovanje med vsemi sodelujočimi (slišni tolmači, gluhi tolmači, uporabniki, institucije ...),
- da bodo zagotovljena sredstva za delo gluhih tolmačev brez omejitve,
- da v posameznih situacijah, ko nastopi potreba po podpornem tolmaču, se ta storitev izvaja brez omejitve,
- da bo gluhi, naglušni in osebam PV omogočeno polnopravno vključevanje na trg dela.

ZAKLJUČEK

Gluhi tolmač naj bo enako usposobljen in kompetenten kot slišači, seveda na drugačen način, saj opravlja odgovorno delo, obvladati mora več jezikov, in sicer: slovenski znakovni jezik in slovenski jezik, prilagojen izvorni (lokalni) znakovni jezik (uporabnik ima svoje kretnje, regionalne kretnje ipd.), mednarodne kretnje in druge oblike komunikacije.

Tolmači slovenskega znakovnega jezika so lahko slišači in gluhi tolmači (v to skupino spadajo tudi naglušni in osebe s polževim vsadkom) ter so lahko konkurenčni na trgu dela.

Viri:

<http://www.dugs.si/ob-zakljucku-mednarodnega-posveta-gluhi-tolmac/>.

Stanje slovenskega znakovnega jezika, ekspertiza, Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik, 2009.

<http://www.eud.eu/about-us/eud-position-paper/sign-language-interpreter-guidelines>

<http://www.npk.si/katalog.php?katalogid=77565581>.

<https://www.deaf-interpreters.com> (publikacija Gluhi tolmači – angl. Deaf Interpreters in Europe).

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1713>.

<http://www.cedefop.europa.eu/>.

<http://www.dugs.si/zbornik-gluhi-tolmac/>.

Kozma Ahačič in drugi (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Slovenska jezikovna politika in obstoječi sistemi

Uvod

Osnutek ReNPJP19–23 je v primerjavi s prejšnjo resolucijo in akcijskima načrtoma na področjih, ki jih zasleduje Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, vsebinsko precej ustreznejši. Nezadovoljni pa smo z upadom kakovosti dokumenta kot celote, saj priča o slabi seznanjenosti z več področji jezikovnopolitičnega delovanja, posredno pa tudi o kadrovski podhranjenosti Službe za slovenski jezik Ministrstva za kulturo.

Dokument na več mestih deluje kot krpanka elementov iz pretekle resolucije, obeh akcijskih načrtov in raziskovalnega poročila CRP-a *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*, pri čemer izstopajo neaktualnost podatkov, celo nekompatibilnost posameznih ciljev in, na nekaterih mestih, nedodelanost obravnavanih vsebin. Opozarjamo tudi na terminološko nedomišljenost in slogovno neustreznost dokumenta.

Podpiramo prizadevanja in delovanje *Službe za slovenski jezik*, hkrati pa jo pozivamo k povezovanju in sodelovanju z uveljavljenimi strokovnjaki in raziskovalci, tako pri sestavi tovrstnih dokumentov kot tudi pri siceršnjem oblikovanju različnih komisij. Menimo namreč, da je za sprejemanje jezikovnopolitičnih odločitev, ki zadevajo prihodnost slovenskega jezika, pa tudi drugih jezikov, prisotnih na ozemlju naše države, nujno povezovanje teoretičnih in empiričnih izkušenj, torej vzajemno sodelovanje in izmenjava stališč stroke in neposrednih izvajalcev, slišen pa mora biti tudi glas jezikovnih uporabnikov.

V nadaljevanju opozarjamo na po našem mnenju najbolj občutljiva mesta, v dodatku pa so zbrani vsi naši predlogi.²

Splošne pripombe

1. Zastavlja se vprašanje potrebe po razlikovanju med zdomstvom (2.1.3.2.1) in izseljenstvom (2.1.3.2.2) oziroma utemeljitev tega razlikovanja, pri čemer se sprašujemo o smiselnosti:

uvrstitve zdomstva na prvo mesto, zamejstva in izseljenstva pa na drugo mesto in skupne obravnave izseljenstva in zamejstva.

V zamejstvu pravica do učenja slovenščine izhaja iz avtohtonosti slovensko govorečega prebivalstva, slovenska skupnost je uradno prepoznana kot manjšina in ima posledično določene pravice, v svetu pa so slovenske izseljenske skupnosti razpršene in imajo drugačen status, tudi njihove pravice so v različnih državah urejene drugače. Obravnava v jezikovnopoličnem dokumentu mora tovrstne posebnosti upoštevati.

2. Pri kategoriji 2.1.5 je problematično združevanje kategorij *jeziki manjšin* in *jeziki priseljenk in priseljencev ter njihovih potomcev in potomk v RS*.

Položaj italijanske, madžarske in romske skupnosti je ustavno opredeljena in zakonsko določena kategorija. V RS so manjšinske jezikovne skupnosti s širšega vidika vse tako ali drugače organizirane jezikovne skupnosti, vendar so npr. potrebe uradno priznanih manjšinskih skupnosti, ki na ozemlju RS živijo že več generacij, drugačne od tistih, ki prihajajo v RS zgolj začasno ali po spletu različnih okoliščin in se morajo še integrirati v siceršnjo skupnost. S tem ne želimo vrednostno razlikovati med skupnostmi, opozarjamo le, da zaradi različnih okoliščin in lastnih značilnosti terjajo ločeno obravnavo.

3. Če je v izhodišču tipologije razvrščanje skupin glede na jezik, bi veljalo *Slovenski znakovni jezik* (2.1.8) kot avtohtoni jezik RS uvrstiti za 2.1.5, takoj za slovenskim znakovnim jezikom pa osebe s posebnimi potrebami³ in prilagojenimi načini sporazumevanja. Verjetno bi morali to skupino poimenovati drugače oziroma izhajati iz sredstva, načina sporazumevanja; morda *Prilagojeni načini sporazumevanja*. V nadaljevanju bi bilo nujno treba razlikovati med potrebami slepih in slabovidnih, oseb z motnjami v duševnem razvoju in morda potrebami družbeno ranljivih skupin na splošno.

4. Kot problematično se lahko izkaže razlikovanje med jeziki priseljencev in priseljenk ter tujimi jeziki. Kako je to zastavljeno in v nadaljevanju vsebinsko razvezano, utemeljeno? Kako razlikovati med tujimi jeziki in jeziki priseljencev, ki so v veliki meri v razmerju do dominantnega jezikovnega okolja še vedno tuji jeziki?

5. Cilj prostega pretoka študentk in študentov ter profesorice in profesorjev (2.1.9) bi v okviru jezikovnopoličnega programa veljalo konkretnije vsebinsko opredeliti.

6. Cilj ohranitve statusa slovenščine kot uradnega in učnega jezika visokega šolstva (2.1.9) je smiselno zastaviti kategorično, npr. *Slovenščina kot uradni in učni jezik visokega šolstva*. V tem okviru je treba sistemsko poskrbeti za urejanje terminologije za posamezna strokovna področja (oblikovanje terminoloških slovarjev za različna strokovna področja, oblikovanje jezikovnih portalov s terminološkimi slovarji in terminološkimi bazami ipd.) in za sistematično poučevanje o strokovni slovenščini na visokošolski ravni.

7. Cilj razvijati sporazumevalno zmožnost v strokovnem jeziku (2.1.9) sproži vprašanje, kateri jezik kot strokovni jezik so (ob odsotnosti izrecne opredelitve) imeli avtorji dokumenta v mislih. Ali so se prav temu nemara želeli izogniti? Vsekakor je treba dokument v tem segmentu dodelati in cilje opredeliti zelo konkretno. Poskrbeti bi bilo treba predvsem za to,

² Osnutek dokumenta so pregledali in komentirali naslednji raziskovalci ISJFR ZRC SAZU (tudi ob posvetu z drugimi kolegicami in kolegi): dr. Kozma Ahačič, dr. Simon Atelšek, dr. Helena Dobrovoljc, dr. Tanja Fajfar, dr. Metka Furlan, dr. Nataša Gliha Komac, dr. Januška Gostenčnik, dr. Mateja Jemec Tomazin, dr. Tjaša Jakop, Janoš Ježovnik, dr. Karmen Kenda-Jež, dr. Boris Kern, dr. Domen Krvina, dr. Nina Ledinek, dr. Andreja Legan Ravnikar, dr. Tanja Mirtič, dr. Jožica Škofic, dr. Silvo Torkar, dr. Mitja Trojar in dr. Mojca Žagar Karer.

³ Kot je bilo opozorjeno na *Posvetu o terminologiji na področju invalidnosti* 3. 12. 2018, velja posebno pozornost nameniti tudi razmisleku o primernosti termina osebe s posebnimi potrebami.

da se uveljavijo zakonske določbe, ki bi določale, da je jezik poučevanja na vseh ravneh visokošolskega izobraževanja slovenski. Seveda bi bile možne izjeme glede splošnega določila v smislu, da bi se v tujem jeziku lahko izvajali samo deli študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine in je vanje vpisanih vsaj polovica tujih študentov, sicer pa le v primeru, da se ti programi na istem visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.

8. Cilj *kontinuirano znanstveno raziskovanje slovenskega jezika in drugih jezikov, ki sodijo v okvir slovenske jezikovne politike* (v okviru poglavja 2.2), za izdelovanje jezikovne infrastrukture sproži dva razmisleka:

a) RS je edina država na svetu, ki se med drugim identificira s slovenskim jezikom, in posledično edina na svetu, ki bi lahko že »po svoji naravi« usmerjala, namenjala poseben delež svojih sredstev in moči v raziskovanje slovenskega jezika – ali pa bi prav zaradi svojega položaja to pravzaprav morala. Glede na zapisano ubeseditev cilja se zastavlja vprašanje, ali se res želimo – če si to glede na obstoječo zakonodajo sploh lahko privoščimo – načrtno odreči raziskovanju in opisovanju slovenskega jezika ter to stlačimo v siceršnji skupni sveženj jezikovnih in jezikoslovnih raziskav drugih jezikov (npr. manjšinskih, tujih ipd.; tudi če pogledamo razpored finančnih sredstev, ki jih namenjamo slovenščini in drugim jezikom, se ne moremo izogniti vtisu, da je raziskovanju in opisovanju slovenskega jezika namenjenih relativno malo sredstev).

b) Ali je raziskovanje in opisovanje jezikov nujno povezano zgolj in samo z jezikovno infrastrukturo? Smiselna se zdi tudi opredelitev termina jezikovna infrastruktura, saj bi omogočila boljše razumevanje dokumenta.

c) Pozdravljamo pobudo po sistemski ureditvi financiranja področja, tj. pobudo za kontinuirano neposredno proračunsko financiranje ustanov, ki se sistematično in dolgoročno ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega jezika za potrebe razvoja jezikovnega izobraževanja in razvoja jezikovne infrastrukture, predlagamo pa, da se višina sredstev, namenjenih temu cilju, poviša, zlasti glede na dejstvo, da se je temu področju v zadnjih letih in desetletjih posvečalo malo pozornosti. Nujno bi bilo zagotoviti dovolj velik delež sredstev za raziskovanje slovenskega jezika kot kategorije, ki je posebej zaščiten v Ustavi RS in Zakonu o javni rabi slovenščine.

9. V zvezi s ciljem *Optimizacija organizacije dejavnosti na področju opremljenosti slovenščine* (točka 2.2 dokumenta) opozarjamo, da so predlagani ukrepi smiselni in nujno potrebni, ni pa jih mogoče izvajati v okviru "rednega" financiranja oziroma financiranja redne dejavnosti. Tovrstno sistematično financiranje infrastrukturne dejavnosti namreč ne obstaja, treba ga bo šele vzpostaviti. Ker gre pri dejavnostih za izgradnjo jezikovne infrastrukture za finančno najbolj podhranjen del slovenske jezikovne politike, na kar ne nazadnje opozarjajo tudi letna poročila o izvajanju nalog, določenih v aktualni resoluciji in akcijskih načrtih, predlagamo, da se obseg finančnih sredstev za predvideno dejavnost ustrezno poveča.

10. V zvezi s točko 2.2.2 opozarjamo, da je obseg sredstev, ki so namenjena oblikovanju temeljnega opisa slovenskega jezika (za katerega so nujni predhodne raziskave in ukvarjanje z zgodovino, etimologijo, primerjalnim jezikoslovjem, narečji, teorijo jezika itd.), premajhen, zlasti glede na aktualno stanje na področju opisa, ki ga izpostavlja dokument (npr. znanstvena slovnica je iz 70. let prejšnjega stoletja, pravorečnega priročnika za slovenščino ni, priprava pravopisnih pravil, pravopisnega in razlagalnega slovarja pa zaradi finančne podhranjenosti poteka prepočasi idr.).

11. Ali res lahko pri jezikovni opremljenosti enačimo vse osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja? Kam se umešča slovenski znakovni jezik? In lahko branje? Ali pa sporazumevanje slepih in slabovidnih? Tovrstno združevanje je zelo splošno in nekatere skupine se bodo upravičeno čutile zapostavljene.

12. Kaj konkretno pomeni »zagotovitev raziskovalnih in empiričnih podlag za pravnoformalno uokvirjanje slovenske jezikovne politike«? Kaj je mišljeno z raziskovalnimi in empiričnimi podlagami? Raziskava v okviru CRP-a *Jezikovna politika RS in potrebe uporabnikov* je namreč pokazala, da razpoložljivi zakonski dokumenti in programi niso tako zelo slabi in nedomišljeni, težava pa je lahko njihova prekrivnost, njihova interpretacija ali celo nepoznavanje, predvsem pa neizvajanje.

13. V poglavju 2.2.4 sta pod istim naslovom združeni terminologija in večjezičnost. Res je, da se ti dve področji z vidika prevodoslovja močno povezujeta, vendar pa terminologija, najmanj zaradi potrebe po razvoju strokovnega jezika in spodbujanja njegove rabe, zasluži samostojno in celostno obravnavo, tudi z vidika razvoja strokovne in znanstvene slovenščine.

14. Cilja pri poglavju Slovenščina kot uradni jezik EU je treba zastaviti kategorično, npr. *Slovenščina kot uradni jezik EU in Slovenščina v kontekstu predsedovanja Slovenije Svetu EU*.

Izbrane misli k uvodnim poglavjem

»Zagotovitev kakovostnega jezikovnega življenja za vse« (čeprav ni povsem jasno, kaj to pomeni v praksi) je težko sledljiva, če poleg jezikovnega znanja, jezikovnih potreb uporabnikov in vzpostavljanja ustrezne infrastrukture ne poznamo dovolj dobro zlasti samega sredstva za sporazumevanje, tj. jezika. Brez temeljnih jezikoslovnih raziskav in izhodiščnih opisov ne gre, digitalizacija in infrastruktura sta zelo pomembni, a važno je vedeti tudi, kako deluje sredstvo sporazumevanja (v času in skozi čas), katere vidike izpostaviti (torej raziskave) ter nato izdelati aktualne, času in prostoru primerne jezikovne opise (bodisi po različnih področjih, slovnične, zgodovinske, narečjeslovne/dialektološke, terminološke, pravorečne, pravopisne idr.), nato (oziroma sočasno) pa prideta na vrsto nadgrajevanje in razvijanje infrastrukture.

Poseben razmislek zahteva zapis, da mora »/s/lovenska jezikovna politika /.../ s posebno pozornostjo obravnavati tudi učenje slovenskega jezika kot sosedskega jezika za večinske prebivalce in prebivalke sosednjih držav: Italije, Avstrije, Madžarske in Hrvaške«. Z zapisanim sicer ni nič narobe, dokler ne opazimo, da je skrb za rojene govorce slovenskega jezika v sosednjih državah oziroma za tamkajšnjo slovensko manjšino skoraj zabrisana. Res je, da je skrb za manjšino predpisana tudi v državi, v kateri zdaj ta manjšina živi in deluje, zavedati pa se moramo, da vendarle potrebuje podporo slovenske države, s katere uradnim jezikom se nekateri uporabniki še vedno identificirajo. Utopično bi bilo pričakovati, da bosta npr. italijanska ali madžarska država sami poskrbeli za izobraževanje (v slovenskem in o slovenskem jeziku) tamkajšnje slovenske skupnosti, kar je razvidno tudi iz dosedanjega – malone jalovega – truda za vzpostavitev primerne, zadostne (ali sploh) pouka slovenščine na posebej jezikovno ogroženih območjih, npr. v Porabju, Kanalski dolini, zahodni Benečiji ali Reziji. Nasploh se »skrb« za uporabnike slovenskega jezika skozi dokument nekako izgubi in zabriše. Še več: bralec na nekaterih mestih dobi vtis, da je hudo ogrožena in da je treba poskrbeti zlasti za njeno preživetje!

Kar pa zadeva jezikovno politiko RS v zvezi s priseljenskimi problematikami, je naloga države med drugim tudi to, da se tej skupini uporabnikov omogoči ustrezno integracijo ter učenje slovenskega jezika.

Sprašujemo se o smislu trditve, da predsedovanje Svetu EU »predstavlja /.../ tudi lepo priložnost za dodatno načrtno ozaveščanje uporabnic in uporabnikov slovenščine o opolnomočenosti slovenščine za najprestižnejše komunikacijske kontekste ter za promocijo slovenščine drugod v Evropi in širše po svetu«. Ali ni to že (oziroma je še vedno) samoumevno? Odstavek, ki se začne s tezo »Med bistvenimi deli uresničevanja človekovih pravic«, je v celoti problematičen. Sprašujemo se, ali si resolucija glede na aktualne okoliščine in pravne podlage res lahko privošči takšno ubeseditev? Kolikor vemo (npr. po podatkih SURS-a), je v naši državi še vedno največ jezikovnih uporabnikov ali govorcev s slovenskim maternim jezikom. Ali ni potem v interesu države, da jim omogoči sporazumevanje v tem kodu?

Pripombe k izbranim točkam resolucije

2.1 Jezikovno izobraževanje

V uvodnem odstavku o jezikovnem izobraževanju na str. 14 in 15 dokument »skrb« RS veže zgolj na jezikovno izobraževanje »vseh svojih državljanek in državljanov ter prebivalk in

prebivalcev, pa tudi Slovencev po svetu in tujcev, ki prihajajo v stik s slovenskim jezikovnim prostorom«, skrb za pouk slovenščine v sosednjih državah, kjer živijo tudi uradno priznane slovenske skupnosti, pa sploh ni omenjena. Nasploh ima bralec pri prebiranju prvega dela dokumenta občutek, kot je že bilo opozorjeno, da je položaj slovenske skupnosti v zamejstvu povsem izenačen s položajem slovenske skupnosti po svetu (npr. »Slovenska jezikovna politika skrbi za čim kakovostnejši pouk slovenščine kot prvega jezika na območju Republike Slovenije ter za čim večjo dostopnost pouka slovenščine za Slovenke in Slovence po svetu«).

2.1.2 Splošni cilji in ukrepi

3. cilj

Spremljanje jezikovnega stanja za potrebe jezikovnega izobraževanja nikakor ne more biti vezano zgolj na zapisani (pisni) jezik, pač pa tudi na govorjeni jezik. Predlagamo naslednjo ubeseditev prvega ukrepa:

»spodbujanje aplikativnih in temeljnih raziskav o sodobnem slovenskem jeziku (tako o govorjenem kot zapisanem jeziku in razmerju med njima), njegovi zgodovini in predzgodovini, njegovih uporabnikih (slovenščina kot prvi jezik, slovenščina kot drugi ali tuji jezik), njihovi jezikovni zmožnosti, bralni pismenosti, sporazumevalnih potrebah in stališčih, spodbujanje kontrastivnih in sociolingvističnih raziskav, spodbujanje raziskav (zlasti ogroženih) slovenskih narečij in slovenščine v sosednjih državah in po svetu.«

Kot kazalnik predlagamo število raziskav po posameznih področjih.

5. cilj

Ocenjena okvirna sredstva so relativno nizka (10.000 evrov), še zlasti zaradi šestkrat večjega zneska pri 6. cilju. Kako graditi medkulturno in večjezičnostno ozaveščenost (kako je ta pravzaprav opredeljena?), hkrati pa komajda kaj (šestkrat manj) vložiti v ozaveščanje o različnih sporazumevalnih potrebah in načinih sporazumevanja (tudi starost naše družbe je vedno višja, zaradi načina življenja vedno več »sodobnih« bolezni itd.). Podobno zmoti formulacija »demarginalizacija oseb z manjšinskimi sporazumevalnimi potrebami in načini sporazumevanja«, ki je terminološko sporna, hkrati pa jo lahko označimo kot vnaprejšnje stereotipno sklepanje, da so osebe z »manjšinskimi« sporazumevalnimi potrebami (kar koli že to pomeni) marginalizirane kar povprek.

2.1.3.1

Med izhodišča za razvijanje slovenščine kot prvega jezika v RS bi veljalo dodati tudi strpno in spoštljivo sporazumevanje.

Pri 2. cilju je treba posebej omeniti razlikovanje med zapisanim in govorjenim jezikom, saj imata oba koda pomembno vlogo pri sporazumevanju v javni upravi.

2.1.3.2.1 in 2.1.3.2.2

Ker gre za problematiko slovenščine v zdomstvu, se zastavlja vprašanje, ali je v okviru 2. cilja res smiselno in korektno govoriti o »usposabljanju učiteljic in učiteljev za poučevanje v dvo- in večjezičnih okoljih«. Res se pri posamezniku razvija dvo- ali večjezičnost, a tovrstna okolja nastanejo, ko se na določenem območju tudi zaradi številčnosti vzpostavijo določene jezikovne skupnosti.

Na problematičnost združevanja skrbi za uporabnike v zamejstvu in izseljenstvu pod isto točko smo že opozorili.

2.2 Jezikovna opremljenost

2.2.1 Uvod

Cilja 1 in 2

Ukrep, ki v okviru cilja 1 predvideva »vzpostavitev stabilnega financiranja za relevantne dejavnosti v raziskovalnih ustanovah, znotraj katerih se raziskovalci sistematično in dolgoročno ukvarjajo z raziskovanjem jezika in izkazujejo ustrezne strokovne reference«, je sicer nujen, vendar je ubeseditev zelo splošna. Gre za rešitev v okviru novega področnega zakona za raziskovalno dejavnost, ki je trenutno v pripravi, ali katero drugo rešitev? Če prvo,

potem se ta ukrep tiče raziskovanja jezika le kot enega izmed mnogoštevilnih področij raziskovalne dejavnosti na Slovenskem; če drugo, je ubeseditev zelo splošna in niti ne namiguje na morebitne druge načine reševanja problematike. Višina sredstev, ocenjena na 2.250.000 evrov, prav tako ni zadostna za vzpostavitev stabilnega financiranja. Na podoben način je treba premisliti tudi 1. ukrep v okviru cilja 2 (Optimizacija organizacije dejavnosti na področju opremljenosti slovenščine). Vse skupaj bi bilo treba uskladiti tudi s pripravljavci napovedanega novega *Zakona o raziskovalno-razvojni dejavnosti*.

Predlagamo preoblikovanje ukrepa, npr. »Vzpostavitev sistema dodatnega stabilnega financiranja (neodvisnega od siceršnjega mehanizma financiranja znanstvenih raziskav, kot ga bo urejal predvideni področni zakon) relevantnih dejavnosti nacionalnega pomena v raziskovalnih ustanovah, znotraj katerih se raziskovalci sistematično in dolgoročno ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega jezika in izkazujejo ustrezne strokovne reference.«

Cilj 4: Odprta dostopnost jezikovnih virov

Ta cilj je problematičen, ker lahko privede ob doslednem uveljavljanju do nasprotja z aktualnim pravnim redom RS, ki v temelju ščiti avtorja in njegove pravice.

Nacionalna strategija odprtega dostopa je bila sicer sprejeta z najboljšimi nameni, vendar terminološko ni bila premišljena, definira namreč:

- objavo publikacije v zelenem in zlatem odprtem odstoku, pri čemer v obeh avtor naloži svoje delo na repozitorij, vendar ga v prvem lahko časovno zamakne za uporabo; in
- objavo »raziskovalnih podatkov«, pri čemer strategija ne pove, kaj definira kot raziskovalni podatek.

Besedilo v osnutku je zelo slabo premišljeno, saj bi lahko onemogočilo financiranje korpusov, ki bi vsebovali literarna ali druga avtorska dela, na primer vseh avtorjev in njihovih dedičev, ki jih zastopa Avtorska agencija Slovenije. Podpiramo odprto znanost, vendar se bo treba tega lotiti celostno, zlasti na področju zakonodaje, ki raziskovalnim ustanovam ne olajšuje ali sploh omogoča vključevanja vseh vrst besedil v korpuse ali njihovega navajanja v slovarju, saj se v praksi uporablja tolmačenje, da je že niz dveh besed lahko avtorsko zaščiten. Dokler *Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji* ne bo zares usklajena in podprta z zakonodajo, je striktno izvajanje lahko samo administrativno, ne bo pa prineslo dejanskega napredka. Dokler ne bo jasno, ali bo prišlo do sprememb zakonodaje, se moramo zavedati primerov, v katerih bo raziskovalna ustanova kazensko odgovorna za objavo dela raziskave v odprtem dostopu, kar je ovira pri raziskovanju (na primer vključevanje sodobnega leposlovja v korpuse), saj avtorske zakonodaje ne moremo kar zaobiti. Treba bo premisliti tudi načela za vključevanje avtorsko zaščitenih del v sicer odprtodostopna dela.

Dodatek o SSKJ kaže na popolno nepoznavanje že večkrat predstavljene problematike. Pravnega stanja za nazaj ne moremo popravljati, odprti dostop bo mogoč šele 70 let po smrti zadnjega avtorja.

2.2.2 Jezikovni opis

V razdelku so navedeni zastareli podatki (npr. o stanju na področju slovarskega opisa slovenščine), hkrati pa so mnoga relevantna področja le mimogrede navedena, ne da bi bile prednostne naloge konkretno opredeljene. Kljub opozorilom, da področje pravorečja v prejšnji resoluciji sploh ni bilo navedeno, uporabniki pa opozarjajo, da pravorečne priročnike nujno potrebujejo, pravorečje v aktualnem predlogu spet ni niti omenjeno.

Oblikovanje jezikovnega opisa je zaradi neposredne navezanosti na temeljne jezikoslovne raziskave področje, ki ga je nasploh težko udeležati projektno, zato pozivamo k ureditvi sistemskega proračunskega financiranja. Tudi sicer je finančni okvir, predviden za izdelavo temeljnih opisov slovenščine, bistveno preskromen.

Jezikovna politika bi morala podpirati tudi raziskovalna področja, vezana na slovenski jezik, ki brez tovrstne podpore ne bodo mogla preživeti, hkrati pa so projektno »nekonkurenčna«. V predlogu besedila so npr. skoraj povsem prezrta tri področja, ki so glede financiranja v deprivilegiranem položaju, in sicer zgodovinsko jezikoslovje, etimologija in onomastika. Realno stanje na teh področjih lahko vodi v popolno izgubo cele generacije področno

specializiranih strokovnjakov. Trenutno je primanjkljaj še mogoče nadomeščati z jezikovnotehnoško obdelavo obstoječih analiz (čeprav ta pristop ni ustrezen in gre zgolj za pomožni mehanizem za čas, ko se vzpostavi normalno stanje). Ko strokovnjakov za posamezno področje ne bo več, bosta tudi obdelava in predelovanje obstoječih temeljnih virov s tega vsebinskega področja nemogoča, saj ne bo novih temeljnih raziskav in na njih temelječih baz. Že zdaj ni dovolj usposobljenih strokovnjakov npr. za pomoč pri strojnem označevanju zgodovinskih besedil, strokovnjakov za zgodovinsko slovaropisje, etimologijo in onomastiko pa že prav alarmantno primanjkuje. ARRS sicer skrbi za kakovost raziskav (kar je v izhodišču že povsem samoumevna etična naloga jezikoslovcev samih), ne more pa usmerjati njihove vsebine glede na potrebe jezikovne skupnosti, kar pa je naloga državne jezikovne politike. Spregled zgodovinskega jezikoslovja, onomastike in etimologije ima lahko negativne posledice tudi pri raziskovanju sodobne slovenščine, podpora tem dejavnostim pa ne more biti ustrezna brez celovite strategije oživljanja teh deficitarnih področij.

2.2.3 Standardizacija

Razdelek o standardizaciji temelji – kot mnogi drugi v osnutku besedila – na zastarelih podatkih, zato so tudi njegovi sklepi in ukrepi deloma neustrezni. Poglavje bi moralo biti usmerjeno predvsem k cilju, da se pospeši izdelava pravopisnih pravil in pripadajočega slovarja. Obenem bi morali v čim večji meri podpreti jezikovno svetovanje, ki neposredno v stiku z uporabniki odpira za sodobni pravopisni priročnik relevantna vprašanja in s tem izboljšuje relevantnost pravopisa. Realna slika finančnega stanja na področju jezikovnega svetovanja je takšna, da si brez večje spremembe trenda lahko obetamo njegovo ukinitvev in preusmeritev na Službo za slovenski jezik, ki je v preteklosti že odgovarjala na vprašanja uporabnikov. Podobno je z vsakodnevnim neformalnim svetovanjem uporabnikom na ZRC SAZU. Dejstvo je, da odgovarjamo na najrazličnejša vprašanja tudi zato, ker je ISJFR avtor večine priročnikov. Ni pa to samoumevno, saj ni od nikoder financirano. Finančno stanje nas namreč sili k dolgoročni ukinitvi že vzpostavljene mreže svetovalcev. Tudi ta dotok vprašanj bo brez spremembe trenda preusmerjen na Službo za slovenski jezik, kjer pa ustrezno usposobljenega kadra ni. Zaradi podfinanciranosti se nam ruši torej dobro vzpostavljen sistem, ki ga imajo uporabniki za nujnega in potrebnega, hkrati pa se načrtuje financiranje projektov, ki so prav tako nujni, a manj temeljni. Cilj jezikovne politike v prihajajočem obdobju bi tako moralo biti vzdrževanje in optimizacija delovanja svetovalnice kot ene od infrastrukturnih podpor pri posodobitvi pravopisnih pravil.

Predvideni znesek dodatnega financiranja za to akcijo je povsem neustrezen.

Opozorili bi tudi na dejstvo, da bi se morale jezikovnotehnoške raziskave s področja normiranja (če želimo pridobiti zbirko, primerno za raziskave normativnosti) usmeriti na odstopanja od zarisanih jezikovnosistemskih, stilističnih in diskurzivnih usmeritev, ki pogosto izvirajo iz kodifikacijskih načel 2. polovice 20. stoletja, in pri tem upoštevati poizvedbene potrebe strokovnjakov s področja normativistike.

2.2.4. Terminologija

Na področju terminologije pogrešamo zavedanje, da kakovostni terminološki viri ne morejo nastajati le na podlagi avtomatsko pridobljenih podatkov. Tako npr. terminoloških slovarjev ne moremo oblikovati zgolj na podlagi specializiranih korpusov (ki so sicer dobra osnova za opis rabe terminologije na določenem področju), ampak je treba spodbujati tudi nastajanje strokovno verodostojnih terminoloških virov (npr. terminoloških slovarjev), pri katerih aktivno sodelujejo področni strokovnjaki in jezikoslovci. Ob tem je za načrtovanje financiranja terminologije po našem mnenju pomemben tudi podatek o stroških slovarjev, ki nastajajo na takšen način: za izdelavo manj obsežnega terminološkega slovarja se predvideva okrog 2.000 ur dela, za nastanek obsežnejšega pa okrog 3.500 ur dela. Takšen servis že obstaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, vendar je izrazito podfinanciran, zaradi česar se iz leta v leto bori za preživetje. Dodajmo še, da bo tudi uporabnost načrtovanega terminološkega portala močno odvisna od kakovosti (že nastalih in še načrtovanih) terminoloških virov, ki bodo vanj vključeni.

Strokovnjakom je treba poleg tega kontinuirano nuditi podporo pri oblikovanju jezikovnosistemsko ustrezne slovenske terminologije, kar skuša zagotoviti npr. terminološka svetovalnica v okviru spletišča Terminologišče. Takšno svetovanje bo treba sistematično podpirati, saj lahko le na ta način dovolj hitro odgovarjamo na potrebe strokovnjakov, ki ob pojavu novega pojma navadno prvi naletijo na poimenovalno vrzel v jeziku.

2.2.5 Digitalizacija

Če se tolikšen poudarek daje odprti znanosti, je treba nasloviti tudi njeno financiranje, zlasti financiranje odprtih objav. Znanstvenim in strokovnim revijam ponujanje objav v odprtem dostopu namreč predstavlja izpad dohodka, kar se zaradi pomanjkanja finančnih sredstev pozna na kvaliteti revije, izpadu rednega izhajanja ipd. To torej ni samoumevno in tuje revije ta strošek zaračunajo avtorju prispevka (to je ob problematičnem načinu financiranja slovenske znanosti lahko precejšnje breme); v našem prostoru nekdanje prestižne revije, ki na področju slovenistike predstavljajo hkrati temeljne serijske publikacije (npr. Slavistična revija, Jezik in slovstvo), odprti dostop ponujajo brez (takšnega ali drugačnega) plačila, kar je gotovo eden izmed dejavnikov, ki je povzročil padec njihovega rangiranja v relevantnih znanstvenih indeksih. Vprašanje je, ali ocenjena višina sredstev 100.000 evrov zadošča.

Predlagamo dodaten ukrep z izrecnim zapisom o financiranju odprtih objav, npr. »Dodelitev sredstev tistim (zlasti serijskim) znanstvenim in strokovnim publikacijam, ki ponujajo prispevke v odprtem dostopu in zagotavljajo spletni dostop do celotnih besedil znanstvene produkcije v slovenskem jeziku.«

Tretji ukrep cilja 1 predvideva »spodbujanje projektov, ki bi tudi s pomočjo moči množic prispevali k zbiranju in digitalizaciji jezikovnega (narečnega) gradiva, npr. prek dijaških ali študentskih izvedb zbiranja gradiva s standardiziranimi dialektološkimi vprašalnici.« Čeprav bi takšen pristop nedvomno prispeval k zavedanju o pomenu slovenskih narečij, se je treba zavedati, da ima na takšen laični način pridobljeno narečno gradivo omejeno možnost uporabe v stroki oziroma je njegovo verodostojnost treba dodatno preverjati, zato lahko opisana metoda predstavlja zgolj dopolnilo k siceršnjemu znanstvenemu zbiranju in analizi slovenskega narečnega gradiva. Bogata narečna členjenost slovenskega jezika in z njo (glasovna, oblikovna, besedotvorna, skladišna ...) kompleksnost njegovih narečij namreč terja poglobljeno obravnavo, predpogoj zanjo pa je metodološko natančno pridobivanje narečnega gradiva. To lahko v dosti primerih presega stopnjo usposobljenosti laičnih zapisovalcev; pripominjamo tudi, da je mogoče narečno leksiko zbirati tudi prek spletnega vmesnika, v katerega uporabnik sam vpisuje narečno besedje. Predlagamo preoblikovanje ukrepa, npr. »Spodbujanje projektov, ki bi prispevali k zbiranju in digitalizaciji (narečnega) gradiva s standardiziranimi dialektološkimi vprašalnici, in sicer tako znanstvenih projektov kot tistih, pri katerih bi zbiranje potekalo s pomočjo množic, npr. prek dijaških ali študentskih izvedb.«

V tem poglavju sta povsem umanjali tudi digitalizacija obstoječih slovarskih kartotek in digitalizacija korpusov, uporabljenih za starejše še aktualne slovenske slovarje, npr. SSKJ, ESSJ. Pogrešamo seveda tudi digitalizacijo starejših slovenskih rokopisnih slovarjev, na kartotečnih listkih pripravljenih dvo-, trijezičnih obrnjenih slovarjev s slovenščino na prvem mestu, digitalizacijo starejših rokopisnih in tiskanih virov, predvsem iz 17. in 18. stoletja, in razvijanje orodij za uporabo tega gradiva. Takšna digitalizacija bi predstavljala nujen predpogoj za izdelavo zgodovinskega slovarja, kvalitetnih jezikovnozgodovinskih raziskav in pripravo nove zgodovinske slovnice slovenskega jezika, omogočala pa bi tudi boljše raziskovanje slovenske etimologije in onomastike.

Namesto sklepa

Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v zadnjih letih izvajamo poleg množice manjših več pomembnih velikih projektov, npr. izvajanje projekta *Franček*, vsakoletna priprava portala *Fran*, priprava eSSKJ, priprava novega Slovenskega pravopisa (pravopisnih pravil in pripadajočega slovarja), priprava terminoloških virov, delovanje

Terminološke svetovalnice, priprava Slovenskega lingvističnega atlasa in drugih mednarodno pomembnih dialektoloških atlasov, priprava Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika, priprava zgodovinskega Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja, neformalno svetovanje za uporabnike iz javne uprave, javnih občil, šolstva, znanosti itd., projekt formalnega svetovanja *Jezikovna svetovalnica*, priprava usmeritev in raziskav na področju jezikovne politike (npr. *CRP Jezikovna politika RS in njeni uporabniki*) itd.

Vse te dejavnosti so brez jezikovnopolitične podpore zmožne zbrati zgolj nekaj čez 60 % potrebnih sredstev za delovanje Inštituta. Finančna podhranjenost nas sili, da ob izvajanju temeljnih, praviloma dolgoročnih raziskav, prijavljamo vedno več krajših, kratkoročnih oziroma aplikativnih, ki ob enakem številu raziskovalcev močno upočasnjujejo udejanjanje prvih. Hkratna izvedba terja veliko časa, ki ga posledično zmanjkuje za raziskovanje in pripravljane temeljnih jezikovnih opisov.

Ugotavljamo, da se je na račun sicer nujnega razvoja jezikovnih tehnologij po našem mnenju v zadnjih letih zanemarilo temeljno raziskovanje jezika in oblikovanje jezikovnega opisa v obliki temeljnih jezikovnih priročnikov. Oboje je lahko uspešno samo, če deluje vzporedno in usklajeno.

Sprašujemo se, koliko časa bomo takšen tempo sploh še zmogli. Ali si naša stroka res lahko privoščiti tolikšen zaostanek na področju temeljnih raziskav jezika in njegovega opisa? Ob nadaljevanju takšne jezikovne politike bomo že kmalu prisiljeni izvajati zgolj dela, ki so financirana, in to zgolj v obsegu financiranih ur.

Metka Furlan (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU):

Etimološke ter onomastične raziskave slovenskega jezika

Etimološko-onomastična sekcija je edini center v Sloveniji s poslanstvom, da skrbi za kontinuirano etimološko, onomastično in primerjalnojezikoslovno interpretacijo slovenskega občno- in lastnoimenskega fonda. Ta kratek opis je seveda le vrh ledene gore številnih raznovrstnih opravil in znanj, ki so nujen pogoj, da do naših rezultatov sploh pride. Ni treba posebej izpostavljati, da šele temeljni raziskavi lahko sledi aplikacija s predstavitvijo za laike. V besedilu Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 pa so vsa tri naša delovna področja artikulirana izjemno pičlo in ohlapno, čeprav so pomemben vir pojasnil o slovenskem jeziku, zato bi se pričakovalo, da bodo z drugimi enakovredno zastopana in podpirana tudi v njem.

V sklopu Jezikovni opis se etimološki podatek omenja kot eden od podatkov v slovarju slovenskega jezika, v nadaljevanju pa se pri dodatni jezikovni opremljenosti, za katero bo treba sestaviti, digitalnemu okolju prilagoditi ali pa gradivno dopolniti in nadgraditi vrsto slovarjev, omenjata slovarja zemljepisnih imen slovenskega narodnega prostora in eksonimov ter slovar slovenskih osebnih imen (rojstnih in priimkov), ko pa se govori, da ima slovenščina tudi svojo zgodovino in predzgodovino, je izpostavljeno, da je treba pozornost posvetiti tudi zgodovinsko- in primerjalnojezikoslovnim raziskavam in tudi prenovi etimološkega slovarja. To je pa tudi vse, kar se glede etimologije, onomastike in primerjalnega jezikoslovja prebere v resoluciji.

Sistemsko financiranje infrastrukturne dejavnosti pri nas sploh ne obstaja, posledice pa so usodne, zato tudi v Etimološko-onomastični sekciji močno zaostajamo pri skeniranju in digitalizaciji starih kartotek, ki bi med drugim omogočila tudi postopno gradnjo nujno potrebnega onomastičnega portala z vsemi tipi lastnih imen in raznovrstnimi podatki, tudi našimi. Kar je bilo do sedaj pod našim okriljem narejenega, je ob obveznostih do ARRS in

enakem, praviloma minimalnem številu raziskovalcev, nastalo na lastni pogon, na podlagi entuziazma. Digitalizacijo Pleteršnikovega slovarja, ki je v naši sekciji potekala kot priprava za novi cikel etimoloških raziskav, je država financirala z nič sredstvi, ekonomski učinek široko dostopnega slovarja pa je bil in je še enormen, v slovenskem in mednarodnem prostoru. Ko se govori o opremljenosti slovenščine, ostaja popolnoma prezrt pomemben segment. To so ponatisi, digitalizacija starih slovarskih tiskov in izdaja zbranih del posameznih jezikoslovcev. Ti viri so pomemben člen pri ohranjanju tradicije znanj, so most med včeraj in danes in ekonomsko visoko učinkoviti. V svetu za izdajo takih publikacij ni težav, pri nas pa možnosti ni bilo in je tudi še ni. Zbrani jezikoslovni spisi I–II Franceta Bezljaja iz leta 2003 so bili izgotovljeni brez državne finančne podpore in enako bi se zgodilo, če bi jih pripravljali danes.

Vsak, ki se resno ukvarja z raznovrstnimi vprašanji slovenskega jezika, naj se tičejo njegove sodobnosti ali preteklosti, bo verjetno priznal, da mu pri delu zanesljivi etimološki, onomastični in primerjalnojezikoslovni podatki pridejo še kako prav, četudi uporablja popolnoma drugačne metodološke pristope. V znanosti so etimologija, onomastika in primerjalno jezikoslovje vitalne veje jezikoslovja, izven svojih področjih pa imajo za večino uporabnikov v Sloveniji tako kot v drugih državah vlogo nepogrešljivega servisa. Nekdo želi vedeti, od kod je njegov priimek, kaj neki pomenita besedi *bešek* in *garmprat*, nekdo asociativno razlaga rečno ime *Dragonja* in ljubljanski *Golovec*, drugi brez pomisleka narečno besedo *zora* v pomenu 'mozolj' enači z *zora* 'jutranji svit', narečno *gorica* 'vaški trg' pa z *gorica* 'vzpetina', nekateri ne morejo razumeti, zakaj se *Izolani* tako krčevito branijo tistega *j*, ki jim je bil vsiljen v *Izoljan*, spet drugi sprašuje, zakaj soglasnika *j* v *prihodnji* ni tudi v besedi *prihodnost* itd. Razumljivi in zanesljivi odgovori na taka in druga vprašanja se seveda ne stresajo iz rokava, ampak zahtevajo znanje, ki je lahko le rezultat kontinuiranega znanstvenega raziskovanja. V zvezi s tem je izredno pomembno pravočasno pomlajevanje ustreznega znanstvenega kadra, da ne bi prišlo do kolapsa. In prav ta preti naši sekciji, če področjem, ki jih preučuje, državna jezikovna politika ne bo priznala njihovega dejanskega pomena, da bi bilo raziskovanje slovenskega jezika lahko uravnoteženo.

Slovenščina se je s SNB in sedaj tudi z eSSKJ, ki v geslih vsebujeta tudi razdelek etimologija, uvrstila med večino evropskih jezikov, kjer podajanje tudi tega podatka predstavlja slovarski standard, čeprav je tam praviloma omejeno na podatek o izvoru. Izvor in etimologija kot podatka sodita v območje etimološkega postopka, za potrebe slovarjev knjižnih jezikov ipd. pa se kot oklešček, razumljiv širšemu uporabniku, v stroki pa konsenzualno sprejet, oblikuje iz obstoječih temeljnih etimoloških raziskav.

Temeljni etimološki slovarji so rezultat dolgotrajnega dela in zato v stroki veljajo za dokument časa, odraz stanja stroke določenega obdobja, ki morajo zato ostati intaktni. Lahko se ponatiskujejo, prenavljajo pa ne. Hrvati so pred leti naivno pričeli s prenovo Skokovega etimološkega slovarja, zanj porabili veliko časa in denarja ter šele potem ugotovili, da tako ne gre. Torej ne prenova, ampak izdelava Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika, ki v naši sekciji že poteka po metodoloških in vsebinskih načelih, predstavljenih v poskusnem zvezku iz leta 2013.

Treba pa je izpostaviti še le navidezno malenkost iz Resolucije, ki govori o tem, da besedilo ni bilo celostno preiščeno in prečiščeno, in sicer izsek, v katerem se govori o uradnih imenih firm, češ da se »postopek ugotavljanja slovenskosti premalo objektivizira, saj kot merilo ustreznosti firme navaja tako reprezentativne korpuse kot nekaj etimološko obarvanih kriterijev«. Kaj pomeni besedno zaporedje »etimološko obarvani kriteriji«, ni jasno, vzbuja pa neprijeten občutek, da je bil termin naše stroke na tem mestu uzurpiran.

Andreja Legan Ravnikar (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Zgodovinski slovarji slovenskega jezika in digitalizacija korpusov starejših slovenskih besedil

Za potrebe temeljnega opisa sodobnega slovenskega jezika (novo znanstveno slovnico) so nujne predhodne raziskave tudi z navidezno obrobni jezikoslovnih področij, npr. iz zgodovinskega jezikoslovja in znotraj tega iz zgodovinskega slovaropisja.⁴ V novem nacionalnem programu za jezikovno politiko (2019–2023) je zgodovinsko jezikoslovje omenjeno mimogrede, brez konkretno opredeljenih prednostnih nalog, zgodovinsko slovaropisje pa sploh ne. Ker tudi raziskave jezika starejših obdobij ne odgovarjajo na vsakodnevne potrebe slovenske jezikovne skupnosti, so s stališča financiranja manj aktualne. Realno stanje v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša kaže na velik kadrovski primanjkljaj, kar lahko v prihodnosti vodi v izgubo cele generacije področno specializiranih strokovnjakov.

V primerjavi z večino drugih slovanskih jezikov, da ne govorimo o drugih (prim. nemščino, angleščino itd.), smo v hudem zaostanku tako glede slovarjev posameznih jezikovnozgodovinskih obdobij kakor temeljnega splošnega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika, ki bi zajemal izrazne in pomenske spremembe besed od prvih zapisanih virov do sodobnosti. To je temeljna dolgoročna naloga slovenskega zgodovinskega slovaropisja (leksikografije). Skrb za nematerialno zgodovinsko dediščino – slovenski jezik pa morajo pristojni na državni ravni zaščititi, ker je prav ta temelj identitete naše države.

Močno zaostaja tudi digitalizacija korpusov starejšega slovenskega slovstva in neumetnostnih besedil, predvsem iz 17. in 18. stoletja, tako rokopisnih kakor knjižnih izdaj, kar je nujni predpogoj za izdelavo splošnega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika. Za aktivno uporabo digitaliziranega jezikovnega gradiva pa je potrebno razvijanje orodij, drugače besedilne korpusse le arhiviramo (npr. dLib), ne moremo pa jih uporabljati za slovaropisne potrebe. V delu je »Korpus vseh slovenskih knjižnih besedil 16. stoletja«, ki ga pripravljamo na Inštitutu za slovenski jezik, kjer bodo na voljo v obliki xml prepisana vsa ohranjena besedila 16. stoletja. Še naprej je treba podpirati projekte digitalizacije, kot je bil na primer »Korpus slovenskih knjižnih besedil 16. stoletja« ali »Jezikovni viri starejše slovenščine«. Ob tem se kaže problem pomanjkanja strokovnih sodelavcev (ne raziskovalcev!) zaradi nepoznavanja branja starejših pisnih virov, pregledovanja skenov in prepisov in primerjave z izvirno jezikovno podobo besedil, kar pomeni dodatno obremenitev za raziskovalce s tega področja. Vzporedno s takšnimi projekti pa je nujno podpirati tudi projekte elektronskih kritičnih izdaj starejših besedil.

Pomembna naloga je tudi digitalizacija obstoječih slovarskih zbirk, ohranjenih na kartotečnih listkih, ki so dostikrat obrnjeni starejši slovenski rokopisni slovarji. Tudi digitalizacija starejših slovenskih slovarjev je najboljši način, da jih ohranimo pred nehotenim uničenjem (požari) ali izgubo. Na primer v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika imamo izpise iz Alasijevega (1607), Kastelec-Vorenčevega (1680–1710), Hipolitovega (1712), Apostlovega (1760), Pohlinovega (1781), Gutsmanovega (1789), Zagajškovega (1773–1790), Vodnikovovega (1806–1817) in Pennovega slovarja (1854), ki z izjemo Kastelec-Vorenca še čakajo na digitalizacijo.

⁴ Zgodovinski slovarji sodijo med diahrone slovarje, ki prikazujejo življenje besed v jeziku. Njihov temeljni namen je celovit prikaz vsake besede na vseh jezikovnih ravneh iz preteklih obdobij jezikovne zgodovine, za katere obstajajo pisni viri.

Helena Dobrovoljc (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): O poglavju »Standardizacija« v predlogu Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 (ReNPJP19-23)

Problem poglavja »Standardizacija« je dvoplasten, saj se vsebina ne sklada povsem s ciljem:

- **v opisu vsebine** resolucijsko besedilo izpostavlja kodifikacijo, tj. vprašanja sodobnega knjižnega jezika, njegove normativnosti in potreb javnosti po vrednotenju jezikovnih pojavov glede na sprejemljivost uporabe v knjižnem jeziku;
- **v cilju** se ukvarja s potrebami maternih in tujih govorcev po učenju slovenščine in sporazumevanju v skladu z njo.

Teoretsko je standardizacijska dejavnost proces, ki poteka v več fazah, in sicer:

- **standardizacija** je izbira primerne narečne ali (nad)regionalne osnove pisanemu, tj. knjižnemu jeziku (pri Slovencih Trubarjeva izbira v 16. stoletju);
- **alfabetizacija** je prilagoditev pisave glasovni podobi jezika (pri Slovencih 16. stoletje);
- **grafizacija** je proces oblikovanja zapisovalnih/pravopisnih pravil (v slovnica od 16. do 19. stoletja, ko izide prvi slovenski pravopis – 1899);
- **kodifikacija** je ciklični proces posodabljanja jezikovne norme (vzdrževanje prožne ustaljenosti norme knjižnega jezika od začetka 20. stol. dalje).

S tem, ko narod jezik standardizira, izkaže svojo družbeno moč in avtonomijo kolektiva govorcev, saj se vzpostavi kot skupnost, ki zmore skrbeti za jezik. V sodobnosti je v kontekstu standardizacije jezikovna skupnost postavljena pred izziv intelektualne discipline, kakršno zahteva kodifikacija, tj. vzdrževanje prožne ustaljenosti norme knjižnega jezika oz. knjižnojezikovnega standarda. K spoštovanju knjižnojezikovnega standarda govorci navaja ne le ta standard sam, ki v ustrezni meri sledi živemu govoru, temveč tudi normativna pristojnost oz. družbena moč v proces vključenih ustanov. Standardizacija je v sočasni slovenščini prisotna, kadar se odločamo o knjižnojezikovnem značaju jezikovnih prvin, ki so bile doslej nestandardne, sicer pa je aktualna zgolj zadnja od standardizacijskih dejavnosti – **kodifikacija**.

Kodifikacija kot standardizacijska dejavnost, s katero se zadnje desetletje pospešeno ukvarjamo, kaže, da gre pri posodobitvi najbolj razširjenega slovenskega normativnega priročnika – pravopisa za kompleksen sistem, ki poteka na treh nivojih in rezultira v vsaj štirih kazalnikih. V ReNPJP19–23 bi zato morali v čim večji meri podpreti **(1) jezikovno svetovanje**, ki neposredno v stiku z uporabniki odpira vprašanja o knjižnem jeziku in pomanjkljivostih njegovega opisa; **pripravo novega** pravopisnega priročnika, tj. **(2) pravopisnih pravil** in **(3) pravopisnega slovarja**; in **(4)** delovanje standardizacijskih komisij (Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU – po zgledu Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije).

K jezikovnemu svetovanju (1)

Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša je od začetkov delovanja (leta 2012) javno objavila več kot 2200 odgovorov na različna vprašanja, kljub temu pa se število vprašanj, ki jih zastavljajo uporabniki, nenehno povečuje. Kratka anketa, izvedena med decembrom 2016 in julijem 2017, h kateri so bili povabljeni vsi uporabniki Jezikovne

svetovalnice – tako tisti, ki vprašanja zastavljajo, kot tisti, ki jo uporabljajo zgolj kot vir, je pokazala, da svetovalnico uporabljajo večinoma izobražene osebe v profesionalno najbolj aktivnih letih. Najbolj povedna sta podatka, da se na odgovor iz svetovalnice v svojem okolju lahko sklicujeta dve tretjini (67 %) anketirancev in da jih kar polovica (51 %) kot edino ali kot eno od motivacij za uporabo Jezikovne svetovalnice navaja poklicne potrebe, pri čemer navajajo, da poznajo jezikovne priročnike, toda v njih ne najdejo odgovora na vprašanje ali pa primera ne znajo/morejo aplicirati na pravopisna pravila ali slovnična določila, slovarsko razlago ... Slednje kaže, da je jezikovno svetovanje nujno potrebno, saj ne prinaša le odgovorov, temveč tudi opozarja na različne interpretativne možnosti, ki jih pogosto toga slovarska ali priročniška ubeseditve ne omogoča. Poleg tega svetovalnica v veliki meri nadomešča posvetovalno strokovno telo, ki usklajuje neskladja med priročniki, med priročniki in učbeniki, presoja glede razhajanj med priročniki in učbeniki ter nadomešča t. i. glas stroke.

K pravopisnemu priročniku – pravilom in slovarju (2, 3)

Iz resolucijskih predlogov se že nekaj let na tiho umika financiranje pravopisnega slovarja, kar zagotovo izvira iz nepoznavanja njegove sodobne vloge ob pravopisnih pravilih. Kritičnost do pravopisnega slovaropisja upravičeno izvira iz preširoke obvestilnosti in črno-bele normativnosti v pravopisnih slovarjih, ki so nadomeščali enojezični pomenskorazlagalni slovar (izdaji SP iz let 1950 in 1962), kasneje pa pretirano uveljavljali normativne usmeritve (SP 2001), že zdavnaj presežene s SSKJ.

Sodobni pravopisni slovar (ePravopis, portal Fran) je zgolj gradivska razširitev pravopisnih pravil, ki se prednostno usmerjajo na probleme, povezane s prevzemanjem tujega imenskega fonda, rabo velike in male začetnice ter pisanja skupaj ali narazen. Sodobni pravopisni slovar ni puristični priročnik, ki iz konteksta iztrgano leksiko usmerja od tujega ali prevzetega k domačemu, temveč je edini sodobni slovarski priročnik, ki opozarja na:

pomensko razlikovanje velike in male začetnice (*Tolminec* 'prebivalec Tolmina ali Tolminske' – *tolminec* 'vrsta sira');

pomensko širjenje lastnih imen (*Viking* 1. pripadnik severnogermanskega plemena; 2. nadomestno ime za Norvežane, predvsem v zvezi s športom; 3. dežela Vikingov 'nadomestno ime za skandinavske države, predvsem Norveško in Dansko');

notranjo diferenciacijo lastnoimenskega (*Evropa* 1. osebno ime; 2. zemljepisno ime; 3. stvarno ime);

strategije pri prevzemanju imen iz tujih jezikov ipd.

Hitra jezikovna dinamika in globalizacija prinašata v slovenščino imena iz jezikov, katerih glasovja ne poznamo, zato jih tudi ne znamo govorno prilagoditi slovenščini, kaj šele ustrezno pregibati v skladenjskem kontekstu. Pravopisna pravila, ki naj bi uporabniku na ubeseditveno preprost način predstavila splošna načela glede posameznih vprašanj, ne morejo gradivsko zaobjeti vseh primerov, temveč zgolj najbolj tipične, zato je slovarski del pravopisa nujna gradivska razširitev pravil.

K standardizacijskim telesom (4)

Standardizacijska dejavnost za zemljepisna imena je v RS organizirana po načelu koncesije, ki jo je podelila Vlada RS, pri standardizacijski dejavnosti za splošna jezikovna vprašanja pa standardizacijsko telo ni organizirano prek razpisa in s participacijo deležnikov različnih ustanov oz. skupin, temveč je njegovo jedro na SAZU in ZRC SAZU, na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Slednji organizacijsko in vsebinsko vodi komisijo obeh ustanov, v kateri delujejo vabljeni strokovnjaki različnih slovenskih ustanov.

Delovanje Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU doslej še ni bilo finančno podprto s strani nobenega pristojnega ministrstva (kultura, znanost ...), pravopisna in posledično standardizacijska in kodifikacijska slovenščine nista bili evidentirani kot predmet javnega razpisa, temveč se odvijata po iniciativi ustanove ZRC SAZU kot nujna strokovna dejavnost, potrebna za pripravo jezikovnih priročnikov. Delo komisije opravlja delovna skupina, organizirana v dveh telesih – delovnem in svetovalnem. Prvo je kadrovsko deloma prekrivno s skupino za pripravo *ePravopisa*, tj. pravopisnega slovarja (štirje od petih članov slovarske pravopisne skupine delujejo v delovnem telesu PK), ki poteka v programu »Slovenski jezik v sinhronem

in diahronem razvoju«. Prepuščanje visoko prioritete standardizacijske dejavnosti zgolj samoorganiziranju ustanov, ki pripravljajo priročnike z normativnim značajem, je slab način organiziranja, usmerjanja in uravnavanja standardizacijske dejavnosti.

Pripombe na splošno besedilo so torej podane v zgornjih utemeljitvah, pripombe na cilj, kazalnike in ukrepe pa podajam v spodaj podčrtanem besedilu:

ReNPJP10–23

Cilj: Izvajanje dejavnosti, s katerimi bodo maternim in tujim govorkam in govorcem, ki se želijo naučiti slovenščine, zagotovljeni vsi pogoji, da se seznanijo z jezikovnim standardom in se sporazumevajo v skladu z njim

Ukrepa:

- delovanje svetovalnega telesa, ki deluje prek prosto dostopnega spletnega portala s čim več dosegljivimi jezikoslovnimi podatki o slovenščini;
- posodobitev kodifikacije v skladu s posodobljenim jezikovnim opisom.

Kazalnika:

- delovanje svetovalnega telesa,
- izdaja pravopisnega priročnika.

Ocenjena okvirna sredstva: 600.000 evrov.

PREDLOG ZA SPREMEMBO (podčrtano)

Cilj: Izvajanje dejavnosti, ki zagotavlja posodabljanje in vzdrževanje knjižnojezikovnega standarda in ob tem zagotavljanje pogojev, da se govorce in govorki slovenščine seznanijo z knjižnim jezikom in se sporazumevajo v skladu z njim

Ukrepi:

- delovanje svetovalnega telesa, ki deluje prek prosto dostopnega spletnega portala s čim več dosegljivimi jezikoslovnimi podatki o slovenščini;
- priprava novih pravopisnih pravil v skladu z izraženimi potrebami govork in govorcev ter posodobljenim jezikovnim opisom;
- priprava slovarskega dela pravopisa, temelječega na normativnih problemih;
- delovanje standardizacijskih teles.

Kazalnika:

- delovanje svetovalnega telesa,
- izdaja pravopisnega priročnika, tj. pravopisnih pravil in pripadajočega slovarja.

Ocenjena okvirna sredstva: 1.200.000 evrov.

Branka Kalenić Ramšak in Marjana Šifrar Kalan (Oddelek za romanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Odprta tujejezična politika v slovenski šolski vertikali: primer španščine

Slovenski narod si mora najprej prizadevati za ohranitev in bogatitev slovenskega jezika, ki predstavlja jedro slovenske identitete, še posebej v izobraževalnem sistemu, takoj zatem pa za poznavanje čim širšega nabora tujih jezikov in kultur, ki nas in naš materni jezik le bogatijo. Želimo si, da bi svet spoznal nas in da bi ga mi poznali, a to brez poznavanja tujih jezikov ni mogoče. Kot dvomilijonski narod z zelo dobro tradicijo poučevanja tujih jezikov moramo ohranjati globalno zavest in se svetu odpirati z znanjem jezikov, ki bodo v 21. stoletju določali obrise človekovega vsakdana.

Zato moramo zagovarjati odprto in demokratično jezikovno politiko, ki bo v slovenskih šolah bodočim rodovom odpirala možnosti učenja oziroma izbire tujega jezika ter prepustila šolam, staršem in otrokom, da se svobodno, glede na interes in razpoložljive kadre, odločajo o izbiri tujih jezikov, ki jih bodo na šolah ponudili. Podatki Eurydice (2017: 45) namreč kažejo, da se za odprto jezikovno politiko odloča večina evropskih držav, kjer pristojni organi določijo nabor jezikov, ki jih šole morajo ponuditi, le-te pa se potem svobodno odločajo, katere jezike bodo poučevale in katere dodatne jezike bodo še ponudile.

S tem prispevkom bi se radi osredotočili na vlogo drugega tujega jezika v slovenskih osnovnih šolah, kjer se tuji jezik trenutno poučuje na štiri različne načine: kot obvezen neobvezen drugi tuji jezik, kot obvezen izbirni predmet, neobvezen izbirni predmet, interesna dejavnost ali jezik, ki ga financirajo nekatere občine. V nabor obveznega drugega tujega jezika je potrebno postopoma vključevati čim več jezikov, za začetek vsaj tako, kot je predvideno v osnutku pričujoče Resolucije v točki 2.1.6 (tretji ukrep), ko bi v primeru uvedbe obveznega drugega tujega jezika v osnovni šoli nabor jezikov vseboval tuje jezike, ki jih dijaki lahko opravljajo na maturi (angleščina, francoščina, italijanščina, nemščina, ruščina, španščina in latinščina), in sosedske jezike (italijanščina, nemščina, hrvaščina, madžarščina). Dejansko imamo tako nabor devetih jezikov (8 tujih jezikov in latinščino), saj sta italijanščina in nemščina vključeni tako v maturitetne kot sosedske jezike.

Evropska unija kot geografski prostor ni omejena z mejami in ozkim pogledom na sedanost, temveč gre za spreminjajoči se prostor, kar dokazujejo v zadnjem času različni politični dogodki in težnje po spremembah. Evropska unija je že postala del globalnega, razvojno naravnane in v prihodnost usmerjenega sveta; ob hitrem razvoju številnih neevropskih držav bo morala takšni znanstvenoraziskovalni in tehnološki usmeritvi slediti še bolj zavzeto, pri čemer ne smemo pozabiti na ohranjanje in razvoj humanističnih vrednot, ki predstavljajo temelj evropske skupnosti kot skupnosti različnih narodov.

Med svetovno najbolj razširjenimi jeziki so se znašli angleščina, kitajščina in španščina. Zato pričakujemo, da se bodo otroci v naših osnovnih šolah lahko učili teh jezikov, skupaj z ostalimi tujimi jeziki, ki jih šole že ponujajo ali jih bodo v prihodnosti želele ponuditi. Zavedamo se, da širša ponudba jezikov v osnovni šoli lahko staršem in učencem povzroča težave pri izboru, zato menimo, da je tako ravnateljem in učiteljem osnovnih šol kot staršem in učencem potrebno ponuditi strokovno podporo in kakovostne informacije, vendar ob možnosti izbora čim širšega nabora tujih jezikov. Vanj morajo biti vključeni tisti jeziki, ki so uveljavljeni ne samo v svetu, ampak tudi v javno-izobraževalnih ustanovah v Sloveniji. Če navedemo primer španščine, lahko ugotovimo, da se jo je v letu 2016/2017 učilo več kot 1000 učencev na 66 slovenskih osnovnih šolah (vseh osnovnih šol je bilo 453).

Kako razširjeno je učenje španščine v Evropski uniji, govori podatek Eurydice (2017: 75), da se 90 % vseh evropskih osnovnošolcev poleg angleščine, nemščine in francoščine uči tudi španščino, vsi ostali jeziki so v veliki manjšini (10 %). Znotraj Evropske unije je učencev med starostjo 11 in 15 let, ki imajo na urniku španščino, že 2 milijona. Skoraj polovica švedskih in francoskih srednješolcev se uči španščino, prav tako je ta odstotek izjemno izstopajoč na Irskem, v Italiji in Nemčiji, kjer je takšnih učencev približno pol milijona, čeprav v teh državah španščina ni sosedski jezik. V Franciji, Nemčiji, na Norveškem in v Veliki Britaniji je španščina v osnovnih in srednjih šolah drugi tuji jezik (Eurydice, 2017). Za podkrepitev smiselnosti poučevanja španščine v osnovni šoli navajamo še nekaj zgornjih števil: španščina ima 490 milijonov govorcev, 7,8 % svetovnega prebivalstva govori španščino kot materni jezik, za angleščino in kitajščino je tretji najbolj uporabljen jezik na spletu in drugi jezik na Wikipediji ter Facebooku. V skladu z britansko raziskavo o najbolj pomembnih jezikih za Veliko Britanijo (Board in Tinsley, 2013: 17) je španščina na prvem mestu, sledijo ji arabščina, francoščina, kitajščina in nemščina.

V slovenskih šolah deluje kakovostna kadrovska mreža, ki bi jo v primeru že osnovne omejevalne jezikovne politike izgubili in tako zavrgli dober in izkušen kader. Tovrstna posledica lahko predstavlja problem tudi za kadrovsko politiko na osnovnih šolah, kjer mnogi učitelji poučujejo dva jezika in tako šoli zapolnjuje kvoto učnih ur. Na Univerzi v Ljubljani (Filozofski fakulteti) tudi po bolonjski reformi vzpodbujamo študij dvopredmetnih programov. Če si kot družba zaenkrat ne moremo privoščiti povsem odprtega nabora učenja tujih jezikov v skladu s spremembami v globalnem svetu, potem se zdi v osnutku Resolucije (točka 2.1.6, tretji ukrep) upoštevanje našega predloga iz javne razprave o novem Nacionalnem programu za jezikovno politiko (november 2017) in naših pripomb iz javne razprave o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli zelo vzpodbudno in konstruktivno, saj predlog ustreza realnemu stanju v osnovnih šolah in zadovolji vsako strokovno presojo. Pri tujih jezikih na maturi (6 tujih jezikov in latinščina) imamo zagotovljeno vso vzgojno-izobraževalno vertikalno od osnovno- preko srednješolske do univerzitetne ravni, kjer izvajamo pedagoške programe za izobraževanje učiteljev vseh maturitetnih tujih jezikov. Pri uveljavljanju Resolucije in bolj odprte jezikovne politike bo torej na potezi Zavod RS za šolstvo, ki bo moral obstoječi Učni načrt za drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu (Pevce Samec, 2013: 5) ustrezno dopolniti še z ruščino, španščino in latinščino.

Pričakujemo, da se bo tradicija zavzemanja za enakopravnost tujih jezikov nadaljevala, saj je bilo takšno odprto načelo v slovenskem šolskem prostoru prisotno tako pri maturitetni, kurikularni kot gimnazijski prenovi. Logična in nujna posledica drugega tujega jezika v osnovni šoli pa je tudi vsaj dveletno učenje drugega tujega jezika v srednjih strokovnih šolah, kjer se sedaj sistemsko poučuje le en tuji jezik, večinoma angleščina. Z učenjem dveh tujih jezikov bi sledili smernicam članic EU, kjer se po podatkih Eurydice vsaj 60 % evropskih učencev med starostjo od 11 do 16 let uči najmanj dveh tujih jezikov.

Zaradi vseh navedenih argumentov upamo, da bo nov Nacionalni program za jezikovno politiko (2019–2023) glede možnosti izbire učenja tujih jezikov bolj odprt, kot so bili prejšnji programi, tako da bo bodočim rodovom omogočena izbira, ki je v skladu z nacionalnimi, evropskimi in svetovnimi uveljavljenimi strokovnimi kriteriji ter hkrati odsev globalne realnosti.

Viri:

Board, K., in Tinsley, T. (2013), *Languages for the Future*. London: British Council. Dostopno na: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/languages-for-the-future-report.pdf>.

Evropska komisija/EACEA/Eurydice (2017), *Key data on Teaching Languages at School in Europe – 2017 Edition. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Inštitut Cervantes (2016), *El español una lengua viva: Informe 2016*.

Pevce Samec, K. (ur.) (2013), *Učni načrt. Program osnovna šola. Drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na:

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_ra_zsirjeni/Drug_i_TJ_izbirni_neobvezni.pdf.

Uradni list Republike Slovenije (2008), *Pravilnik o postopnem uvajanju drugega tujega jezika*.

Vlada Republike Slovenije (2015), *Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje*.

Tomaž Wraber (bivši predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije): **Slepi in slabovidni državljani RS in ReNPJP**

Dovolite mi, da ta sestavek začnem z mislijo, da se je treba najprej javno in glasno zahvaliti vsem, ki so nekoč začutili potrebo po resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko in dosegli, da je sploh nastala, nato pa tako zahvalo izreči tudi piscem nove resolucije, ki jo zdaj obravnavamo. Tak dokument, pa naj v njem najdemo še toliko napak in pomanjkljivosti, v resnici pomeni, da nam je vsem skupaj za naš jezik mar. Mar pa nam mora biti, saj kje bi bili Slovenci danes, ko ne bi pred stoletji bilo za slovenščino nekemu posamezniku tako zelo mar, da je napisal in natisnil prvo slovensko knjigo? Za slovenščino pa nas mora skrbeti tudi danes, in to tako celotno družbo kot vsakega posameznika posebej.

Po drugi strani pa sta, pa naj se zdi še tako neverjetno in nepričakovano, obe resoluciji pokazali tudi na vrsto problemov, ki so življenjsko pomembni za slepe in slabovidne, pa tudi za druge invalide in za skupine državljanov, ki jih sicer običajno spregledamo. Ni naključje, da je bilo med 27 prispevkov na posvetu o ReNPJP 10. 1. 2019 na Ministrstvu za kulturo kar pet takih, ki so jih pripravili predstavniki invalidskih organizacij, posredno pa se je s problematiko manj opaznih skupin ukvarjalo še nekaj referentov.

Vse moje, pa tudi kritične pripombe vseh drugih naj bodo zato razumljene kot skupna skrb, da tudi s pomočjo tega dokumenta jezik ne le ohranimo, ampak ga naredimo živega in uporabnega za vse nas in za naše potomce, tako da nam bo po eni strani v prid, po drugi pa tudi v veselje.

Moja prva pripomba k besedilu v pripravi ponovno velja temu, da resolucija praviloma govori le o govornih jezika in pozablja na že nič kolikokrat ponovljeno opozorilo, da slepi in slabovidni običajno nimamo nobenih težav kot GOVORCI slovenskega jezika, imamo pa hude in včasih celo nepremostljive težave predvsem kot BRALCI napisanih besedil. Ker pa tudi slepi in slabovidni pri branju vzpostavljamo morda enega najpomembnejših odnosov z jezikom, bi moralo biti to spoznanje del resolucije. Zato bi bilo vsaj v uvodu smiselno nedvoumno in poudarjeno opozoriti, da gre za govorce, bralce in vsakršne druge uporabnike slovenščine, tako da bi ozavestili prav vsakogar, da slovenski jezik ni nujno vedno vsem enako dostopna dobrina.

Nadalje je v resoluciji nujno razčistiti vrsto terminoloških nejasnosti, predvsem tistih, povezanih z obravnavo manjših skupin posameznikov, ki imajo pri branju, pisanju, razumevanju, govoru ali sporazumevanju v slovenskem jeziku različne težave. Nejasnosti je tu toliko, da bi ponekod lahko prišlo tudi do napačnega razumevanja in sklepov. Spet se je pokazalo, kar smo nekateri dopovedovali že pred časom in kar je potrdil tudi posvet, ki je bil 3. decembra 2018 na ZRC SAZU, da nujno potrebujemo terminološki slovar invalidnosti, pa slepote in slabovidnosti itd.

Pripadniki večine od teh manjšin pa se dobro zavedamo nujnosti trajnega in zanesljivega financiranja raziskav slovenskega jezika in z njimi podprtih temeljnih opisov. Raziskave naj upoštevajo različne potrebe vseh, tudi manjšinskih skupin uporabnikov, tako da posebne potrebe teh skupin prepoznavajo in se nanje skušajo odzivati. Trajno financiranje bi moralo biti zapisano v ustreznih poglavjih resolucije.

Kot član Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS) in njen bivši predsednik pa (ne brez razočaranja) ugotavljam, da resolucija delne ali popolne izgube vida ne prepozna kot ene najtežjih invalidnosti, ki ima vrsto posebnosti, značilnih le zanjo. Niti najmanjšega dvoma ni, da bi morali biti slepi in slabovidni v resoluciji obravnavani v samostojnem poglavju kot samostojna skupina. Probleme neke skupine namreč vedno razumemo šele takrat, ko jih

prepoznamo, jih poimenujemo in smiselno uredimo ter začnemo iskati rešitve zanje. Ob tem pa je potrebno še zavedanje, da slepota ni enaka slepoti in slabovidnost ne slabovidnosti.

In katera je najbolj ključna težava slepih in slabovidnih, tesno povezana z besedilom tega dokumenta?

Dostopnost!

Večina tega, kar videči sprejmete s pogledom, ko odprete knjigo, revijo ali časopis, ko ošinete zaslon računalnika ali kakšne druge sodobne naprave informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), kar največkrat mimogrede opazite na informacijskih, usmerjevalnih, opozorilnih in drugih tablah, vedno pogostejše pa tudi na zaslonih itd., je za večino slepih in slabovidnih povsem nedostopno. In čeprav pri tem občasno nastopajo tudi nekateri simboli, pa je večina sporočil vendarle zapisana v slovenskem jeziku. Različne oblike zapisov potrebujejo različno pretvorbo v dostopne oblike in tudi različne oblike okvar vida potrebujejo različne prilagoditve, da bi besedila postala uporabnikom dostopna.

Literarna dela, učbeniki, priročniki, revije, časopisi, spletne strani, obrazci, navodila in vrste informacij (pa še bi lahko naštevali) – vse to so (največkrat) besedila, s katerimi smo na najrazličnejše načine vsak dan dobesedno zasuti. Med informacijami so tudi tiste, ki nas npr. usmerjajo oz. preusmerjajo ali nas opozarjajo celo na življenjsko nevarnost. In vse to je nam nedostopno, če ni pretvorjeno v nam dostopne oblike.

Najbolj ključnega pomena za stik slepih in slabovidnih z lepim slovenskim jezikom je Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki deluje tudi ob veliki pomoči in podpori Ministrstva za kulturo. Po stotih letih od ustanovitve zdaj ta knjižnica že spleta tudi niti povezave, da kot nacionalna knjižnica slepih in slabovidnih postane enakopravna članica mreže javnih knjižnic. A kljub finančni in drugačni pomoči Ministrstva za kulturo še zdaleč ne more zadovoljevati večine potreb slepih in slabovidnih po branju. »Lakota po knjigah« (»book famine«), ki je velika tudi v najbogatejših državah sveta, je pri nas še znatno večja. Gradiva v brajici, zvočnih zapisih, povečanem tisku, digitalnih formatih in drugih nam prilagojenih oblikah primanjkuje tako zelo, da so med nami celo člani, ki so že trikrat prebrali vse, kar ta knjižnica lahko ponudi.

Možnosti za branje bo slepim in slabovidnim (pa ne le njim!) lahko znatno povečala novela Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, če bo določila Marakeške pogodbe v svoje člene vnesla v taki obliki, kot je v javni razpravi predlagala ZDSSS.

Skoraj neomejene nove možnosti branja pa lahko slepim in slabovidnim prinese digitalizacija gradiv, če bo seveda izvedena tako, da bo omogočala tudi dostopnost slovenskim govornim sintezam (npr. Govorec, eBralec itd.). Format pdf, denimo, že ni vedno dostopen in NUK-ova Digitalna knjižnica Slovenije dLib.si je za nas praktično nedostopna.

Enako, kot je portal Fran omogočil dostopnost do velikega števila slovarskih in podobnih gradiv, pa bi moralo tudi Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport zagotoviti slepim in slabovidnim, ki se šolajo, dostopnost do učbenikov v digitalnih oblikah za osnovne in srednje šole ter univerzitetno raven. Tako prilagojena gradiva pa potrebuje tudi veliko dislektikov.

Za vsakdanje kolikor toliko samostojno življenje potrebujemo slepi in slabovidni vrsto medicinskih in medicinsko tehničnih pripomočkov. Teh nam ne more zagotoviti ta resolucija ali Ministrstvo za kulturo, vsaj ne praviloma. Vendar pa so nekateri tako povezani s slovenskim jezikom, da bi se jih morala resolucija vsaj dotakniti, z nekaterimi ukrepi pa tudi zagotoviti njihovo delovanje ali uporabnost. Za pisanje slepi in slabovidni potrebujemo brajeve pisalne stroje in računalnike ter dodatno tehnično opremo (npr. brajeve vrstice), za branje potrebujemo najrazličnejše predvajalnike in naprave IKT, elektronske povečevalne lupe itd. Vse to praviloma močno presega kupno moč našega članstva. Za nekatere od teh naprav potrebujemo prilagojene zelo drage programe, ki omogočajo, da lahko sploh delamo

z njimi, poleg njih pa dodatno še nekatere programe, ki nam digitalne zapise pretvarjajo v zvok oz. glasen slovenski govor. Prav ti zadnji pa so z resolucijo zelo povezani.

Za branje s pripomočki IKT je nujno potrebna že omenjena slovenska govorna sinteza. Ob sofinanciranju evropskih socialnih skladov in Ministrstva za kulturo jo imamo od leta 2015 na voljo brezplačno vsi, ki jo zaradi svoje invalidnosti ali drugih motenj branja potrebujemo. V celoti smo jo razvili z domačim, slovenskim znanjem, kar je zelo pomembno za njeno vzdrževanje in nadaljnji razvoj. Po kakovosti se lahko povsem kosa s kakovostjo jezikovnih sintez za jezike, ki imajo celo prek stokrat več uporabnikov. A težava je, da je to računalniški program, ki deluje v okviru in s povezavo vseh ostalih računalniških programov. Ti pa se, kot vemo vsi, z izredno naglico posodablajo, prenavljajo in menjajo. Zato bi eBralec nujno potreboval stalno financiranje za vzdrževanje programa, za njegovo posodabljanje in usklajevanje z najsodobnejšimi računalniškimi programi in za sprotno nadgrajevanje. Brez vsega tega program postane zelo hitro le neuporabna navlaka na trdem disku. Ker pa sodi v tehnično infrastrukturo slovenskega jezika, mora biti to skrb države, enako kot npr. pravopis, razni slovarji in jezikovni priročniki itd. Tudi prek resolucije je nujno zagotoviti sredstva za to.

Skoraj enako velja tudi za računalniško prepoznavo slovenskega jezika, ki pa, kolikor vem, na žalost še ni razvita do tolikšne mere, da bi bila primerna za splošno uporabo. Gre za podoben računalniški program, ki govorjeno besedilo prepoznava in ga zapisuje v računalniški zapis. To lahko veliko prispeva k dostopnosti jezika gluhih in naglušnim, slepim in slabovidnim, pa še mnogim drugim, npr. številnim starejšim državljanom. Tudi v tem primeru bi morali z večjimi vlaganji poskrbeti, da bodo slovenski razvijalci nalogo uspešno opravili in nato zagotovili trajno uporabnost in funkcionalnost programa.

Ob koncu pa naj spomnim še na eno pomembno funkcijo obeh omenjenih računalniških programov, torej slovenske govorne sinteze in računalniškega prepoznavanja govora. Na tržišču je vedno več naprav in aparatov, ki imajo tudi možnost zvočne indikacije. To pomeni, da nam aparat pove, kaj nastavljamo, na katero stopnjo nastavljamo, ali je npr. aparat vklopljen ali izklopljen, ali pa nam celo sporoča navodila, kako naj ga krmilimo in uporabljamo. To velja tudi za vedno več aparatov, ki jih redno uporabljamo prav vsi (ne le slepi ali slabovidni) v vsakdanjem življenju, npr. v gospodinjstvu, pri profesionalnem delu, izobraževanju, igri itd. Prav tako nekateri aparati že »razumejo« enostavne ukaze, ki jih izrečemo in lahko neko funkcijo opravijo, ne da bi se jih mi sploh dotaknili. Z bližajočim se internetom stvari bo tega še bistveno več. A vse te naprave in aparati za zdaj uporabljajo le tuje jezike, saj proizvajalcem še nismo ponudili primerne oblike slovenske govorne sinteze, da bi jo lahko vgrajevali vanje. Nujno bi bilo torej zagotoviti razvoj ustrezne sinteze in urediti tudi zakonodajo tako, da se bodo na našem tržišču lahko pojavljali le s slovenščino opremljeni aparati in naprave. To pa ne bo pomembno le za ljudi z okvarami vida, ampak predvsem za večino starejše populacije. In glede na to, da smo Slovenci ena najhitreje starajočih se družb v Evropi, kaže pohiteti.

Lani smo bili priča razvneti razpravi mnogih strokovnjakov o smiselnosti uporabe moškega ali ženskega slovničnega spola v raznih gradivih. To naj bi najširšo javnost ozavestilo o nujnosti enakosti položajev žensk in moških, za katero si moramo še vedno zavestno prizadevati. Pogosto pa pozabljamo na vrsto družbenih skupin, ki imajo zaradi nekaterih osebnih okoliščin (npr. invalidnosti) bistveno manjše možnosti za enakopravno vključevanje v družbo in s tem za neodvisno življenje. Zato pričakujemo, da bodo naše pripombe resno obravnavane in ustrezno vključene v končno besedilo Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023.

Vključitev teh in njim podobnih pripomb v besedilo resolucije bo veliko prispevala k temu, da to ne bo le besedilo, ki zanima nekaj »jezikovnih zanesenjakov«, ampak dokument, ki je relevanten za vsa družbena dogajanja. Saj Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 želi biti prav to, mar ne?

Vesna Horžen (Združenje splošnih knjižnic): Splošne knjižnice kot nosilke programa jezikovne politike

V okviru Združenja splošnih knjižnic smo pregledali besedilo osnutka Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 in posredovali ministrstvu pisno stališče glede vloge splošnih knjižnic pri izvajanju ukrepov jezikovne politike.

Besedilo osnutka resolucije knjižnice omenja na strani 14 v poglavju 1.4 Nosilci dejavne jezikovne politike. V besedilu so, ob ugotovitvi, da so za doseganje jezikovne resolucije na področju kulture in javnih sistemov zelo pomembne tudi splošne in šolske knjižnice, našteje različne vloge, ki jih knjižnice izvajajo pri razvijanju pismenosti in bralne kulture za vse ciljne skupine naše družbe. Naštete so tudi mnoge druge vloge knjižnic, ki pomembno prispevajo k izvajanju jezikovne politike, a kljub temu v omenjenem besedilu knjižnice niso obravnavane tudi kot nosilke programa jezikovne politike.

V Združenju splošnih knjižnic želimo zato opozoriti, da so splošne knjižnice poleg prepoznanega splošnoizobraževalnega in splošnokulturnega poslanstva tudi zelo pomembne nosilke programa jezikovne politike, in predlagamo, da se v besedilu resolucije izrecno poudari, da jih le-ta zaradi kontinuitete izvajanja tradicionalno že uveljavljenih oblik delovanja posebej ne izpostavlja v svojih ciljih in ukrepih.

Javni interes na področju knjižnične dejavnosti se kaže v nalogah in poslanstvu knjižnic in je zakonsko določen. Temeljno poslanstvo splošnih knjižnic je postati središča za neomejeno dostopnost knjižničnega gradiva in informacij ter povečevati aktivno vlogo pri vseživljenjskem razvijanju bralne pismenosti in kulture, demokratičnega mišljenja in visokih meril sodobne informatizirane družbe. Področni zakon splošnim knjižnicam določa, da organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture in organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo. Med pomembne dejavnosti sodi zlasti spodbujanje raznovrstnega branja in širjenja bralne kulture za prebivalce v vseh starostnih obdobjih. Velika večina vseh prireditev in dogodkov v knjižnicah je takšnih, da promovirajo slovenske avtorje in izvirno leposlovje, s ciljem širjenja bralne kulture, povečevanja interesa za vseživljenjsko izobraževanje ter poudarjanja pomena nacionalne identitete skozi slovenski jezik.

Eno od načel delovanja splošne knjižnice je tudi večkulturnost. Knjižnica je namreč že po svojem poslanstvu ustanova, ki podpira svobodo izražanja, svobodo izbire branja, poslušanja, gledanja, omogoča fizično in intelektualno dostopnost knjižničnega gradiva in informacij vsem ciljnim skupinam uporabnikov. Manjšina kot integralni del skupnosti ohranja svojo kulturo in jezik tudi (ali prav) z njeno pomočjo. Zakon o knjižničarstvu med drugim določa, da splošne knjižnice na narodnostno mešanih območjih izvajajo knjižnično dejavnost tudi za potrebe narodnih skupnosti, med drugim tudi zagotavljanje komunikacije v knjižnici v jeziku narodnih skupnosti, razvijanje bralne kulture, usposabljanje uporabnikov, prireditve v jeziku skupnosti ipd. Večkulturni servisi niso posebne storitve knjižnic, ampak so integrirani v temeljni program dejavnosti. Knjižnice se morajo ozirati po značilnostih in potrebah svojih uporabnikov, zato s ciljem izboljševanja kakovosti življenja ljudi na območju, na katerem knjižnica deluje, med svojimi številnimi dejavnostmi načrtujejo tudi jezikovnoizobraževalne.

Zaradi vsega naštetega so knjižnice aktivne in pomembne nosilke jezikovne politike, ki so tako kot izobraževalne institucije primarnega izobraževanja prisotne v vseh, tudi najmanjših lokalnih skupnostih.

Programi za različne ciljne skupine prebivalcev (otroke, mladino, družine, starejše), ki jih v knjižnicah redno in permanentno izvajajo, so sestavni del programov in projektov, financiranih v okviru javnega interesa na področju knjižnične dejavnosti, pretežno s strani lokalnih skupnosti. Pogosto gre za prepletanje aktivnosti, ki so spremljane s številnimi kazalniki za različne vidike uresničevanja javnega interesa na področju kulture, zato bi bilo v primeru uvedbe specifičnih kazalnikov v obravnavani resoluciji poročanje o le-teh oteženo, prav tako pa določenih vsebin tudi ne bi bilo mogoče finančno ovrednotiti, kar pa ne pomeni, da bi se jim moral dokument kot nosilkam jezikovne politike izrecno odreči.

Andrea Bartole in Alberto Scheriani (Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti): Status italijanskega jezika v RS – pogled Obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti

Prispevek izraža stališče Obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti, organizacije, ki zastopa interese italijanske narodne skupnosti v Sloveniji, glede predloga Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023.

Najprej bi poudarili, da ima v Republiki Sloveniji italijanski jezik poseben ustavnopravni položaj. Ta ima, kot tudi madžarski jezik, poseben status, ki izhaja iz 11. člena Ustave RS in ga postavi v enakopravni položaj s slovenskim jezikom na območjih občin, v katerih živi italijanska (ali madžarska) narodna skupnost, kjer je uradni jezik tako kot slovenščina. Dodamo, da je v 64. členu Ustave RS med posebnimi pravicami narodnih skupnosti tudi pravica do javne rabe italijanskega jezika in do vidne dvojezičnosti na avtohtonem območju, kjer živi italijanska narodna skupnost. Prav zaradi tega menimo, da je italijanski jezik potreben posebne in natančnejše opredelitve glede na ustavni položaj.

Zagotovo je potrebna natančnejša opredelitev uporabe italijanskega jezika v javni rabi. Potrebno je točneje opredeliti uporabo dvojezičnih obrazcev v javni upravi, delovanje eUprave v italijanskem jeziku, postavitev dvojezičnih spletnih strani državnih organov in potek izobraževanja javnih uslužbencev na dvojezičnih območjih, tisk in prevod informativnega materiala za javno rabo itd. Ni dovolj, da se v resoluciji zgolj napiše, da vse osebe javnega prava imajo dolžnost, da na teh območjih poslujejo in se sporazumevajo v jeziku narodne skupnosti. Potrebno je natančneje opredeliti, kako se bodo te pravice izvajale in uresničevale v praksi.

Na področju šolstva poudarjamo, da se je v zadnjih letih v šolah s slovenskim učnim jezikom na dvojezičnem območju tedensko število ur italijanskega jezika kot jezik okolja zmanjšalo. Trend zmanjševanja ur je nesprejemljiv. Italijanski jezik na tak način izgublja vlogo »jezika okolja« in menimo, da je potrebno to preprečiti. Potrebno je organizirati izobraževanje vzgojiteljev in učiteljev, da se izboljša kakovost učenja italijanskega jezika v slovenskih šolah, s posebnim poudarkom na tehničnih predmetih in tehnični terminologiji. Trend bi moral biti v smeri dviga kompetenc in kakovosti, ne pa zmanjševanja ur. Predlagamo torej – povečanje števila ur za jezik okolja, izobraževanje in strokovno izpopolnjevanje vzgojiteljev in učiteljev.

Glede javne rabe jezika in posebnega statusa italijanskega jezika ne smemo pozabiti na vidno dvojezičnost in na uresničevanje predpisov na tem področju. Predpise je potrebno resnično izvajati in prav tako je potrebno upoštevati imena krajev, lokalno zgodovinsko toponomastiko in vse to upoštevati pri postavitvi znakov na dvojezičnem območju.

Ne smemo pozabiti, da sta za našo skupnost vitalnega pomena prav promocija jezika in spodbujanje uporabe jezika. To pa je mogoče le, če se upoštevajo predpisi in poseben status, ki ga jezik narodne skupnosti ima, in se pri tem stalno sledi cilju, da je potrebno jezik uporabljati in spodbujati. Država mora to omogočiti s posebnim pristopom in menimo, da bi bilo potrebno to opaziti že v *Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko*.

Marko Robnik Šikonja (Fakulteta za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani): Semantični jezikovni viri in tehnologije

Ministrstvo za kulturo je 20. 11. 2018 objavilo osnutek Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 (RNPJP), ki načrtuje strokovne smernice za jezikovnopoliitične odločitve in ukrepe za obdobje od 2019 do 2023. Dokument komentiram predvsem z vidika racionalnosti in z jezikovnotehnološkega stališča, nekaj komentarjev pa podajam tudi za druga področja.

Jezikovne tehnologije

V splošnem je osnutek Resolucije potrebno pohvaliti, saj predstavlja dober okvir za nadaljnji jezikovnotehnološki razvoj slovenščine, potrebno pa je njegovo ubesedenje v posameznih točkah nekoliko precizirati in ga na mestih dopolniti. Pri tem je potrebno upoštevati, da je nedavni velik napredek pri razvoju jezikovnih tehnologij posledica znanstveno-tehnološkega preboja na področju umetne inteligence, predvsem strojnega učenja z metodo globokih nevronske mreže.

Strojno razumevanje jezika omogočajo semantični jezikovni viri in tehnologije. Razvoj semantičnih virov in tehnologij je temelj za razvoj dialoških sistemov, sistemov za odgovarjanje na vprašanja, avtomatsko povzemanje in strojno prevajanje. V okviru semantičnih tehnologij je ključno strojno učenje, ki iz označenih zbirk (jezikovnih) podatkov izlušči pomembne vzorce in zgradi modele, s katerimi simulira razumevanje jezika. S tem se znanje ljudi prenaša v tehnološko obliko in je omogočena njegova pogosta in večkratna uporaba pri različnih nalogah. Z vidika uporabe semantičnih tehnologij za slovenščino je zato ključno dvoja:

- razvoj označenih jezikovnih virov, s katerimi se jezikovno znanje ljudi in njihovo razumevanje sveta zapiše v strojno berljivi obliki,
- razvoj in prilagoditev najnovejših tehnologij slovenščini, kar bo omogočilo procesiranje teh virov in izdelavo strojnih modelov za različne naloge razumevanja jezika.

Pri tem so jezikovni viri trajnejši, vendar zahtevajo velik vložek človeškega dela in časa. Jezikovne vire lahko razdelimo v tri skupine. Osnovne jezikovne podatke zajamemo z ročno preverjenimi oblikoskladenjsko označenimi in skladenjsko razčlenjenimi učnimi zbirkami. Srednji nivo jezikovnih virov dobimo z ročno označenimi učnimi množicami za razločevanje različnih pomenov besed, prepoznavanje anafore in koreferenc in pomensko združevanje besed. Jezikovne vire za višjenivojske naloge razumevanja jezika (strojno prevajanje, odgovori na vprašanja, povzemanje) je potrebno sistematično pridobiti in zbrati iz obstoječih človeških dejavnosti na teh področjih.

Jezikovne tehnologije za razumevanje jezika hitro napredujejo in se zato tudi hitro spreminjajo. Za njihov prenos v slovenščino je potrebno podpirati tehnološko sposobne ustanove (Univerza v Ljubljani, Institut Jožef Stefan, Univerza v Mariboru), ki lahko zagotovijo človeške vire za razvoj in spremljanje novih dosežkov.

Potrebna je konkretizacija besedila osnutka RNPJP, da se naslovijo dejansko najpotrebnejši viri in tehnologije. Podrobneje to pomeni razvoj naslednjih **virov**:

1. Izboljšati slovenski WordNet (povečati, preveriti in dodati razlage), kar bo omogočilo razvoj tehnologij za razdvoumljanje besed in boljšo povezavo vira v svetovno mrežo WordNetov ter s tem omogočilo uporabo prekojezikovnih (cross-lingual) tehnologij.
2. Podpirati razvoj slovenske Wikipedije in Wikislovarja (tudi z odkupom avtorskih pravic tam, kjer viri niso bili zgrajeni z javnimi sredstvi).
3. Nadgraditi oblikoskladenjsko označene korpuse s podatki o anaforah in koreferencah, imenskih entitetah in besednih pomenih. Pripraviti označene jezikovne korpuse tudi za druge semantične naloge.
4. Razviti slovenski PropBank (korpus besedil z označenimi udeleženskimi vlogami).
5. Razviti slovenski FrameNet (korpus konceptualno označenih besedil).
6. Treba je zastaviti sistematično in dolgoročno naravnano izgradnjo učnih množic za strojno prevajanje (prevodni pomnilniki), odgovore na vprašanja in povzemanje besedil.

Potrebno je razviti naslednje semantične **tehnologije**:

1. Posebnostim slovenskega jezika je potrebno sprotno prilagajati najnovejše tehnologije globokih nevronske mreže za semantično podporo jezikovnim nalogam.
2. Razvite tehnologije je potrebno uporabiti za izboljšanje pomembnih osnovnih orodij za obdelavo jezika, saj so obstoječe že zastarele. Konkretno to pomeni izgradnjo nevronskega lematizatorja, oblikoskladenjskega označevalnika in skladenjskega razčlenjevalnika.
3. Z razvitimi nevronskimi tehnologijami in osnovnimi orodji je potrebno graditi srednji sloj semantične jezikovne infrastrukture za razumevanje slovenskega jezika, predvsem to pomeni gradnjo nevronske jezikovne modelov, vektorskih vložitev, sistema za označevanje udeleženskih vlog, sistema za prepoznavanje anafore in koreferenc, sistema za izdelavo semantičnih okvirjev in sistema za razdvoumljanje pomena besed v sobesedilu. Te tehnologije so potrebne za razvoj orodij za razumevanje jezika, naštetih v naslednji točki.
4. Nasloviti je potrebno pomembne naloge razumevanja jezika, predvsem strojnega prevajanja, avtomatskega povzemanja in sistemov za odgovarjanje na vprašanja.

Druge področja

Pri cilju 4 (odprta dostopnost jezikovnih virov) se je potrebno zavedati, da je sprejemljivo le odkupovanje jezikovnih virov in tehnologij, ki niso nastali kot rezultat financiranja iz javnih sredstev.

Odprta dostopnost baze SSKJ ne potrebuje dodatnih vlaganj, saj gre za vsebinsko že zastarel vir, ki zaradi neprimerne koncepta ne podpira sodobnih tehnologij, npr. razdvoumljanja besed s pomočjo jasno pomensko ločenih razlag in ustreznih primerov rabe. Žal konceptualna neustreznost velja tudi za naslednike te baze, ki so za jezikovnotehnološko rabo neprimerne. Še huje, najnovejša baza, kot je eSSKJ, bo povsem neprimerna za tehnološko razumevanje jezika in je neprimerna za financiranje.

Na področju standardizacije je črkovalnike in orodja za odkrivanje in odpravljanje tipkarskih in pravopisnih napak v besedilih potrebno postaviti na temelje sodobnih tehnoloških rešitev, ki temeljijo na globokih nevronske mrežah. Sodobni napredni pripomočki za pisanje (to niso črkovalniki in slovnični pregledovalniki, temelječi na pravilih) zaradi globlje analize besedila

omogočajo npr. tudi analizo berljivosti, semantične povezave do drugih informacijskih virov, predloge za dokončanje besed in postavljanje vejic.

Na področju terminologije in večjezičnosti je potrebno konkretno določiti prioriteto za terminološka področja, ki se bodo najprej financirala in bodo vključena v terminološki portal. Za razvoj tehnologije luščenja terminologije iz besedilnih korpusov je potrebno razviti orodja, ki sledijo sodobnim trendom v svetu (globoke nevronske mreže) in so neodvisna od konkretnega terminološkega področja. Tudi tukaj velja, da je odkup baz, nastalih z javnim financiranjem, nesprejemljiv.

Na področju digitalizacije, kjer je cilj 2 povečana produkcija in dostopnost e-knjig v slovenščini, je potrebno zagotoviti pristo dostopnost do elektronskih učbenikov, ne le osnovnošolskih in srednješolskih, pač pa tudi univerzitetnih, s čemer se podpira večja dostopnost znanja in razvoj slovenske strokovne terminologije. Za to je potrebno zagotoviti ustrezna sredstva za odkup avtorskih pravic.

Špela Arhar Holdt (CJVT, Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta, Fakulteta za računalništvo in informatiko): Jezikovna opremljenost, odprta dostopnost jezikovnih virov in jezikovni opis

Glede na področje strokovnega delovanja se v odzivu osredotočam na poglavji 2.2.1 in 2.2.2. V nadaljevanju navajam problematične odstavke (slika), razlago problema in predlog za preubeseditev (modra barva). Kot celota se mi zdi resolucija pregledna in jasna, težave vidim predvsem v poglavju Jezikovni opis, ki ga je treba posodobiti.

Jezikovna opremljenost, Uvod, str. 45

trende ter hitrost sprememb predvsem digitalna, spletna in mobilna. Evropska unija pri svoji jezikovni politiki kot širšem okviru naše resolucije sledi svetovnim trendom in vlaga v razvoj digitalnih virov za uradne jezike Evropske unije in druge evropske jezike, čemur mora slediti tudi Slovenija in se priključiti pobudam, ki bodo omogočile, da jezikovni priročniki, viri, orodja in storitve za slovenščino ostanejo v okvirih, ki jih Evropska unija želi zagotoviti za vse svoje uradne jezike.

Ubeseditev sugerira pasivno držo: EU sledi svetovnim trendom (bolje bi bilo govoriti o razvoju), Slovenija sledi EU zato, da ostaja v predpisanih okvirih. Slovensko jezikovno politiko je treba opredeliti kot samoumevni in aktivni del evropske, EU pa je danes v resnici sooblikovalka tako jezikovne politike kot tudi družbenega in tehnološkega razvoja.

Evropska unija pri svoji jezikovni politiki kot širšem okviru naše resolucije **sooblikuje in upošteva družbeni in tehnološki razvoj, zato** vlaga v razvoj digitalnih virov za uradne jezike Evropske unije in druge evropske jezike. **Tej drža mora slediti tudi Slovenija in zagotoviti**, da jezikovni priročniki, viri, orodja in storitve za slovenščino **dosegajo cilje**, ki jih Evropska unija želi za vse svoje uradne jezike, **kot tudi nacionalne cilje na področju digitalnega opremljanja za slovenski jezik.**

Cilj 1: Kontinuirano znanstveno raziskovanje slovenskega jezika in drugih jezikov, ki sodijo v okvir slovenske jezikovne politike, za izdelovanje jezikovne infrastrukture

Ker so v kazalniku raziskave, in ne izdelki, bi bilo bolje:

Kontinuirano znanstveno raziskovanje slovenskega jezika in drugih jezikov, ki sodijo v okvir slovenske jezikovne politike, v podporo razvoja jezikovne infrastrukture

Predlagam tudi dopolnitev kazalnika:

- število raziskav -> število in kakovost raziskav

Odprta dostopnost jezikovnih virov, str. 47

- spodbujanje poskusa dosega odstopa ali odkupa avtorskih pravic, ki onemogočajo odprto dostopnost baze SSKJ.

Problem ni trivialen, ampak 'spodbujanje poskusa dosega dostopa' zveni preblago glede na večkrat izpostavljeno akutnost potrebe po odprtem dostopu do jezikovnih podatkov. Odprto dostopnost SSKJ je treba bodisi doseči ali pa omejiti javno financiranje novih izdelkov, ki temeljijo na gradivu SSKJ. Glede na trenutno ubeseditev namreč lahko na podlagi gradiva iz nedostopnega SSKJ z javnim denarjem v nedogled nastajajo novi priročniki in viri, ki so po enakem argumentu oproščeni odprtosti. To je nevarno sivo polje.

Jezikovni opis, str. 48–50

Izhajajoč iz prevladujočih jezikoslovnih teorij sestoji jezik iz poimenovalnega dela, tj. njegovega besedja, in urejevalnega dela, to je pravil, po katerih se besede uresničujejo, pregibajo in uporabljajo v besedilu. Jezikovni opis torej sestavljata slovar kot opis besed in besednih zvez ter slovnica kot opis pravil, po katerih se te uresničujejo, pregibajo in uporabljajo v besedilu.

Omenjene jezikoslovne teorije so deloma že presežene oz. niso univerzalne, v sodobnosti jezikovni opis predstavlja vrsto izdelkov, ki niso nujno slovar in slovnica v tradicionalnem smislu, poleg tega o jezikovnem opisu ne govorimo več samo za človeškega uporabnika, ampak tudi za razvoj jezikovnih tehnologij (kar resolucija sicer obravnava ločeno, ampak mora kljub temu veljati prek celotnega besedila). Možna posodobljena ubeseditev:

Poglavje Jezikovni opis pokriva pripravo virov in priročnikov, ki opisujejo jezik na različnih ravneh za človeško in/ali strojno rabo.

Vsak kultiviran jezik ima vsaj po en temeljni enojezični slovar in vsaj eno temeljno slovnico sodobnega knjižnega/standardnega jezika. Ta dva opisa predstavljata trdno osnovo nadaljnjim, bolj ali manj aplikativno naravnanim slovarskim in slovnici delom, ki prikazujejo za posamezne potrebe izbrano besedje oziroma pravila, ki to besedje oziroma pravila prikazujejo na drugačen način. Ker se jezik v teku časa spreminja, je vsako tako temeljno delo uporabno le v omejenem časovnem obdobju, ki je danes krajše kot v 20. stoletju. Jezik se zaradi pospešenega razvoja zunajjezikovne stvarnosti v današnjem času bistveno hitreje razvija predvsem v svojem poimenovalnem delu, medtem ko so za upoštevanja vredne spremembe njegovega urejevalnega dela še vedno potrebna desetletja.

Kultiviranost je v tem kontekstu zaznamovan pojem – jezikov, ki v tem trenutku nimajo temeljnega slovarja in slovnice, ne želimo vrednotiti kot 'nekultivirane'. Predlagam nevtralno

poimenovanje 'opremljenost jezika'. Kot drugo, besedilo posredno sugerira, da temeljni slovar in slovnica nista aplikativni deli, ne opredeljuje, kako naj bi bili iz temeljnih izpeljani priročniki drugačni od temeljnih in za katere posamezne potrebe naj bodo drugačni. Te dileme so bile s preходом v digitalni medij presežene. Danes je govora o jezikovnih podatkovnih bazah, ki vsebujejo premišljeno strukturirane jezikovne podatke, ki jih je mogoče uporabljati za različne namene. Uporabniške skupine, ki jim je jezikovni opis namenjen, so tudi že bile začrtane in njihove specifične potrebe v slovenskem prostoru vsaj v osnovi opredeljene. In zadnje, jezik se razvija in spreminja na vseh ravneh, kar mdr. dobro kažejo raziskave računalniško posredovane komunikacije. V digitalnem svetu je mogoče spremembam neposredno in redno slediti in sodobni jezikovni opis mora biti od samega začetka zasnovan tako, da je to omogočeno. To se mi zdi tudi ključno za resolucijo:

Osnovna opremljenost na ravni jezikovnega opisa predvideva temeljni enojezični slovar in temeljno slovnico sodobnega knjižnega/standardnega jezika, razen tega pa raznovrstne specializirane jezikovne priročnike in vire. Sodobni jezikovni opis temelji na jezikovnih podatkovnih bazah, ki morajo biti strukturirane tako, da omogočajo pripravo in tekoče posodabljanje jezikovnih priročnikov in virov za različne namene in različne vrste uporabnikov.

V današnjem in polpreteklem času velja za temeljno slovarsko delo sodobnega slovenskega jezika *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, za temeljno slovnico pa Toporišičeva *Slovenska slovnica*. Obe temeljni deli sta utemeljeni in uporabni, vendar predvsem zaradi jezikovnih sprememb zadnjih desetletij ne zadoščata več vsem potrebam, ki jih pogojuje današnja jezikovna stvarnost. Pomanjkljivost obeh temeljnih del je tudi, da sta bili napisani za prikaz v knjižni obliki in da je le temeljni slovar prešel v digitalno okolje, kateremu zaradi prvotne knjižne zasnove ni prilagojen v polni meri. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* je sicer leta 2014 doživel dopolnjeno in deloma prenovljeno izdajo (SSKJ²), a gre pri tem še vedno predvsem za premostitev prehodnega obdobja do nastanka novega slovarja slovenskega jezika. Omenjeno temeljno slovnico delo hkrati tudi ni na voljo v prostem dostopu.

Tovrstne razlage pravzaprav ne sodijo v resolucijsko besedilo, ki je v drugih poglavjih izrazilo jedrnatost in operativno naravnano. Če jih obdržimo, je treba besedilo posodobiti.

Obe temeljni deli sta utemeljeni in uporabni, vendar zaradi jezikovnih kot tudi metodoloških sprememb zadnjih desetletij ne zadoščata več vsem potrebam, ki jih pogojuje današnja jezikovna stvarnost. [...] Omenjeno temeljno slovnico delo hkrati tudi ni na voljo v prostem dostopu in ne slovar ne slovnica ne ustrezata zahtevam po odprtem dostopu do jezikovnih podatkov.

Izhajajoč iz dejstva, da slovenščino govori razmeroma majhno število govorcev, je za naslednje obdobje smotno načrtovati le en temeljni splošni jezikovni opis. Predvideti je treba tak slovarski opis sodobne slovenščine, ki bo prilagojen uporabi v spletnem in drugih digitalnih okoljih, pri njem pa bodo bodisi v eni ali v različnih slovarskih bazah na voljo različni podatki o slovenščini, od pomenskih, vezljivostnih, kolokacijskih, frazeoloških, idiomatskih do etimoloških in drugih. Osnovo za opis jezika predstavljajo zbrani empirični podatki o jezikovni rabi, ki zajemajo različne pojavnostne oblike jezika. Osnova slovarskega dela je stalen in kontroliran razvoj temeljnih korpusov, ki zagotavljajo možnost kontinuirane analize slovenskega jezika za potrebe jezikovnega opisa. Med njimi so referenčni korpus slovenščine, širitev in nadgradnja govornega korpusa, korpus besedil s spleta, multimodalni korpusi (besedilo + slika + zvok), korpusi pisne produkcije učencev in dijakov ter drugi potrebni korpusi. Hkrati je treba začrtati izdelavo znanstvene slovnice slovenskega jezika, ki bo prikazovala današnji slovnici stroj slovenskega knjižnega/standardnega jezika kot povezovalnega jezika vseh Slovencev.

Je pod en temeljni splošni jezikovni opis mišljena priprava enega slovarja in ene slovnice? To je treba pojasniti. Upošteva je podatke o opremljenosti različnih evropskih jezikov se zdi majhno število govorcev šibak argument, verjetno gre za vprašanje proračuna in želje po optimizaciji delotokov. V zvezi s tem ponavljam, da je dejanski finančni in časovni prihranek v metodologiji priprave jezikovnih podatkov. Če je slednja optimalna, je mogoče hitro in učinkovito pripravljati opis, kakršen je na voljo za velike jezike, in to v različnih oblikah in za različne uporabniške skupine. Tak opis digitalnemu okolju ni prilagojen, ampak je posebej za digitalno okolje že razvit.

Za naslednje obdobje je smotrno načrtovati en **temeljni splošni jezikovni opis (slovarski in slovnični)**. Opis sodobne slovenščine bo **razvit za digitalno okolje in bo metodološko optimiziran** tako, da bodo **v eni ali več podatkovnih bazah** na voljo različni podatki o slovenščini, od pomenskih, vezljivostnih, kolokacijskih, frazeoloških, idiomatskih do etimoloških in drugih. **Podatki bodo v največji možni meri povezljivi, večnamenski in odprto dostopni.**

Korpusi so predpogoj za kakršnokoli sodobno aplikativno jezikoslovje, zato predlagam preoblikovanje. Pri govornem korpusu je posebej navedena nadgradnja, ker naj bi verjetno veljalo za vse našteje vire.

Osnovo za **sodoben** opis jezika predstavljajo zbrani empirični podatki o jezikovni rabi, ki zajemajo različne pojavnosti oblike jezika. **Kontinuirane analize slovenskega jezika za potrebe jezikovnega opisa omogoča** stalen in kontroliran razvoj temeljnih korpusov. Med njimi so referenčni korpusa **pisne in govorne** slovenščine, korpus besedil s spleta, [...]

Za **dodatno** jezikovno opremljenost bo treba **sestaviti**, digitalnemu okolju **prilagoditi** ali pa gradivno **dopolniti in nadgraditi** vrsto slovarjev, zlasti sinonimni slovar, slovar besednih oblik nelastnoimenskih besed oziroma oblikoslovni leksikon, ki bo vseboval tudi podatke o naglasu, slovar zemljepisnih imen slovenskega narodnega prostora in eksonimov ter slovar slovenskih osebnih imen (rojstnih in priimkov). Za ohranitev slovenščine kot strokovnega jezika bo treba kontinuirano sestavljati terminološke slovarje različnih strok. Vsa ta dela morajo biti opravljena na način, ki bo omogočal njihovo medsebojno povezovanje in povezovanje s temeljnim slovarjem (in v perspektivi temeljno slovnico) v digitalni obliki ter njihovo dostopnost prek sodobnih medijev.

Trenutno izhodišče je, da priročnike prilagajamo digitalnemu svetu. Prednost bi morala biti namenjena virom, ki so zasnovani v digitalnem mediju in kot taki izkoriščajo vse možnosti, ki jih slednji prinaša.

Za dodatno jezikovno opremljenost bo treba **digitalno zasnovati**, digitalnemu okolju prilagoditi ali pa gradivno dopolniti in nadgraditi vrsto slovarjev [...]

Na osnovi teh temeljnih del je treba izdelati priročnike za druge ciljne uporabnike. **Po nedavnem izidu ene osnovnošolske in ene srednješolske slovnice so to predvsem slovarji za različne stopnje izobraževanja rojenih govorcev ter slovnice in slovarji za tiste, katerih materni jezik ni slovenščina, in za osebe s posebnimi potrebami.**

Kot rečeno, priročniki za različne vrste uporabnikov temeljijo na podatkih v večnamenskih jezikovnih podatkovnih bazah, ne na določenem že izdanem produktu. Če je jezikovna podatkovna baza strukturirana večnamensko, ni treba najprej izdati temeljnega slovarja, da lahko pripravimo druge priročnike. Zelo problematična je navedba novih šolskih slovnice, saj ne odgovarjata na vse potrebe šolskih uporabnikov po slovničnem opisu, poleg tega pa gre za produkta, ki se prodajata na trgu. Problem prostega, kaj šele odprtega slovničnega opisa

za šolsko populacijo v tem trenutku nikakor ni rešena točka. Predlagam, da se odstavek odstrani, saj se o virih za različne vrste uporabnikov govori že na drugih mestih.

Pri vseh opisanih vidikih jezikovnega opisa je treba skrbeti, da bodo viri dostopni čim manj razpršeno. Različni primeri združenega dostopa do večjega števila virov za slovenščino so na primer spletišče Fran, stran z viri na spletišču Centra za jezikovne vire in tehnologije UL, Predstavitveni portal spletnih jezikovnih virov za slovenščino na strani zavoda Trojina, Evroterm ter Termania. **Treba je razvijati tudi podobna zbirna spletišča** z jezikovnimi viri, prilagojenimi za posebne ciljne skupine uporabnikov in uporabnic slovenščine (šolarji in šolarke ipd.).

Na tem mestu ponovno opozarjam na sivo polje, ki sem ga izpostavila predhodno: če dopuščamo, da novi javno financirani izdelki (npr. za šolarje in šolarke) nastajajo na gradivu priročnikov, ki v osnovi niso odprto dostopni, potem odprte dostopnosti tudi pri novih izdelkih ni mogoče doseči.

Ukrepa:

- oblikovanje **temeljnih in specializiranih priročnikov** za slovenski jezik;
- delovanje oziroma nadgradnja **prosto dostopnega** spletnega portala oziroma portalov s čim več dosegljivimi jezikoslovnimi podatki o slovenščini, namenjenega splošnim uporabnikom in strokovni javnosti; zagotavljanje financiranja za njegovo kontinuirano delovanje.

Kazalnika:

- **število** temeljnih in specializiranih priročnikov za slovenski jezik,
- oblikovanje in vzdrževanje spletnega portala oziroma portalov.

Trenutno je pri branju resolucije mogoče interpretirati, da je odprti dostop ključen predvsem za jezikovne vire in tehnologije, ne pa tudi za priročnike oz. jezikovni opis. To je treba dopolniti, saj ravno jezikovni opis proizvaja podatke, ki predstavljajo temeljno izhodišče za nadaljnji razvoj jezikovne infrastrukture. Zato predlagam, da se dodata spodnji ukrep in dopolnitev kazalnika.

- prioretizacija finančne podpore bazam, virom in priročnikom, ki omogočajo odprt dostop do podatkov in večnamenske ter medsebojno povezljive rezultate
- **število in dostopnost** temeljnih in specializiranih priročnikov za slovenski jezik.

Jaka Čibej (CJVT, Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta, Fakulteta za računalništvo in informatiko): **Spodbujanje razvoja jezikovnih virov s pomočjo množičenja**

1 Uvod

Množičenje se kot metoda zlasti v zadnjem desetletju vse pogosteje uporablja tudi pri izgradnji jezikovnih virov in orodij, saj lahko drastično pospeši nastanek novih virov in obenem v primeru, da je pravilno izvedena, nudi koristi ne samo pobudniku množičenja (tj. organizaciji oz. raziskovalni ustanovi, ki množičenje izvaja), temveč tudi množičnikom in množičnicam, ki pri tem sodelujejo. Pomembno je torej, da množičenje na ustrezen način

obravna tudi Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023, zato v svojem odzivu na objavljeni predlog RNPJP19–23 izpostavljam predvsem tiste dele predloga resolucije, v katerih se izrecno omenja uporaba moči množic. Pojasnujem, zakaj se mi nekatere ubeseditve ne zdijo optimalne in kako bi jih bilo mogoče izboljšati, podam pa tudi nekaj dodatnih predlogov, ki bi jih glede na trende v sodobnem jezikoslovju kazalo v resolucijo dodati.

2 Problematična poimenovanja

Izpostaviti moram problematičnost izraza "izkoriščanje moči množic", ki se v predlogu pojavi trikrat (strani 47, 53 in 57). Beseda "izkoriščanje" ima namreč lahko negativen prizvok oz. se lahko interpretira napačno. Pri uspešnih množičenjskih projektih ne more iti za enosmerno izkoriščanje, pri katerem pobudnik množičenja pridobiva podatke, množičniki in množičnice pa od tega nimajo nobene koristi. Za svoje delo morajo prejeti neke vrste povratno informacijo, motivacijo oz. kompenzacijo, ki je lahko npr. psihološka, izobraževalno-didaktična ali finančna. K projektu v nasprotnem primeru ne želijo prispevati oz. pri njem sodelujejo le kratkoročno.

Predlog spremembe: Predlagam prebesedenje bodisi v "množičenje", ki je pri nas na področju jezikoslovja že uveljavljen termin, bodisi vsaj v nevtralnejšo zvezo "uporaba moči množic".

3 Večji poudarek na motivaciji množičnikov in množičnic

Druga stvar, ki se mi zdi problematična, je to, da predlog Resolucije uporabo množičenja obravnava, kot da je uspešna implementacija te metode trivialna oz. da gre pri tem samo za stvar tehničnega omogočanja možnosti, da lahko uporabniki in uporabnice na nek način prispevajo k razvoju vira (prim. "portal naj omogoča tudi izkoriščanje moči množice pri nadgrajevanju vsebin", str. 53). Poudariti je treba, da sama zasnova vmesnika na način, da omogoča množičenje, še zdaleč ni dovolj, da množičenjski projekt uspe. Množičenje vsaj na področju jezikoslovja niti v Sloveniji niti v evropskem in širšem prostoru še ni tako vseprisotno, da bi bili uporabniki in uporabnice z njim dobro seznanjeni, nekateri pretekli poskusi vključevanja uporabniških informacij v gradnjo oz. izboljšavo jezikovnih virov (npr. javljanje napak v geslih v jezikovnih priročnikih) pa so bili zasnovani tako, da so se pridobljene informacije zbirale brez kakršnekoli povratne informacije uporabnikom in uporabnicam, kar pa lahko (potencialne) množičnike in množičnice demotivira, saj pred seboj nimajo jasnega cilja oz. časa, ko bodo lahko videli rezultate svojega dela.

Predlog spremembe: Poudariti je treba ne samo vključevanje množičenja v vmesnike jezikovnih virov, temveč tudi promocijo množičenja oz. natančneje projektov, ki poleg tega, da uporabljajo množičenje za izdelavo ali razvoj virov in orodij, javnost o njem tudi aktivno obveščajo in ga predstavljajo v pozitivni luči ter kažejo na uspešnost te metode s konkretnimi, oprijemljivimi rezultati, ki so koristni za celotno skupnost. Cilj tovrstnih projektov bi morala biti vzpostavitev dobrih praks, ki so lahko za zgled podobnim projektom in z dobrimi rezultati karseda trajnostno motivirajo potencialne množičnike in množičnice, da k razvoju jezikovnih virov prispevajo tudi v prihodnje. Javnost je treba seznaniti tudi s pomenom množičenja za demokratizacijo jezika in z dejstvom, da metoda omogoča mnogo hitrejši napredek in razvoj odprto dostopnih virov.

4 Podpora drugim jezikoslovnim množičenjskim projektom

Odzivam se tudi neposredno na Cilj 5 v razdelku 2.2 (Jezikovna opremljenost) na str. 47:

*"Cilj 5: Spodbujanje razvoja slovenske Wikimedije
Ukrepi:*

- *izvajanje projektov, ki s pomočjo izkoriščanja moči množice pri vnašanju in popravljanju vnosov ali na drugačne načine bistveno večajo število in kakovost slovenskih gesel v Wikipediji in Wikislovarju; [...]"*

Navedeni ukrep upravičeno omenja Wikipedijo in Wikislovar, saj gre za vira, ki ju je nujno treba razširiti in nadgraditi. Kljub temu pa se po mojem mnenju nekoliko preozko osredotoča le na ta dva vira, čeprav se ne moremo izogniti dejstvu, da je množičenje vedno pogostejša praksa tudi pri izdelavi drugih jezikovnih virov. Na primerljiv način je bilo množičenje denimo implementirano v razvoj jezikovnih virov, kot so npr. *Slovar sopomenk sodobne slovenščine* (viri.cjvt.si/sopomenke), *Kolokacijski slovar sodobne slovenščine* (viri.cjvt.si/kolokacije) in drugi prihajajoči odzivni slovarji Centra za jezikovne vire in tehnologije Univerze v Ljubljani. Kot izkazujejo rezultati trenutno potekajočega projekta *Slovar sopomenk sodobne slovenščine: od skupnosti za skupnost* (<https://www.cjvt.si/promocija-sopomenk/>), daje sodelovanje uporabniške skupnosti relevantne in zelo konstruktivne rezultate, treba pa je skrbeti, da so uporabniki z viri seznanjeni in za sodelovanje motivirani. Ker se je koncept odzivnega slovarja izkazal kot dober primer množičenja v jezikoslovju in so ga tudi uporabniki ter uporabnice dobro sprejeli, bi kontinuirana promocija in motivacija, ki finančno ne zahtevata veliko dodatnih sredstev, lahko pomembno prispevali k pripravi odprto dostopnih jezikovnih podatkov za slovenščino in obenem poskrbeli, da se množičenje v zavesti govorcev slovenščine zasidra kot koristna praksa, h kateri se splača prispevati.

Predlog spremembe: Med ukrepe se doda tudi podpora promocije odzivnih slovarjev (ocenjena okvirna sredstva 10.000 EUR).

5 Zaključek

Pohvalno je, da osnutek RNPJP19–23 priznava vlogo, ki jo ima metoda množičenja v sodobnem jezikoslovju, pomembno pa je, da ob tem upošteva vse specifičnosti te metode: poleg tega, da je treba metodo med uporabniki in uporabnicami še spromovirati, je treba poskrbeti tudi za zadostno (in ustrezno) motivacijo potencialnih množičnikov in množičnic ter na ta način zagotoviti, da se v slovenskem prostoru vzpostavi dolgoročna množičniška skupnost.

Ina Ferbežar (Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik): Jezikovna politika v izobraževanju (ob osnutku Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023)

Ministrstvo RS za kulturo je v javno razpravo poslalo osnutek Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 (ReNPJP19–23), ki ga v nadaljevanju komentiram v nekaterih točkah. Moji komentarji se nanašajo na del Izobraževanje, deloma na področje slovenščine kot prvega jezika, večji del pa na področje slovenščine kot drugega in tujega jezika (SDTJ).

I.

V Uvodu, Izhodišče in ocena stanja (pogl. 1.1, str. 6), avtorji kot enega od temeljev za pripravo ReNPJP19–23 omenjajo raziskavo v okviru projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*. Zapisano je, da je raziskava »doživela tudi metodološko kritiko, a ji verodostojnost vendarle daje tudi dejstvo, da je v njej /..../ sodeloval lep del

osrednjih jezikoslovnih ustanov v Sloveniji«. Z omenjenim se ne morem strinjati, prav nasprotno: menim namreč, da takšna raziskava prav zaradi svoje metodološke vprašljivosti jemlje verodostojnost institucijam, ki so v njej sodelovale. Obširen komentar raziskave sem marca 2018 kot predsednica Predmetne komisije za izbiro in pripravo nalog na NPZ iz slovenščine podala že v svojem odgovoru na poziv k razmisleku o razmerju med jezikom in književnostjo pri pouku slovenščine, ki smo ga predmetne komisije Državnega izpitnega centra v razpravo dobile marca letos. Odgovor je bil poslan avtorjem omenjene raziskave in drugim relevantnim naslovnikom (npr. Zavodu RS za šolstvo, Direktoratu za predšolsko vzgojo in osnovno šolstvo ter Uradu za razvoj in kakovost izobraževanja). V njem so bili podani tudi nekateri konkretni predlogi za zasnovo pouka slovenščine kot prvega jezika oz. za spremembo učnih načrtov za slovenščino.

Naj se tu navežem na ukrep, ki ga predlog osnutka ReNPJP19–23 navaja pri ciljih izobraževanja na področju slovenščine kot prvega jezika (str. 20); gre za predlog, naj se v učnih načrtih predvideno razmerje med poukom književnosti in jezika 50 : 50 uresničuje tudi v praksi. Poudariti je treba, da v učnih načrtih za slovenščino v osnovni šoli trenutno velja drugačno razmerje (40 : 60 v korist jezika). Morda o takšnem razmerju sicer res kaže razmišljati, a ne na podlagi spornih raziskav, temveč na podlagi analize sporazumevalnih praks odraslih govorcev in govork slovenščine. Menim, da bi morali bolj kot o (slabo utemeljenem) »tehničnem« deljenju na enake deleže razmišljati o smiselnem povezovanju jezikovnega in književnega pouka pri slovenščini. A po mojem mnenju je to stvar učnih načrtov in strokovnjakov za to področje, ne pa resolucije. Zato predlagam, naj se ta ukrep iz besedila črta oz. se ustrezno preformulira (v smislu spremembe učnih načrtov).

V besedilu osnutka so na več mestih izpostavljene različne oz. specifične sporazumevalne potrebe govorcev in govork slovenščine. Spodbujanje aplikativnih in temeljnih raziskav sporazumevalnih potreb govorcev in govork slovenščine je navedeno tudi med ukrepi pri spremljanju jezikovnega stanja (str. 17). To se mi zdi zelo pozitivno. Analiza sporazumevalnih potreb postaja samostojno področje raziskovanja – vsaj na področju tujih jezikov in pogosto se dognanja od tam prenašajo tudi na področje prvih jezikov. A sporazumevalne potrebe se ne raziskujejo le prek stališč (zveza sporazumevalne potrebe in stališča se mi zdi sporna, ni namreč jasno, kaj so sporazumevalna stališča), saj so ta pogosto izražena bolj kot pričakovanja, ne pa kot »opis« dejanskega stanja. Treba bi bilo torej razisk(ov)ati dejanske sporazumevalne prakse odraslih govork in govorcev slovenščine; tako bi se morda tudi skrb zbujaajoči podatki o pismenosti odraslih, ki so se pokazali v raziskavi PIAAC, omenjeni na str. 8, pokazali v drugačni luči (za interpretacijo podatkov gl. monografijo Petre Javrh, ur., Spretnosti odraslih, Andragoški center Slovenije, Ljubljana 2018). Zato naj se med temeljne in aplikativne raziskave poleg sporazumevalnih potreb navede tudi raziskovanje sporazumevalnih praks, stališča o tem pa naj se – metodološko ustrezno – raziskujejo posebej.

II.

Na splošno ugotavljam, da je v osnutku ReNPJP19–23 področje SDTJ razmeroma dobro zastopano. Se pa v besedilu kaže precejšnje nepoznavanje področja oz. dejavnosti v zvezi z njim.

Vsekakor bi kazalo področje SDTJ vključiti tudi v uvodno poglavje Jezikovno izobraževanje (1.1.1, str. 7–8), kjer zdaj sploh ni zastopano. Omenjeno je sicer razvijanje jezikovne zmožnosti ranljivih skupin, med katere lahko sicer uvrstimo tudi govorce in govorce SDTJ, a te bi v tem poglavju prav zaradi njegove splošnosti po mojem kazalo eksplicitno omeniti.

Avtorji osnutka v Okviru nacionalnega programa za jezikovno politiko (1.2, str. 11) omenjajo, da bi bilo treba govorcem in govorkam SDTJ omogočiti, »da se lahko slovenščine kar se da hitro in enostavno naučijo«. Formulacija je nerealna in zveni populistično, še posebej zato,

ker v nadaljevanju (1.3 Jezikovnopolitična vizija, str. 12) osnutek ReNPJP19–23 omenja učenje in rabo (zgolj) knjižne slovenščine. Kot poznavalka področja SDTJ in drugih tujih jezikov ne poznam ukrepov, s katerimi se da »hitro in enostavno« priti do znanja tujega jezika v njegovi knjižni različici.

Na str. 13 ReNPJP19–23 navaja motivacijo in dobre možnosti učenja SDTJ, ki naj bo obvezna za »vse tiste, ki se hočejo poklicno uveljavljati /.../ na jezikovno občutljivih delovnih mestih«. Slovenski predpisi so, kar zadeva jezikovne zahteve do tujih govorcev, zelo eksplicitni, so pa formulacije zelo raznolike in dopuščajo najrazličnejše interpretacije glede ravni znanja. Ukrep, s katerim bi dosegli poenotenje formulacij, po mojem mnenju ni realen. Če pa bo resolucija prinašala kakršnekoli ukrepe v zvezi z jezikovnimi zahtevami, te kaže oblikovati tako, da bodo realne in smiselne in da bodo upoštevale za posamezno področje še sprejemljivega govorca (tj. minimalno, ne pa maksimalno sprejemljivega govorca SDTJ ali celo naravnega govorca). Med drugim bi tudi z realnimi jezikovnimi zahtevami – če tu ob strani pustim poučevanje SDTJ, ki upošteva dejanske sporazumevalne potrebe učečih se – lahko dosegli večjo motiviranost za učenje SDTJ.

V besedilu osnutka ReNPJP19–23 so večkrat omenjena večjezična okolja in potreba po izobraževanju strokovnjakov za poučevanje v takih okoljih (npr. str. 23, 25). Nikjer v besedilu pa niso omenjeni t. i. pluralistični pristopi, ki jih predlaga Svet Evrope in so po novem dostopni tudi v slovenščini v dokumentu ROPP (<https://www.zrss.si/pdf/pluralisticni-pristopi-k-jezikom.pdf>); za prenos teh pristopov v prakso skrbi Zavod RS za šolstvo z različnimi izobraževanji za učitelje in učiteljice.

Tudi sicer se, kot rečeno, zdi, da avtorji osnutka ReNPJP19–23 ne poznajo nekaterih dejavnosti in dokumentov na področju SDTJ, ki v RS že obstajajo. Bralec oz. bralka se tako ne more znebiti občutka, da so nekateri ukrepi za razvijanje jezikovne zmožnosti govorcev in govork SDTJ zgolj prepisani iz prejšnjih resolucij. To npr. (poleg zgoraj omenjenega ROPP) velja za »uveljavitev in prilagoditev slovenskega sistema preverjanja in certificiranja znanja slovenščine v skladu z evropskimi smernicami« (str. 26). Naj tu zapišem, da je bil z javno veljavnim izobraževalnim programom za odrasle Slovenščina kot drugi in tuji jezik, ki ga osnutek ReNPJP19–23 sicer omenja (npr. na str. 26), sistem preverjanja in certificiranja znanja SDTJ usklajen z vsemi evropskimi standardi že septembra 2015 in da je bil ta sistem oktobra 2017 z znakom kakovosti tudi mednarodno potrjen (<https://centerslo.si/izpiti/izpiti-iz-znanja-slovenscine/>). Res pa je, da je bila priprava javno veljavnega izobraževalnega programa za odrasle Slovenščina kot drugi in tuji jezik (in z njo prilagoditev sistema preverjanja in certificiranja znanja SDTJ dokumentu SEJO) v celoti financirana iz lastnih sredstev Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik FF UL.

Prav tako že od leta 2016 obstaja program za opismenjevanje nepismenih tujih govork in govorcev slovenščine (naveden med ukrepi pri širjenju in izpopolnjevanju jezikovne zmožnosti v SDTJ na str. 28), in sicer gre za javno veljavni izobraževalni program Opismenjevanje v slovenščini za odrasle govorce slovenščine (z dodatkom za mladoletnike) (http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Dolgan/Opismenjevanje_cistopis_koncenMIZS_29_8_16.pdf).

Na str. 27 je navedeno, da imajo možnost do brezplačne udeležbe na tečajih SDTJ zgolj študentje in študentke, ki v Slovenijo prihajajo študirat v okviru programa Erasmus. To ne drži: leta 2016 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v okviru projekta Pospeševanje internacionalizacije slovenskega visokega šolstva financiralo tečaje slovenščine za tuje študente in študentke in zaradi dobrih rezultatov je od leta 2017 poučevanje SDTJ v okviru pripravljalnega modula Leto plus postalo redna dejavnost Univerze v Ljubljani (<https://www.uni-lj.si/studij/leto-plus/>), podoben program pa ima tudi Univerza na Primorskem (<https://www.upr.si/sl/studij/vpis-up/prijava-in-vpis-za-tuje-drzavljan/leto-plus>).

Na str. 27 in 28 kaže besedilo popraviti tudi v delu, kjer je govor o definiciji obsega in obliki učenja slovenščina priseljenk in priseljencev, ki se v RS vključujejo v sistem VIZ. Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah (<https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-1383/>) velja od septembra 2018; prav tako je bil v okviru projekta Izzivi medkulturnega sobivanja pri MIZŠ pripravljen dokument Predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja (http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Varno_okolje/Predlog_programa_dela_z_otroki_priseljenci.pdf) in v ReNPJP19–23 se kaže sklicevati nanju.

Bi pa pri ukrepih za širjenje in izpopolnjevanje jezikovne zmožnosti v SDTJ (str. 28) predlagala, da se med ukrepe k programu Začetna integracija priseljencev (ZIP) poleg števila tečajev doda tudi povečanje števila ur glede na sporazumevalne potrebe udeleženk in udeležencev tečaja. ZIP omogoča tečaje do 180 kontaktnih ur, a za govorce bolj oddaljenih jezikov to število nikakor ne zadostuje, prav tako ne zadostuje za tiste, ki slovenščino potrebujejo na višjih ravneh znanja. S povečanjem števila ur učenja bi lahko izpolnili tudi druge cilje, povezane z višjimi ravni pismenosti v slovenščini (sploh glede na že omenjeno raziskavo pismenosti odraslih PIAAC, v kateri so tuji govorci in govorke slovenščine dosegli še mnogo nižje rezultate, kot je bilo pričakovano; gl. zgoraj: Javrh 2018).

Sklep

Snovalci jezikovne politike za naslednja štiri leta so očitno področje SDTJ prepoznali kot pomembno. Glede na zapisane že uresničene ukrepe se zdi, da je to področje dobro razvito. A pri tem kaže poudariti, da je (bil) celoten razvoj področja SDTJ (in z njim posamezne dejavnosti – na primer v osnutku omenjeni izobraževalni program SDTJ, učna gradiva za odrasle učeče se SDTJ, e-gradiva, kot je npr. spletni tečaj slovenščine SLO – www.slonline.si, izobraževanje učiteljev za področje SDTJ in druge) prepuščen lastni iniciativi institucije, ki jo zastopam s tem prispevkom, in v zelo veliki meri tudi financiranju z lastnimi sredstvi. Zato naj za konec izrazim željo, da bi bilo področje SDTJ sistemsko bolj urejeno, tudi z dodatnim in dolgoročnejšim zaposlovanjem.

Marko Stabej (Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Nova resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko

Osnutek tretje resolucije na prvi pogled dokazuje, da se je slovenska državna in narodna jezikovna politika v svojem ritmu ustalila in postavila temelje za strokovno in učinkovito delovanje ter nadgrajevanje. Podrobnejše branje in premislek o načinu izdelovanja resolucije ter njenega državnega izvajanja pa pokaže nekoliko drugačno sliko: veliko je ustvarjanja (administrativnega) videza, veliko manj pa dejanskega učinka.

Strokovnih podlag za novo resolucijo je na videz veliko, a prav zelo praktične in zanesljive niso. Letna poročila Medresorske delovne skupine za spremljanje izvajanja jezikovne politike RS so sicer vse obsežnejša, a vsebinsko in tehnično ne najustreznejše pripravljena. Kakšen smisel ima vsakoletno prepisovanje preambule poročila v le malenkostno spremenjeni obliki? Vrsta jezikovnopolitično relevantnih podatkov poročilo sploh ne zajame. Po poročilu se zaradi izbranega pdf-formata ne da iskati po ključnih besedah. Priporočila vlade RS so tako splošna

in neobvezujoča, da ne morejo igrati nobene vloge. Lani ustanovljeni Svet za spremljanje jezikovnih virov in tehnologij po štirih sejah v letu 2017 ni imel – sodeč po informacijah na spletni strani MK – letos nobenega sestanka. Večja raziskava pod vodstvom ZRC SAZU, opravljena l. 2017, ki že sama na več mestih opozarja na lastne metodološke in druge praktične omejitve, pri anketni raziskavi pa je na njene precej hude spodrsrljaje opozorila tudi strokovna javnost, je bila javno objavljena šele po prvem javnem posvetu o novem programu jezikovne politike novembra 2017 (čeprav ima zavajajoče raziskava v kolofonu naveden kot čas izida oktober 2017). Po drugi strani pa ni niti sledu o znanstvenih delih, ki bi bila lahko dodatna podlaga za novi oz. prenovljeni jezikovnopolitični program; eno od takih je npr. doktorsko delo Krištofa Savskega *Slovene language policy in time and space. The trajectory of a language strategy from inception to implementation*⁵, ki jo je 2015 predložil in kasneje obranil na Univerzi v Lancastru, Velika Britanija. Delo mdr. dokumentira in reflektira postopek nastajanja prejšnje resolucije, ki pa je po ugotovitvah marsikoga na novembrskem posvetu 2017 zaradi neuresničitve cele vrste ukrepov (kaj šele ciljev) bolj ali manj še vedno aktualna. Tako smo npr. jezikoslovci in jezikoslovke z ljubljanske slovenistike Filozofske fakultete na omenjenem posvetu izjavili oziroma predlagali:

- obstoječemu programu naj se podaljša veljavnost za toliko časa, kolikor je potrebno za uresničitev njegovih ciljev in posameznih načrtovanih dejavnosti; na novo naj se dodajo le tiste vsebine, ki so jezikovnopolitično nujne in jih obstoječi program ne vsebuje;
- izvršni skrbnik jezikovne politike v RS, torej Ministrstvo za kulturo, naj pripravi natančno poročilo o doslejšnji izvedbi veljavnega programa, s podrobnimi vsebinskimi in finančnimi podatki ter analizo vzrokov za neizvedbo posameznih ciljev;
- na podlagi tega poročila naj pripravi revizijo načrtovanih korakov z novo časovnico in z jasno finančno konstrukcijo, ob tej reviziji pa nato priredi javno razpravo.

Ministrstvo nam očitno v glavnem ni prisluhnilo in pritrdilo (natančnega enovitega poročila, vsaj javno dostopnega ni, analize vzrokov za neizvajanje posameznih ciljev ni, finančne konstrukcije – razen skupnih vsot pri posameznih ciljih – tudi ne ipd.). Osnutek resolucije, v katerem so dejansko celi odstavki prepisani iz prejšnje, pušča precejšen dvom o dejanski aktualnosti marsikaterega cilja in ukrepa iz prejšnje (na nekaterih mestih pa celo predprejšnje, torej prve) resolucije, zlasti pa ne daje vtisa temeljite premišljenosti in medsebojne povezanosti ciljev, od najsplošnejših do najdrobnejših. Brez analize neuresničevanja v prejšnji resoluciji predlaganih ukrepov in ciljev je res težko oblikovati in uveljavljati relevantno in učinkovito jezikovno politiko, saj ne vemo, ali zadeve niso bile izpeljane:

- a) zaradi pomanjkanja denarja (in tudi ta ima lahko zelo različne vzroke, od dejanskega primanjkljaja proračunskih sredstev do neskrbnega načrtovanja posameznih nosilcev);
- b) zaradi pomanjkanja interesa ali celo izrazitega nasprotnega interesa vplivnih deležnikov;
- c) ker je nek ukrep ali cilj neuresničljiv, neizvedljiv, bodisi zaradi pomanjkanja znanja v slovenskem prostoru bodisi zaradi nesmiselnosti ukrepa ali cilja samega.⁶

Slovenska državna jezikovna politika ima težave predvsem z zagotavljanjem kontinuitete jezikovnonačrtovalnih prizadevanj. V obdobju veljave zadnje resolucije se je pri več projektih izkazalo, da Ministrstvo za kulturo (deloma skupaj z drugimi financerji) ne (z)more poskrbeti za nekaj, kar se zdi edino razumno in gospodarno: za zagotavljanje nadaljevanja in rasti posameznih jezikovnopolitičnih in jezikovnonačrtovalnih projektov. Naj omenim samo dva:

⁵ <http://eprints.lancs.ac.uk/78742/1/2016savskiphd.pdf>.

⁶ Eden od takih ukrepov je recimo predlog, da bi izboljšali Navodilo o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme ... (str. 61) – morda se Navodilo res lahko izboljša (saj je naravnost smešno), vendar se objektivizirati ugotavljanja jezikovne slovenskosti objektivno gledano ne da; zato bi bilo treba pri doseganju cilja, da bi bilo čim več firm v slovenščini, po drugi poti.

niti besedice ne v uvodnih poglavjih, kaj šele v operativnih opredelitvah si po mnenju predlagatelja ne zasluži večji projekt iz preteklih let, jezikovnopolitični spletni portal Jezikovna Slovenija (ki so ga izvajale Univerza v Ljubljani, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU in Institut Jožef Stefan, plačevalo pa ga je Ministrstvo za kulturo, in bilo sodeč po zaključnem poročilu z njim celo zelo zadovoljno). Portal je kljub skoraj enoletnemu mirovanju (saj po zaključku projekta I. 2017 ni bilo nobenega ustreznega razpisa, ki bi zagotavljal nadaljevanje portala, četudi z drugimi izvajalci) še vedno priljubljen in odmeven, za namen pa je imel ravno popularizacijo jezikovne politike in informiranje ter svetovanje o njej kot nečem, s čimer se tako ali drugače srečujejo vsi prebivalci in prebivalke Slovenije ter govorci in govorke slovenščine po svetu. Druga zgodba o diskontinuiteti je predstavitev jezikovnih virov za slovenščino, ki je bila izvirno koncipirana in izpeljana s financiranjem Ministrstva za kulturo na Zavodu za uporabno slovenistiko Trojina (Predstavitveni portal spletnih jezikovnih virov za slovenščino), namesto sistematične nadgradnje in osvežitve z novimi viri pa smo letos dobili – če prav razumem, ga financira ista ustanova – nov portal Ditko, ki je v marsičem presečna množica obeh prej navedenih portalov (in se tudi pri nekaterih oblikovnih in vsebinskih rešitvah nanju zelo naslanja).

Avtor tegale prispevka sem precejšen del besedila osnutka opremil s komentarji in jih lahko predlagatelju posredujem, če si to želi. V temle besedilu pa izpostavljam samo nekaj pomislekov in predlogov.

Podatkovno spremljanje slovenske jezikovne situacije ne bi smelo biti odvisno od razpisane raziskovalne naloge brez razvidnih metodoloških in podatkovnih parametrov. To se je že zgodilo in ni dalo ravno zanesljivih rezultatov. Resno raziskovalno spremljanje bi terjalo predštudijo, ki bi ugotovila potrebne parametre, jih določila, na podlagi tega pa bi bilo mogoče oblikovati dolgoročno metodološko jasno opredeljeno raziskavo z vsemi potrebnimi segmenti, ki bi jo lahko izvajali različni izvajalci. Ukrep »priprava celovitega pregleda in ocene slovenske jezikovne situacije za potrebe priprave naslednjega nacionalnega programa za jezikovno politiko« je zato potreben dopolnitve, hkrati pa tudi premisleka, ali res potrebujemo celovit pregled in oceno slovenske jezikovne situacije samo za potrebe priprave nacionalnega programa? Tak pregled bi prav prišel še marsikomu in za marsikateri drugi namen.

Ena od zelo perečih jezikovnopolitičnih tem v Sloveniji (kakor tudi v Evropi) so t. i. »neavtohtone« jezikovne skupnosti. Jezikovnopolitični program bi zato v uvodnih poglavjih moral sistematično strniti to problematiko. V osnutku ni jasno, ali je vsaj okvirno predviden kakšen mehanizem za uveljavljanje njihovih jezikovnih pravic (razen v okviru jezikovnega pouka in temeljnih človekovih pravic)? Kakšno je razmerje med (nedavnimi) priseljenci vseh starosti in med t. i. potomci priseljencev? Konceptualno gledano bi kazalo to (mehko) ločiti, po eni strani zaradi operacionalizacije akutnih posebnih pravic, ki jih morajo imeti prvi pri začetnih integracijskih korakih (šolanje, pa tudi zaposlovanje ipd.), po drugi pa zaradi zagotavljanja človekovih pravic in pravic skupnosti. Nedomišljenost tega področja (najbrž pa njegova tudi politična občutljivost) v programu se kaže tudi v veliki terminološki nekonsistentnosti (etnične skupnosti, priseljske skupnost, manjšinske skupnosti, /druge/ jezikovne skupnosti, manjšinske skupnosti).

Popolnoma prezrta dimenzija v programu je tudi slovensko uresničevanje Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih in razmerje do preteklih priporočil sveta ministrov pri Svetu Evrope; tega ni mogoče razumeti drugače kot namerni slovenski jezikovnopolitični molk.

Redakcija osnutka je na marsikaterem mestu precej nedosledna; taka je npr. uporaba spolskih oblik. Pogosto je v zaporednih ukrepih enkrat oblika v obeh spolih, drugič samo v enem. Tudi če je nekonsistentnost namerna, predlagam nekoliko drugačno ureditev. Precej je pa tudi terminoloških neenotnosti (npr. formalnopravni : pravnoformalni) ter nedorečenosti.

Tatjana Knapp in Rok Usenik (Zavod RISA, Center za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje ter Društvo za prilagojeno obliko komunikacij LABRA⁷): Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 je lahko priložnost za ustrezen celosten pristop k urejanju področja sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 je na področju sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami naredila pomemben premik, ko je med ciljne skupine vključila osebe z motnjami v duševnem razvoju, med prilagojene tehnike sporazumevanja pa lahko branje. Želeli bi si, da bi Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 (ReNPJP19-23) lahko branje opredelila kot enakovredno ostalim oblikam prilagojenega sporazumevanja, saj ga v Sloveniji potrebuje približno pol milijona ljudi. Menimo tudi, da je lahko ReNPJP19-23 priložnost za ustrezen celosten pristop k urejanju področja informiranja in sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami v Sloveniji. Osnutek ReNPJP19-23 (OsnReNPJP19-23) v "Uvodu" navaja rezultate zadnje mednarodne raziskave o stanju in uporabi spretnosti odraslih (PIAAC, 2012–2015), ki kažejo, da so prebivalci Slovenije na vseh merjenih področjih spretnosti, vključno z besedilnimi spretnostmi, pod povprečjem OECD in EU. Dejstvo, da ima "V Sloveniji /.../ kar tretjina oseb med 16. in 65. letom tako nizko raven besedilnih spretnosti, da jih to ovira pri delu in vključevanju v družbo, brati pa so sposobni le kratka in preprosta besedila." (Osnutek ReNPJP19-23, str. 8), pa je v osrednjih poglavjih žal pomanjkljivo naslovljeno oz. OsnReNPJP19-23 ne predvideva najustreznejših ukrepov. Med ukrepi je poudarek na izobraževanju in kompetencah govorcev, zapostavljeno pa je zagotavljanje dostopnih informacij in gradiv s strani lokalne skupnosti ter države. "Ključnega pomena pa so te spretnosti /.../ pri spodbujanju družbenega sodelovanja in vključevanja, saj ljudje z višjimi spretnostmi bolj zaupajo institucijam, so bolj dejavni v državljanskem in političnem življenju in so bolj zdravi." (Osnutek ReNPJP19-23, str. 8), je še zapisano v "Uvodu", kar potrjuje, da sta za socialno vključenost med drugim nujna dostop do informacij in možnost sporazumevanja v dostopni obliki. Navedeno pa ne more biti izključna odgovornost posameznika. Končna resolucija bi morala upoštevati, da zgolj razvijanje jezikovne zmožnosti pri osebah s posebnimi potrebami večkrat ni dovolj, ker je zmožnost lahko omejena. Zato so hkrati potrebne ustrezne *prilagoditve informacij in gradiv*.

Nadalje sta poleg sistematičnega izobraževanja in usposabljanja ljudi s posebnimi potrebami nujna izobraževanje ter usposabljanje ljudi, ki z njimi delajo. Na primer: OsnReNPJP19-23 na nekem mestu uporabi formulacijo: "skušati ozaveščati pomen jasnega in razumljivega uradnega jezika" (Osnutek ReNPJP19-23, str. 18). Tovrstna usmeritev v praksi ni prida uporabna, saj ni niti zavezujoča niti dovolj konkretna. Predlagamo, da se v končno ReNPJP19-23 vnesejo konkretni cilji, ukrepi in sredstva, ki bodo v praksi dejansko pripeljali do jasnega in razumljivega uradnega jezika. Povsod, kjer bo v ReNPJP19-23 govor o sporazumevanju v slovenskem jeziku in osebah s posebnimi potrebami, kot usmeritev ali ukrep ne bo dovolj osveščanje ljudi oz. družbe. Potrebno je predvideti načrtno izobraževanje obojih. Tako kot se morajo osebe s posebnimi potrebami usposabljati za sporazumevanje s skupnostjo, se mora skupnost oz. ljudje, ki delajo in delujejo v skupnosti, usposobiti za sporazumevanje z osebami s posebnimi potrebami. Usposobiti se morajo uradniki, zaposleni na področjih socialnega varstva, kulture, zdravstva, vzgoje,

⁷ Komentarji in predlogi so dani na podlagi organiziranega in sistematičnega opazovanja, raziskovanja in delovanja na področju dostopnosti do informacij in lahkega branja v praksi, med katerim je v 7 letih redno tedensko delovalo 12 skupin s skupaj preko 100 govorci s posebnimi potrebami in strokovnjaki.

izobraževanja, socialnega varstva, trga dela, pravosodja ... Za potrebe tovrstnih izobraževanj in usposabljanj je nujno zagotoviti ustrezna orodja in gradiva, med katera sodijo *priročniki in druga gradiva za izobraževalce zaposlenih* na omenjenih področjih. Potrebni so *priročniki za učitelje in knjižničarje*. Potrebno je seveda zagotoviti *prilagojene učbenike* in druga gradiva za učence ter uporabnike s posebnimi potrebami.

Vsa ključna gradiva in informacije, ki jih imajo na voljo govorci iz večinske populacije, morajo biti v dostopni obliki na voljo tudi govorcem s posebnimi potrebami. V obdobju, ki ga je pokrivala ReNPJP14-18, smo zasledili premik na področju projektnih razpisov, pri katerih dostopnost vsebin postaja eden izmed pogojev in standardov načrtovanja ter izvajanja projektnih dejavnosti. V okviru rednih storitev javnih služb pa standardi in normativi žal še ne zapovedujejo dostopnosti informacij. To pomeni, da so potrebni posodobitve. Kot standard za sporazumevanje na področju javnih storitev pristojnim predlagamo uporabo t. i. preprostega jezika. V primerih, ko je to potrebno, pa je nujna zavezanost k uporabi lahkega branja ter drugih prilagojenih tehnik sporazumevanja.

V zvezi z navedenim menimo, da so v trenutnem osnutku ReNPJP19-23 finančna sredstva, namenjena osebam s posebnimi potrebami, ocenjena prenizko. Poleg tega so neenakomerno razdeljena. Na primer: za 1 potencialnega uporabnika lahkega branja⁸ so v naslednjem petletnem obdobju predvidena več kot 250-krat nižja sredstva kot za 1 uporabnika slovenskega znakovnega jezika.⁹ Prepoznati je potrebno tudi dejstvo, da informacije in gradiva v obliki lahkega branja potrebujejo vsaj še priseljenci in sorodne skupine, ki jih pri zgornjem izračunu sploh nismo upoštevali. Zato predlagamo, da se okvirna sredstva za sporazumevanje oseb s posebnimi potrebami s predvidenih 1.000.000 EUR zvišajo na vsaj štirikratnik prvotnega zneska, kar nesorazmerja seveda ne bo odpravilo, ga bo pa simbolično omililo.

Nadalje so za ranljive skupine pri sporazumevanju izjemnega pomena dostop do napredne tehnologije in spretnosti uporabe le-te. S pomočjo tehnologije se odpirajo nove možnosti sporazumevanja v alternativnih oblikah. Predlagamo, da se predvidena sredstva tudi v tej postavki zvišajo. S predvidenih 650.000 EUR naj se zvišajo vsaj na 1.000.000 EUR.

Celostno gledano menimo, da bi bilo dobro, če bi se za področje sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami razvila dopolnilna, vzporedna strategija. Temeljila bi na načelu, da morajo imeti vsi ljudje (ne glede na vrsto hendikepa oz. ovire), ki za vključevanje potrebujejo prilagojeno sporazumevanje, na voljo dostopne informacije in gradiva ter učinkovita orodja. Tovrstna strategija bi presegla delitev govorcev s posebnimi potrebami glede na psihične in fizične ovire ter omogočila razvoj inovativnih rešitev, ki bi pokrivale skupne ali presečne potrebe različnih skupin ljudi. Tako bi vsem govorcem zagotovili enakovrednejše izhodišče za sporazumevanje.¹⁰ Lažje bi bilo tudi načrtovanje finančnih in drugih virov.

Samostojnost govorcev s posebnimi potrebami ni mogoča brez močne strategije, jasnih ciljev, učinkovitih ukrepov in natančno opredeljenih kazalnikov. Menimo, da aktualni OsnReNPJP19-23 na področju sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami še ne prinaša

⁸ Pri izračunu moramo 450.581 prebivalcem Slovenije, ki predstavljajo eno tretjino oseb med 16. in 65. letom starosti s potrebo po kratkih in preprostih besedilih, prišteti še minimalno eno tretjino oseb v starosti nad 65 let, ki se soočajo s staranjem povezanimi kognitivnimi omejitvami.

⁹ Slovenski znakovni jezik prvi jezik predstavlja približno 1.000 ljudem. Podatek je bil 20. 12. 2018 pridobljen s spleta: <http://www.zveza-gns.si/o-zvezi/o-gluhoti/>.

¹⁰ V tej smeri deluje tudi projekt "LAHKO JE BRATI: Razvoj temeljnih usmeritev, metod, didaktičnih gradiv in spremljajočih orodij za lahko branje v Sloveniji", ki ga sofinancirata Republika Slovenija (RS) in EU iz Evropskega strukturnega sklada. V njegovem okviru nastaja podroben predlog sistematizacije lahkega branja oz. dostopnosti informacij v RS, ki bo predstavljen na zaključni konferenci projekta na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (13. junij 2019).

celostnega vpogleda, nima močne vizije in premalo izhaja iz resničnih potreb v praksi. Še je prostora za natančnejšo identifikacijo potreb, podrobnejšo opredelitev ključnih izzivov in konkretnjšo oz. ustrežnejšo opredelitev ciljev, ukrepov ter kazalnikov. Želeli bi si, da bi ReNPJP19-23 izpolnila svoj potencial in na področju sporazumevanja oseb s posebnimi potrebami uvedla ustrezen celosten pristop.

Simona Gerenčer Pegan (Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN): Vključitev ljudi z gluhoslepoto v resolucijo

V Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019—2023 so prvič vključene sporazumevalne potrebe ljudi z gluhoslepoto. V poglavju 2.1.7 Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja so vključene pravice ljudi z gluhoslepoto in s tem zastavljeni temeljni cilji za razvijanje sporazumevalne zmožnosti v prilagojenih načinih sporazumevanja z gluhoslepimi, med katerimi je tudi priznavanje pravice do uporabe tolmača za gluhoslepe na vseh področjih življenja, kot ena izmed najbolj osnovnih človekovih pravic. Pomemben cilj jezikovne politike je tudi priznati enakovreden položaj prilagojenim načinom sporazumevanja, kot ga ima slovenščina.

Nordijska definicija gluhoslepote, ki jo je izdal Nordijski center za socialno varstvo in socialne zadeve na Danskem, navaja, da *»je gluhoslepota kombinirana okvara vida in sluha, ki je tako resna, da je za okvaro čutov težko, da bi se medsebojno kompenzirali. Tako je gluhoslepota samostojna, izrazita invalidnost«* (Nordijska definicija gluhoslepote, 2018)¹¹. Gluhoslepota v različnem obsegu omejuje dejavnosti in polno udeležbo v družbi. Ta vpliva na družbeno življenje, sporazumevanje, dostop do informacij, orientacijo in sposobnost prostega in varnega gibanja. Prisotnost hkratne okvare pri posamezniku povzroči popolnoma drugačno stanje, kot če ima posameznik le eno od okvar, torej če je gluh ali naglušen, slep ali slaboviden.

V nadaljevanju nordijska definicija gluhoslepote navaja, da je resnost kombinirane okvare vida in sluha odvisna od:

- časa pojava okvare, še posebej v zvezi z razvojem sporazumevanja in pridobivanja jezika,
- stopnje in narave vidne in slušne okvare,
- ali je prirojena ali pridobljena okvara,
- ali je kombinirana z drugimi okvarami,
- ali je stabilna ali progresivna.

V zvezi z vključevanjem v dejavnosti navaja, da dostopna družba mora vključevati med drugim *»dostopno specializirano tolmačenje za gluhoslepe, vključno z interpretacijo govora, opisa okolja in spremljanje,«* ter da je posebna kompetentnost v povezavi z gluhoslepoto, vključno z interdisciplinarnim pristopom, bistvena za ustrezno zagotavljanje storitev. Kot pomoč pri kompenziranju dvojnega primanjkljaja sluha in vida **postane posebej pomemben dotik**.

Gluhoslepota se priznava kot samostojna invalidnost, ki jo je kot tako treba prepoznati, osebam z gluhoslepoto pa omogočiti pravice, ki izhajajo iz njihovih potreb in so enakovredne drugim skupinam invalidov ter jim zagotavljati ustrezno prilagojene storitve. Zaradi specifičnosti in heterogenosti gluhoslepote je treba osebe z gluhoslepoto obravnavati

¹¹ Nordijsko definicijo gluhoslepote je v letu 2018 sprejela in potrdila Svetovna zveza gluhoslepih (World Federation of the Deafblind – WFDB).

izključno individualno in upoštevati kompleksnost situacij ter številne dejavnike, ki so prisotni pri posamezniku.

Delo z gluhoslepimi je uspešno le, če upoštevamo vse specifične področja gluhoslepote in **človeka z gluhoslepoto obravnavamo skozi intersekcionalni pristop**, v katerem se upošteva nova dimenzija, ki nastane zaradi različnih neenakosti, ki so prisotne pri posamezniku. Pri tem ne gre za seštevek diskriminacij in neenakosti, temveč za obravnavo skozi novo realnost diskriminacije, ki se vzpostavlja na intersekciji.

V duhu smernic evropskih in svetovnih organizacij za gluhoslepe, NUJNE RESOLUCIJE o enakih možnostih oseb z gluhoslepoto v Evropi, NUJNE RESOLUCIJE o strokovnih tolmačih/posrednikih za gluhoslepe in enakem dostopu do sporazumevanja za ljudi z gluhoslepoto po Evropi, nordijske definicije gluhoslepote ter Konvencije o pravicah invalidov¹² se priznava gluhoslepota kot samostojna, specifična invalidnost. Načini sporazumevanja z gluhoslepimi pa se priznavajo kot enakovredni drugim načinom sporazumevanja ter je s tem utemeljena zahteva po zagotovitvi pravnega priznanja le-teh. Podlago za to dajeta tudi Ustava RS in Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI), slednjega bo treba še nekoliko korigirati s strani državnih organov.

Evropski parlament skupaj z Evropskim združenjem za gluhoslepe in Evropsko mrežo za gluhoslepe ter predstavniki oseb z gluhoslepoto v Evropi poziva vse države članice EU v povezavi s pravico do kvalificiranih in profesionalnih tolmačev/posrednikov za gluhoslepe, da:

- spoštujejo pravico gluhoslepih do visokokakovostnega tolmačenja za gluhoslepe/intervencijskih storitev – kvalificiranih in strokovnih tolmačev/posrednikov za gluhoslepe v državah članicah in znotraj institucij EU, njihovega uradnega usposabljanja in formalnega priznavanja poklicev;
- prepoznajo, da je tolmačenje za gluhoslepe pogoj, da lahko osebe z gluhoslepoto dosežejo polno udeležbo, enakost, neodvisnost in samoopredelitev na vseh področjih družbe, ki temelji na poklicnih kvalifikacijah in predstavlja strokovno službo, ki zahteva ustrezno plačilo;
- resno pozivajo institucije, da formalno dovolijo tolmačem za gluhoslepe, da imajo enak status kot tolmači znakovnega in govornega jezika – v spoštovanju do storitev tolmačenja, ki jih zagotavljajo;
- odločno pozivajo institucije, da formalno priznajo posrednikom prepoznaven status, v spoštovanju do storitev, ki jih zagotavljajo;
- spoštujejo pravico gluhoslepih do imetja ključne vloge pri razvoju, izvajanju, uporabi in vrednotenju učnega načrta za izobraževanje tolmačev/posrednikov za gluhoslepe in potrjevanje pomena certifikatov za strokovne tolmače/posrednike gluhoslepim, danih pod nadzorom strokovnjakov s področja gluhoslepote.

Evropski parlament v zvezi s pravico do polne udeležbe, samozastopnosti in enakosti v Evropi poziva vse države članice med drugim, da:

»Priznajo, da je enakopraven dostop do zdravja, pravičnosti, javnega in političnega življenja za državljane z gluhoslepoto mogoče zagotoviti le z zagotavljanjem ustrezno usposobljenih in strokovnih tolmačev/posrednikov za gluhoslepe«.

Pozivi so usmerjeni v sprejetje ustreznih ukrepov in spodbujanje razvijanja načinov sporazumevanja z gluhoslepimi. Posebej se poudarja, da morajo biti tolmači za gluhoslepe visoko kvalificirani strokovnjaki, ki jim lahko podelijo certifikate le visoko kvalificirani strokovnjaki s področja gluhoslepote. Slednje je izjemnega pomena pri strokovnem razvoju in usposabljanju poklicnih profilov za delo z gluhoslepimi.

¹² Ob upoštevanju tudi drugih mednarodnih dokumentov, ki priznavajo gluhoslepoto kot specifično invalidnost.

Tudi Odbor za pravice invalidov v Zaključnih ugotovitvah v zvezi z uvodnim poročilom Slovenije o izvajanju Konvencije o pravicah invalidov navaja vrsto priporočil za razvoj prilagojenih načinov sporazumevanja in večjo dostopnost do informacij in svobodo izražanja.

Obravnava ljudi z gluhoslepoto kot samostojne skupine invalidov in razvijanje načinov sporazumevanja za gluhoslepe ločeno od drugih prilagojenih načinov sporazumevanja, izključno na podlagi visoko kvalificiranih strokovnjakov s področja gluhoslepote, je temeljna zahteva za kakovostno delo z gluhoslepimi. V Združenju gluhoslepih Slovenije DLAN govorimo o triindvajsetih načinih sporazumevanja z gluhoslepimi.

Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN je samostojna in neodvisna, strokovna invalidska organizacija, s statusom reprezentativnosti za osebe z gluhoslepoto. Nudi strokovno pomoč ljudem z gluhoslepoto po vsej Sloveniji in usposablja ljudi za tolmačenje gluhoslepim ter delo z gluhoslepimi. Poleg svojega osnovnega poslanstva razvija strokovno delo na področju gluhoslepote ter tako utira pomembno pot v slovenskem prostoru.

Neodvisnost in samostojnost delovanja organizacij oseb z gluhoslepoto omogočata, da organizacije samostojno odločajo o vprašanih, povezanih z gluhoslepoto, in v skladu z evropskimi ter svetovnimi smernicami razvijajo stroko na področju gluhoslepote, ki omogoča kakovostnejše življenje oseb z gluhoslepoto.

Viri:

- Konvencija o pravicah invalidov. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/konvencija_o_pravicah_invalidov.pdf (22. 12. 2018).
- Nordijska definicija gluhoslepote (izvirni naslov: *Nordic Definition of Deafblindness*). Dostopno na: <http://www.wfdb.eu/what-is-deafblindness/> (22. 12. 2018).
- NUJNA RESOLUCIJA o strokovnih tolmačih/posrednikih za gluhoslepe in enakem dostopu do sporazumevanja za ljudi z gluhoslepoto v Evropi (izvirni naslov: *EMERGENCY RESOLUTION On, Professional Deafblind Interpreters/Intervenors and Equal Access to Communication for Persons with Deafblindness in Europe*). Dostopno na: <http://www.tolmaci.si/wp-content/uploads/2017/11/Emergency-Resolution.pdf> (22. 12. 2018).
- NUJNA RESOLUCIJA o enakih možnostih oseb z gluhoslepoto v Evropi, sprejeta v Bruslju, junija 2018 (izvirni naslov: »EMERGENCY RESOLUTION On Equal Opportunities of Persons with Deafblindness in Europe«).
- Resolucija 5. generalne skupščine Svetovne zveze gluhoslepih (izvirni naslov: *Resolution of the 5th WFDB General Assembly*). Dostopno na: <http://www.fasocide.org/en/sin-categoria-en/resolution-of-the-5th-wfdb-general-assembly-adopted-on-june-22nd-2018-benidorm-spain/> (22. 12. 2018).
- Začetno globalno poročilo o stanju in pravicah oseb z gluhoslepoto (izvirni naslov: *At risk of exclusion from CRPD and SDGs implementation: Inequality and Persons with Deafblindness Initial global report on situation and rights of persons with deafblindness*). Dostopno na: <http://www.asksources.info/resources/risk-exclusion-crp-d-and-sdgs-implementation-inequality-and-persons-deafblindness-initial> (22. 12. 2018).
- Zaključne ugotovitve v zvezi z uvodnim poročilom Slovenije, Odbor za pravice invalidov (sprejeto na 19. seji Odbora, 14. februar–9. marec 2018) v zvezi z izvajanjem Konvencije o pravicah invalidov (izvirni naslov: *Concluding observations on the initial report of Slovenia*). Dostopno na: <http://www.solidarnost.si/documents/ObjaveDokumenti/Zaklju%C4%8Dne%20ugotovitve%20Odbora%20OZN%20za%20invalide%20v%20zvezi%20z%20uvodnim%20poro%C4%8Dilom%20Slovenije%20-%20neuradni%20prevod%20maj%202018.docx.pdf> (15. 1. 2019).

Simon Krek (Institut »Jožef Stefan«): Vloga SAZU v RePNJP19-23

2.2.2 Jezikovni opis

2.2.3 Standardizacija

2.2.4 Terminologija in večjezičnost

2.2.5 Jezikovne tehnologije

2.2.6 Digitalizacija

2.2.7 Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja

Nosilca: MIZŠ (ARRS), MK – **v sodelovanju s SAZU, univerzami in raziskovalnimi institucijami.**

Komentar: pri poglavjih 2.2.2, 2.2.3 in 2.2.4 se glede nosilstva v osnutku nove resolucije ReNPJP19–23 iz sedanje resolucije ohranja dodatek »**v sodelovanju s SAZU, univerzami in raziskovalnimi institucijami**«. Tega dodatka ni pri poglavjih 2.2.5, 2.2.6 in 2.2.7. Ni jasno, zakaj bi bila vzpostavljena razlika, saj vsaj univerze in raziskovalne institucije dejansko »nosijo« razvoj pri vseh poglavjih jezikovne opremljenosti. Vse teme so tudi močno povezane med sabo, tako da v smislu nosilstva ni mogoče ločevati denimo med jezikovnim opisom in jezikovnimi tehnologijami, npr. v kontekstu semantičnih tehnologij. Predlagam, da se enaka formulacija bodisi uvede pri vseh poglavjih ali se pri vseh odstrani tako, da kot nosilca pri vseh poglavjih ostaneta zgolj MIZŠ (ARRS) in MK. Še pripomba: če se formulacija doda pri vseh poglavjih, potem SAZU kot neposredni proračunski uporabnik mora (začeti) sodelovati tudi pri razvoju jezikovnih tehnologij, digitalizacije itd. ter o tem poročati v letnih poročilih.

2.2.3 Standardizacija

Temeljni kodifikacijski priročnik in Slovenski pravopis skladno s tradicijo, dobro prakso, v okviru svojih zakonskih zadolžitev ter v sodelovanju z vsemi ustanovami s področja jezikovnega načrtovanja potrjuje Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Na podlagi svojih zakonskih zadolžitev sodeluje tudi pri nastajanju vseh drugih temeljnih priročnikov slovenskega jezika z normativnimi vsebinami. V skladu z zadolžitvijo za temeljni kodifikacijski priročnik je bila za pripravo predloga posodobitve obstoječih pravopisnih pravil leta 2013 imenovana nova **Pravopisna komisija pri SAZU**, kasneje preimenovana v **Pravopisno komisijo pri SAZU in ZRC SAZU**. Delovanje in napredek komisije pri posodabljanju kodifikacije je predstavljeno na Komisijinem spletišču, ki hkrati služi tudi za sprotno zbiranje zunanjih predlogov glede prenove kodifikacije. Prek portala Fran Komisija predstavlja tudi nove rešitve, ki so načrtovane za vključitev v nov kodifikacijski priročnik.

Komentar: Citirani označeni del veljavne resolucije je problematičen z več vidikov:

1. Formulacija »**Temeljni kodifikacijski priročnik in Slovenski pravopis**« je dvoumna oz. nerazumljiva. Če je med obema kategorijama veznik »in«, to načeloma pomeni, da gre za dva priročnika, dve ločeni entiteti. Nikjer iz besedila resolucije ni jasno, kako se »temeljni

kodifikacijski priročnik« razlikuje od »pravopisa«, če dejansko sploh gre za dve različni stvari, saj je splošno znan le drugi del, »pravopis«. Kaj dejansko je mišljeno s pojmom »Temeljni kodifikacijski priročnik« v ReNPJP19–23?

2. Prav tako ni jasno, kateri so vsi drugi »**temeljni priročniki slovenskega jezika z normativnimi vsebinami**«. Če gre denimo za slovarski opis slovenščine, ni jasno, na katere konkretne slovarske opise je referenca v omenjeni formulaciji. So to vsi slovarji? Je to samo SSKJ (1, 2) in njegovi nasledniki (eSSKJ)? Če da, kako to, da niti SSKJ 2 niti nekaj čez 1.000 gesel eSSKJ nima formalne potrditve SAZU? Katere slovnice so »normativne«? Ali šolski učbeniki za slovenščino spadajo pod to kategorijo? (Če je odgovor »da«, ta del ni vključen v proces potrjevanja učbenikov na Zavodu za šolstvo.) Ali pod isto kategorijo spadajo »šolske slovnice«? (Kolikor je videti, v obeh slovnica, izdanih v času veljave trenutne resolucije in celo omenjenih v osnutku, ni SAZU-jevskega žiga, gre pa za avtorski deli sedanjega predstojnika ISJFR, sicer izdani pri komercialni založbi.) Ali je SAZU kot ustanova sploh opremljena, da lahko dejansko vsebinsko »**sodeluje**« tudi pri nastajanju vseh drugih temeljnih priročnikov slovenskega jezika z normativnimi vsebinami? Skratka, formulacija je nenatančna, nerazumljiva, v vmesnem času se je izkazalo, da tudi neizvedljiva, zato jo je treba izločiti.

3. Problematična je tudi formulacija »**na podlagi svojih zakonskih zadolžitev** (sodeluje tudi pri nastajanju vseh drugih temeljnih priročnikov ...)«. Če dejansko preberemo oba temeljna akta Akademije, Zakon o SAZU in Statut, v zakonu v zvezi s slovenščino piše naslednje:

- SAZU neguje, spodbuja in pospešuje znanost in umetnost ter s svojo dejavnostjo prispeva k razvoju znanstvene misli in umetniške ustvarjalnosti s tem, da:
 - organizira raziskovalno delo, tudi v sodelovanju z univerzami in drugimi raziskovalnimi organizacijami, zlasti na področjih, ki so pomembna za poznavanje naravne in kulturne dediščine slovenskega naroda, za razvoj njegovega jezika in kulture;

Statut pod rubriko Publikacije SAZU dodaja še naslednje:

- Publikacije SAZU so splošne publikacije, publikacije razredov ter skupne publikacije SAZU in ZRC SAZU.
 - Splošne publikacije so predvsem:
 - večja dela, ki so pomembna za razvoj slovenskega jezika in kulture;

To so vsa mesta, kjer je v aktih Akademije omenjen »slovenski jezik«. Vsekakor nikjer niso omenjene »zakonske zadolžitve potrjevanja Slovenskega pravopisa«. Ta del obstoječe resolucije in osnutka naslednje resolucije torej enostavno ne ustreza dejstvom in bi ga bilo treba izločiti ali spremeniti.

4. Kot sem po daljši raziskavi na podlagi dopisovanja s SAZU leta 2014 podrobno opisal v prispevku »Pravopisna komisija: grške smokvice ali cesarstvo čutil?« (<https://www.simonkrek.si/blog/10-junij-2014/>), o sestavi pravopisne komisije realno ne odloča SAZU, temveč Znanstveni svet ZRC SAZU oziroma Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša kot del ZRC SAZU (gl. dopis »Dodatni člani nove pravopisne komisije« v omenjenem prispevku). Formulacija v osnutku ReNPJP19–23 »**v skladu z zadolžitvijo za temeljni kodifikacijski priročnik ...**« torej ne ustreza dejstvom, saj je SAZU to zadolžitev dejansko predal ZRC SAZU, ki ni ista ustanova, temveč je le ena od raziskovalnih institucij, ki so omenjene med nosilci, podobno npr. kot Institut »Jožef Stefan«.

Poleg tega je v letih od sprejema veljavne resolucije l. 2013 postalo še mnogo bolj jasno, da je preživetje jezikov v 21. stoletju odvisno predvsem od zmožnosti prilagajanja splošnim svetovnim trendom digitalizacije, razvoja umetne inteligence, robotike in drugim novim dejstvom, ki izhajajo iz globalnih sprememb. Področje jezikovne standardizacije ni izoliran otok, ki se ga te spremembe ne bi dotaknile. Univerze in raziskovalne organizacije so v

zadnjih petih letih jasno pokazale, da so se spremembam zmožne prilagoditi (ustanovitev Centra za jezikovne vire in tehnologije l. 2015, nov raziskovalni program Jezikovni viri in tehnologije za slovenski jezik na Univerzi v Ljubljani l. 2019 itd.), medtem ko SAZU želje po sledenju globalnim spremembam do sedaj ni izkazovala, prej obratno. V tem smislu je tudi v standardizacijske procese treba vključiti vse deležnike, ki so omenjeni pri nosilstvu nalog. Na podlagi teh argumentov predlagam, da se besedilo zgoraj citiranega dela osnutka resolucije spremeni v:

Za pripravo predloga posodobitve obstoječih pravopisnih pravil je bila leta 2013 imenovana nova **Pravopisna komisija pri SAZU**, kasneje preimenovana v **Pravopisno komisijo pri SAZU in ZRC SAZU**. Delovanje in napredek komisije pri posodabljanju kodifikacije je predstavljeno na Komisijinem spletišču, ki hkrati služi tudi za sprotno zbiranje zunanjih predlogov glede prenove kodifikacije. Prek portala Fran in drugih jezikovnih portalov Komisija predstavlja tudi nove rešitve, ki so načrtovane za vključitev v nov kodifikacijski priročnik. V skladu načelom vključevanja vseh deležnikov v proces posodabljanja kodifikacije se bo Komisija v naslednjem obdobju preimenovala v **Pravopisna komisija pri SAZU, univerzah in raziskovalnih institucijah**.

Iztok Kosem (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani in Institut »Jožef Stefan«): Odprta dostopnost jezikovnih virov, uporabniki in založništvo tiskanih jezikovnih priročnikov

Kot celota je predlagano besedilo Resolucije sprejemljivo, strinjam se tudi z argumentom, da je ob številnih neuresničenih ciljih iz preteklega obdobja nesmiselno zastavljati besedilo povsem na novo. Tako se na marsikaterih delih zdi povsem legitimno uvesti zgolj majhne popravke. V komentarjih se osredotočam predvsem na dele, ki Resolucijo po mojem mnenju puščajo premalo konkretno, dosledno, ambiciozno ali aktualno.

Odprta dostopnost jezikovnih virov, str. 47

Spodbujanje poskusa dosega odprte dostopnosti SSKJ, kot je ubesedeno v Resoluciji, je enostavno premalo konkretno za tako pomemben dokument. Težava z dostopnostjo SSKJ spremlja slovenski jezik skozi jezikovne vire, ki nastajajo na podlagi SSKJ. Posledično predlagam:

- da se cilj ubesedi kot "doseg odprte dostopnosti SSKJ kot cilj naslednje Resolucije, ali v primeru neuspeha, opustitev prizadevanj in namenitev sredstev virom in ustanovam, ki sledijo odprtemu dostopu".
- da se vsem virom, ki temeljijo na SSKJ in posledično niso odprto dostopni, ne dodeljuje sredstev na podlagi ukrepov Resolucije.

Jezikovni opis

Odstranjen je bil sledeči cilj:

- sprejetje takega bibliometričnega vrednotenja slovarskih in drugih leksikografskih del, ki bo raziskovalce spodbujal k sodelovanju pri sestavljanju temeljnih in specializiranih priročnikov za slovenski jezik;

Čeprav je ARRS v tem času resda sprejel spremembo bibliometričnih meril za slovarska dela, pa je ta v marsičem sporna, kar dobro povzema tudi prispevek S. Kreka na <https://www.simonkrek.si/blog/2-september-2018/>. Z vidika Resolucije velja izpostaviti predvsem:

- pri pripravi meril je sodelovala zgolj ena sama raziskovalna ustanova (ZRC SAZU), ostale ustanove do samega sprejetja meril niso mogle komentirati. To je povsem v nasprotju z vodili Resolucije, ki pravijo, da so nosilci ministrstva, SAZU, univerze in ostale raziskovalne inštitucije.
- relevantno je tudi, da se je na omenjene kriterije kritično odzvalo Evropsko leksikografsko združenje (EURALEX), zaskrbljujoče pa, da so pozivi združenja po neprimernosti meril naleteli na gluha ušesa.
- trenutno veljavna merila so prilagojena virom, ki jih izdeluje ZRC SAZU in niso odprto dostopni, čeprav je dejansko marsikatero kriterije nemogoče doseči oziroma, z bibliotekarskega vidika, spremljati. Prav tako številni kriteriji kažejo izrazito naravnost proti sodobnim trendom slovaropisja in jezikoslovja nasploh, trendom, ki jim v marsičem sledi tudi Resolucija.
- posledica vsega tega je, da sprejeto bibliometrično vrednotenje nikakor ne spodbuja VSEH raziskovalcev pri sestavljanju priročnikov za slovenski jezik, ampak samo izbrane, tj. tiste z ustanove, ki je merila pripravila.

Na podlagi tega predlagam, da se izbrisani cilj v celoti vrne v Resolucijo, pri čemer se mora v prvi meri sprožiti postopek za odstranitev obstoječih meril in hkrati pripraviti predlog novih meril, ki ga bodo sooblikovale vse relevantne raziskovalne ustanove.

Poleg tega imam še komentar na ukrep in z njim povezan kazalnik o prosto dostopnem portalu oziroma portalov s čim več dosegljivimi podatki o slovenščini. Mislim, da je jasno, da tak portal nikoli ne bo samo eden, saj je treba spodbujati prizadevanja v različnih oblikah in na različnih ustanovah. Hkrati je treba spet poudariti odprto dostopnost virov, ki jih tovrstni portali promovirajo. Zato predlagam sledečo ubeseditev:

Ukrep:

- delovanje oziroma nadgradnja prosto dostopnih spletnih portalov s čim več dosegljivimi jezikoslovnimi podatki o slovenščini – portali temeljijo na odprtih bazah podatkov in so namenjenih splošnim uporabnikom in strokovni javnosti; zagotavljanje financiranja za njihovo kontinuirano delovanje.

Kazalnik:

- oblikovanje in vzdrževanje spletnih portalov.

Podobno je treba v tem delu spremeniti tudi ubeseditev pri ukrepu o jezikovnih virih in priročnikih, saj se morajo v skladu s splošno naravnostjo Resolucije prednostno ali izključno spodbujati viri, ki so odprto dostopni.

Uporabniki

Za začetek navajam sledeči del Resolucije:

“Analiza aktualne slovenske jezikovne politike, ki ponuja enega od temeljev za pripravo Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023, je bila opravljena v okviru ciljnega raziskovalnega projekta Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe

uporabnikov (2016–2017, vodja K. Ahačič). Gre za prvo empirično podprto tovrstno raziskavo pri nas, neposredno namenjeno pripravi nove resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko. Raziskava je sicer doživela tudi metodološko kritiko, a ji verodostojnost vendarle daje tudi dejstvo, da je v njej prek posameznih sodelavcev sodeloval lep del osrednjih jezikoslovnih ustanov v Sloveniji, poleg jezikoslovne pa so bile zastopane tudi nekatere druge stroke, relevantne za jezikovno politiko.”

Namreč, sodelovanje številnih ustanov nikakor ni protiutež za številne metodološke slabosti in pomanjkljivosti omenjene raziskave, pravzaprav je še bolj zaskrbljujoče, da takšno število deležnikov ni uspelo zagotoviti metodološke legitimnosti raziskave. O utemeljenosti metodološke kritike sicer priča dvoje: kot prvo, vodilna avtorja sta na posvetu novembra 2017 potrdila, da se zavedata metodoloških pomanjkljivosti, poleg tega pa se nobeden od avtorjev na kritike nikoli ni odzval.

Delno povezano z zgornjo raziskavo je tudi dejstvo, da se raziskave med uporabniki še vedno usmerjajo zgolj ali večinoma v obstoječe uporabnice in uporabnike jezikovnih virov, zelo malo pa se vlaga v raziskave v tiste, ki virov iz različnih vzrokov ne uporabljajo ali jih uporabljajo zelo redko.

V luči te izkušnje se zaradi velikega pomena, ki ga uporabnicam in uporabnikom namenja besedilo Resolucije, zdi nujno potrebno, da se a) spodbuja se redne kakovostne raziskave med uporabnicami in uporabniki, ki bodo ponujale podlago izdelavi oz. posodabljanju in rabi jezikovnih virov in tehnologij za slovenščino; b) spodbuja se kakovostne raziskave, ki se osredotočajo na uporabnice in uporabnike, ki jezikovnih virov ne uporabljajo ali jih uporabljajo zelo redko, c) zagotovi se promocijo jezikovnih virov med tovrstnimi uporabniki; d) spodbuja se delovanje infrastrukturnih centrov, ki tovrstne raziskave celostno podpirajo (tj. z vidika kadra in opreme) in omogočajo.

Dodaten predlog – založništvo tiskanih jezikovnih priročnikov

V obdobju zadnje Resolucije (2014-2018) smo bili priča vsaj dvema primeroma hude komercializacije javno financiranih virov za slovenski jezik, in sicer SSKJ2 in Sinonimnega slovarja slovenskega jezika. Cena 180 EUR za SSKJ2 zelo izstopa, saj je to za splošni enojezični slovar daleč največ med vsemi enojezičnimi slovarji po različnih državah Evrope (mednarodna raziskava Kosem idr. 2018; http://slovenscina2.0.trojina.si/arhiv/2018/1/Slo2.0_2018_1_05.pdf). To je tudi precej nad povprečjem okoli 25 EUR, ki so ga slovenski uporabniki za tiskani slovar pripravljani plačati (za elektronsko verzijo, ki pa je bila v primeru SSKJ2 dostopna samo z nakupom tiskane, so v povprečju pripravljani plačati še precej manj).

Da bi se v prihodnosti izognili takšnim zlorabam, predlagam, da se za vse javno financirane jezikovne vire:

- določi obvezna objava vira v PDF obliki in omogoči storitev print-on-demand, pri čemer ceno storitve regulira Ministrstvo za kulturo
- da se za vsa naročila tiskanja jezikovnih virov objavi javni razpis.

Tomaž Longyka (Združenje za esperanto Slovenije): Esperanto: ohranitev maternih jezikov in mednarodna komunikacija

Uvod

Slovenija je primer države, v kateri je jezikovni režim relativno dobro urejen z Ustavo in zakoni (Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS), 2004, in posamezne določbe drugih zakonov), vendar je izvajanje jezikovnih predpisov v javnem in zasebnem sektorju nezadovoljivo – slovenščina je v praksi bistveno premalo zaščiten. Tudi Evropska unija, ki predpisuje, da so uradni jeziki držav članic enakopravni, te enakopravnosti v praksi ne izvaja in ne omogoča – večina uradnih jezikov držav članic je zapostavljena, tudi slovenščina. Na mnogih področjih in v mnogih organih EU so v rabi le nekateri jeziki večjih držav članic (angleščina, francoščina, nemščina). Podobno je v Združenih narodih – tam ima privilegije šest jezikov (angleščina, arabščina, francoščina, kitajščina, ruščina in španščina; od januarja letos objavlja Unesco svoje mesečno glasilo tudi v esperantu). Na podlagi pravkar zapisanega in spričo obče znanih jezikovnih sporov v Sloveniji v zadnjih letih (dileme o rabi slovenščine na slovenskih univerzah) je mogoče trditi, da je nadaljnji razvoj slovenščine kot polnovrednega jezika ogrožen.

Kdo ogroža slovenščino?

Na eni strani so to najbolj vplivne anglosaške države (zlasti ZDA in Velika Britanija), ki že desetletja načrtujejo in ukrepajo, da bi angleščina postala edini jezik mednarodnega sporazumevanja:

**»Anglija bo dominantna sila v mednarodni politiki ..., vodilna država v svetu ... Potrebujemo novo službo učiteljev angleščine, vojsko jezikovnih misijonarjev, ki jo bosta ustvarjala izobraževalni center za podiplomski študij in raziskave in centralni urad v Londonu, od koder bodo učitelji odhajali na vse konce sveta. Nova služba mora položiti temelje svetovnega jezika in kulture, katerih podlaga bosta naš jezik in naša kultura.«* (R. V. Routh, Razširjanje angleške kulture zunaj Anglije. Problem povojne obnove, Cambridge University Press, 1941)

**»Čez eno generacijo bi angleščina lahko že bila svetovni jezik – to je, univerzalni drugi jezik v tistih deželah, v katerih ni že zdaj materni ali primarni jezik.«* (Britanska vlada, Poročilo o poučevanju angleščine v tujini, 1956)

**»Naš narod je izbral Bog, pooblastila pa zgodovina, da bi dal svetu vzgled.«* (George W. Bush, 2000)

**»Za preostali svet je najbolje, če ZDA še naprej uveljavljajo svoje lastne interese, saj so ameriške vrednote univerzalne.«* (Condolezza Rice, 2000)

**»V ekonomskem in političnem interesu Združenih držav je zagotoviti naslednje: če je svet na tem, da izbere skupen jezik, naj bo to angleščina; če namerava določiti skupne standarde za telekomunikacije, varnost in kakovost, naj bodo to ameriški standardi; in če želi postaviti skupne vrednote, naj bodo to vrednote, ki so pogodu Američanom ... Američani ne bi smeli zavračati dejstva, da je od vseh narodov v zgodovini sveta njihov narod najpravičnejši, najstrpnejši in najbolj voljan samega sebe vedno znova ocenjevati in izboljševati – zato je najboljši vzgled za prihodnost. (David Rothkopf, svetovalec ameriških predsednikov, Foreign Policy, 1997)*

**»Angleščina bi morala biti edini uradni jezik Evropske unije.«* (direktor Britanskega sveta v Nemčiji, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 26/02/2002)

Pravkar ilustrirano ogroženost slovenščine, ki posledično vedno bolj *ogroža suverenost* naše države, bi lahko strnili v stavku slovenskega pesnika: *NA SLOVENSKEM SMO MI GOSPODAR.*

Na drugi strani ogrožamo slovenščino Slovenci sami. Po merilih za ugotavljanje vitalnosti jezikov, ki jih je postavil Unesco, je slovenščina zlasti ogrožena na dveh področjih:

a) Vedno bolj je ogrožena njena polna funkcionalnost (močan trend pojemajoče rabe slovenščine v visokem šolstvu, v znanosti in tehniki, v gospodarstvu in drugje).

b) Odnos velikega dela odločujočih govorcev slovenščine (politikov, strokovnjakov, znanstvenikov, šolnikov, staršev in še koga) do svojega maternega jezika se krha in rahlja v prid angleščine in tone v vedno večjo brezbržnost in omalovaževanje.

Še posebej nevarno je tu vedno bolj razširjeno stališče, da slovenščina ovira ekonomsko mobilnost, učinkovitost in konkurenčnost Slovenije in da je pravzaprav cokla razvoja naše države. Drug slovenski pesnik je to samoogrožanje zajel v slavnem heksametru: KDOR ZANIČUJE SE SAM, PODLAGA JE TUJČEVI PETI.

Ta druga ogroženost je veliko usodnejša kot tista, ki nam preti od anglosaške angleščine. Saj v svoji zaslepljenosti zaradi kratkoročnih koristi (zlasti) vplivnih posameznikov kar tekmuje med sabo, kdo se bo večkrat in »bolje« izrazil v angleščini namesto v slovenščini. Če bomo tako nadaljevali, bomo svoj jezik sami pokopali, zraven pa še svojo kulturo, na katero smo lahko upravičeno ponosni. Iz sposobnih, visoko etičnih in ponosnih Slovencev se bomo v dveh, treh generacijah prelevili v hlapce ZDA, postali bomo tretjerazredni jenkiji. Če nočemo, da bi se nam zgodila pravkar napovedana prihodnost, moramo Slovenci jezikovno politiko, ki je naš jezik pripeljala in ga vse odločneje pelje še globlje v zagaten položaj, da bo kmalu uporaben le še za obujanje spominov na dobre stare čase, če torej tega nočemo, moramo jezikovno politiko temeljito spremeniti.

Mednarodno jezikovno sporazumevanje

Problem mednarodnega jezikovnega sporazumevanja človeštvo že od nekdaj rešuje z uporabo *sporazumevalnih jezikov med raznojezičnimi osebami*. Zato je danes, ko to funkcijo domala monopolno opravlja angleščina, okoli 94 % svetovnega prebivalstva v mednarodni komunikaciji frustriranih, preostalih 6 % (domačih govorcev angleščine) pa privilegiranih.

Za sporazumevalne jezike je značilen *omejen domet*, gledano teritorialno, stvarno (glede na namen) in časovno. Angleščina pa danes skuša iz sporazumevalnega jezika postati t. i. *mednarodni jezik (MJ)*, ki ga stroka (interlingvistika) definira takole: *Mednarodni jezik je jezik, ki je namenjen izključno za sporazumevanje med pripadniki različnih jezikovnih skupnosti v svetovnem merilu*, kar pomeni:

a) da vloge MJ ne more igrati *etnični jezik*,

b) da ima MJ *vesoljni domet* (v svetovnem merilu, na vseh področjih človekovega udejstvovanja in za nedoločen čas) in zato *drugačne lastnosti* kot jezik, namenjen za sporazumevanje znotraj posamezne jezikovne skupnosti (etnični jezik).

V poštev za vlogo MJ potemtakem pride *prilagojen oživiljen etnični jezik* (na primer *latinščina*) ali *preizkušen konstruiran jezik* (na primer *esperanto*).

(Podrobno o mednarodnem jezikovnem sporazumevanju, o sporazumevalnih jezikih, o definiciji in lastnostih mednarodnega jezika ter o primernosti angleščine za vlogo mednarodnega jezika glej študijo Tomaža Longyke pod naslovom »*Je lahko angleščina globalni esperanto?*«, objavljeno v prevajalski reviji MOSTOVI, letn. 42, št. 1/2(2009/2010), str. 9–37).

Mednarodni jezikovni red

Kakšen jezikovni red mora vladati v mednarodni skupnosti oziroma kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da bo ta v resnici urejena po načelu enakopravnosti vseh jezikov? To bo takrat, ko bodo resnično izpolnjene jezikovne pravice vseh ljudi, ko bodo vlade držav in mednarodna skupnost v celoti izpolnjevale svoje jezikovne dolžnosti do svojih ljudi, ko bo torej doseženo

takole stanje: Karkoli kdo izreče ali zapiše in je namenjeno (tudi) pripadnikom druge jezikovne skupnosti, to stori tako, da bo prejemnik njegovo sporočilo dobil v svojem jeziku ali v nevtralnem mednarodnem jeziku, ki ga razumejo vsi ljudje. Da bi vsakdo vedno lahko dobil vse sporočeno v svojem jeziku, bi bilo možno doseči le na en način – z ažurnim prevajanjem vsega v vse jezike, kar je neizvedljivo. Pač pa je možno, da bi bilo vsakomur vse dostopno v nevtralnem jeziku. Zato bi se bilo treba v mednarodnem merilu dogovoriti za skupen mednarodni jezik. Interlingvisti predlagamo esperanto kot *lahko naučljiv* (če za dobro obvladanje etničnega jezika porabimo pet do deset let, je za esperanto dovolj eno leto), *izrazno neizčrpen* in v več kot 130-letni uspešni praksi v *svetovnem merilu preizkušen* konstruiran jezik. Esperanto predlagata med drugimi tudi profesor François Grin z ženevske univerze, strokovnjak za ekonomijo jezikov, v obsežni študiji *L'enseignement des langues étrangères comme politique publique (Pouk tujih jezikov kot javna politika)*, in ekonomist ter interlingvist Reinhard Selten, Nobelov nagrajenec za ekonomijo, ki je že leta 2007 v Evropskem parlamentu izjavil: »Jezikovne ovire so velike – potrebujemo rešitev, a prevlada enega ne more biti odgovor. Sprejemljiv je le jezik, pri katerem nihče ne bi bil prikrajšan. Jezik, kot je esperanto, bi to omogočil. ... Le nekaj držav bi moralo na začetku skleniti pogodbo o poučevanju esperanta, potem bi se to širilo. Podobno, kot je to bilo postopno pri Schengenskem sporazumu ali pri evroobmočju.«

Kratko o jezikovnih človekovih pravicah

Jezikovne človekove pravice kot posebne človekove pravice so v notranjepravnih in mednarodnih aktih urejene neustrezno. V glavnem se v njih poudarjata (1) prepoved razlikovanja (= različnega obravnavanja) ljudi glede na jezik in (2) enakopravnost vseh jezikov (sociološko imenovana tudi *mednarodna jezikovna demokracija*), vendar se v vsakodnevni praksi kaže, da taka, zlasti mednarodna, pravna ureditev ni dovolj, ker je preveč medla. Zato jo vlade in mednarodna skupnost vse prelahko jemljejo le deklarativno, ne zavedajoč se pri tem svojih dolžnosti v zvezi z omenjenima načeloma.

Mednarodni jezikovni red, ki bo teoretično in v vsakodnevni praksi v celoti ustrezal načelu enakopravnosti vseh jezikov, je mogoče vzpostaviti po metodi obravnavanja človekovih jezikovnih pravic. Odličen zgled, na podlagi katerega bi lahko to vprašanje začeli mednarodno urejati, je Splošna deklaracija o jezikovnih pravicah, ki jo je na pobudo mednarodnega PEN in ob moralni ter tehnični pomoči Unesca junija 1996 v Barceloni sprejelo nad 140 mednarodnih ustanov, organizacij, PEN-centrov in posameznikov. (V slovenščini Deklaracijo lahko dobite pri izdajatelju, Slovenskem centru PEN, v angleščini pa je v dokumentu *Universal Declaration on Linguistic Rights*).

Predlog

Združenje za esperanto Slovenije (ZES) ugotavlja, da Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011 (ReNPJP0711) v 7. cilju *Za smotrnost pri učenju in rabi tujih jezikov*, točka c) *Uravnoteženje razmerij med tujimi jeziki kot šolskimi predmeti* o tej problematiki predvideva dve nalogi: (a) *ZMANJŠANJE SAMOUMEVNOSTI ANGLEŠČINE KOT PRVEGA/EDINEGA TUJEGA JEZIKA V JAVNEM ŠOLSTVU* in (b) *PREMISLEK O ESPERANTU*. Za izvedbo teh dveh nalog sta bila zadolžena ministrstvo za šolstvo in Vlada RS. Proračunska sredstva v ta namen niso bila predvidena.

Leta 2009 je po naročilu Sektorja za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo (MK) Tomaž Longyka izdelal elaborat z naslovom *Pregled stanja jezikovnih pravic po svetu danes*. S tem je bilo sodelovanje MK z esperantisti in interlingvistično stroko končano. Nobena od obeh nalog iz ReNPJP0711 ni bila izpolnjena. Naslednja resolucija za obdobje 2014–2018 omenjenih določb iz prejšnje resolucije ni vsebovala. Sodelovanje med interlingvistično stroko in MK je zamrlo. Nadaljuje se šele letos v času priprave nove resolucije.

ZES predlaga, da se v Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 na ustrezna mesta vnese besedilo, ki bo na primeren način izražalo zgornje ugotovitve in stališča. Besedilo bi moralo v smiselni povezavi na ustreznih mestih opozoriti na naslednjo problematiko:

- 1) jezikovni predpisi v Sloveniji so dobri, vendar pa se slabo izvajajo;
- 2) v EU se predpisi o enakopravnosti uradnih jezikov ne izvajajo;
- 3) v OZN ima privilegije šest jezikov;
- 4) nadaljnji razvoj slovenščine je ogrožen od zunaj in od znotraj – od zunaj ga ogrožajo velike anglosaške države, ki načrtno vsiljujejo angleščino kot edini jezik mednarodnega sporazumevanja, od znotraj pa slovenščino ogrožamo Slovenci sami, zlasti na dveh ključnih področjih (pojemajoča raba slovenščine v visokem šolstvu, v znanosti in tehniki, v gospodarstvu in drugje ter omalovaževalen ali brezbrizen odnos velikega dela odločujočih govorcev slovenščine do svojega maternega jezika v prid angleščine).

Obenem pa bi bilo treba v resolucijo vključiti projekt raziskave o uporabi esperanta pri ohranjanju maternih jezikov in pri uvajanju pravičnega mednarodnega jezikovnega reda. Financiranje raziskave bi morala zagotoviti država. Slovenski esperantisti in interlingvisti smo v okviru Združenja za esperanto Slovenije v sodelovanju z interlingvisti in esperantisti iz drugih držav ter z drugimi ustreznimi strokovnjaki pripravljeni prevzeti projekt. Zato predlagamo, da Združenje za esperanto Slovenije vključite v delo skupine, ki bo pripravljala resolucijo za obdobje 2019–2023.

DOPOLNILO k Predlogu Združenja za esperanto Slovenije za Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 z dne 8. 7. 2018

Pregledali smo osnutek Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019-2023 in menimo, da je dober, da je velik korak naprej v tradicionalnem pristopu k jezikovni politiki Slovenije.

Osnutek predvideva mnoge konceptualne in konkretne izboljšave v slovenski jezikovni politiki, ki se skladajo tudi z jezikovnopoličnimi stališči nas esperantistov in interlingvistov. Navajamo nekatere, ki se nam zdijo še posebej pomembne:

Najsplošnejši cilj, ki ga bo s pomočjo teh temeljev slovenska jezikovna politika v obdobju 2019–2023 zasledovala, je – tudi v skladu s Strategijo razvoja Slovenije 2030 – zagotovitev kakovostnega jezikovnega življenja za vse. (1.1. Jezikovno izobraževanje – 1. odstavek)

Cilj teh prizadevanj mora biti zagotavljanje enakopravne družbene participacije za vse govorce in govorke, tako v znotrajkulturnem kot medkulturnem kontekstu. (1.1.1 Jezikovno izobraževanje – 1. odstavek)

Med bistvenimi deli uresničevanja temeljnih človekovih pravic je tudi pravica posameznikov in posameznic do rabe svojega jezika in do povezovanja v jezikovne skupnosti. Ob tem mora slovenska jezikovna politika z ustreznimi ukrepi poskrbeti, da bo slovenščina pri domačih govorkah in govorcih ostajala prevladujoča prostovoljna izbira v čim večjem obsegu zasebne in javne rabe. Če izkušnje kje pokažejo, da je nezanemarljiv del govork in govorcev slovenščine pripravljen svoj materni jezik zapostavljati, pa se ne sme apriorno odpovedovati možnosti zavezujočega pravnega predpisovanja rabe v določenih javnih oz. formalnih jezikovnih položajih. Še pomembneje za nadaljnjo vitalnost in krepitev položaja slovenščine pa je uzavestiti njeno polno funkcionalnost ter s sistematičnim razvijanjem spretnosti in vednosti o sistemskih izraznih možnostih, ki jih ponuja slovenščina, vzgajati in spodbujati suverene, samozavestne in motivirane uporabnice in uporabnike slovenskega jezika, hkrati pa ga temeljiteje opremiti z vsem, kar za svoje delovanje potrebujejo vsi sodobni javni jeziki in njihove govorce in govorce. (1.2 Okvir nacionalnega programa za jezikovno politiko – 2. odstavek)

Osrednji cilj slovenske jezikovne politike je oblikovanje skupnosti samostojnih govorcev in govork z razvito jezikovno oziroma sporazumevalno zmožnostjo v slovenščini, zadostnim znanjem drugih jezikov, z visoko stopnjo jezikovne samozavesti in ustrezno stopnjo pripravljenosti za sprejemanje jezikovne in kulturne različnosti. (1.3 Jezikovnopolitična vizija – 1. odstavek)

Ozaveščenost o pomenu in vlogi javne rabe slovenščine (2.1 Jezikovno izobraževanje, 2.1.2 Splošni cilji in ukrepi, 1. cilj)

Razvijanje in izpopolnjevanje jezikovne zmožnosti govork in govorcev slovenščine kot prvega jezika in njihovo usposabljanje za učinkovito sporazumevanje (2.1.3 Slovenščina kot prvi jezik, 2.1.3.1 V Republiki Sloveniji - 1. cilj)

Cilj: Zagotavljanje kakovosti in optimizacija poučevanja ter učenja tujih jezikov

Ukrepi:

- spodbujanje raziskav s področja tujih jezikov za zagotavljanje podlag za vodenje celostne jezikovne politike na področju jezikovnega izobraževanja;*
- zagotavljanje stalne strokovne podpore razvoju učenja in poučevanja vseh tujih jezikov, prisotnih v vzgojno-izobraževalnem sistemu, ter načrtovanje dopolnitve ponudbe v naboru jezikov (na primer slovenski znakovni jezik, japonščina, arabščina itd.); (2.1.6 Tuji jeziki – cilj in prva dva ukrepa)*

1. cilj: Omogočanje prostega pretoka študentk in študentov ter profesorice in profesorjev.

2. cilj: Ohranitev statusa slovenščine kot uradnega in učnega jezika visokega šolstva

3. cilj: Razvijati sporazumevalno zmožnost v strokovnem jeziku

4. cilj: Izboljšati položaj slovenščine kot jezika znanosti (2.1.9 Jezikovna ureditev visokega šolstva in znanosti)

Cilj: Vzpostavitev infrastrukture ter izdelava prosto dostopnih večjezičnih in terminoloških virov in orodij za podporo učenju in poučevanju tujih jezikov, prevajanju in terminološkemu delu (2.2.4 Terminologija in večjezičnost)

Formalnopravni okvir jezikovne politike mora izhajati iz nekaterih splošnih načel:

- Formalnopravna določila v zvezi s statusom, obvezno rabo in obveznim znanjem slovenščine in drugih jezikov morajo biti jasna, zavezujoča, splošno sprejemljiva v javnosti, medsebojno usklajena in realno izvedljiva z natančno predvidenimi jezikovnonačrtovalnimi koraki, seveda pa tudi vsebinsko skladna z Ustavo Republike Slovenije in pravnim redom Evropske unije.*
- Zdaj veljavna zakonska in druga pravna določila, ki zadeve v zvezi z jeziki urejajo le načelno, bodisi z zagotavljanjem prednostnega položaja slovenščine bodisi z zagotavljanjem pravic govorcem slovenščine in drugih jezikov, pa so bila v času od svojega sprejetja neuresničena, sistematično neupoštevana ali drugače prezrta, je treba ali izločiti iz zakonodaje ali jih dopolniti v skladu s prejšnjim odstavkom.*
- Zakonska določila glede položaja, obvezne rabe in znanja jezikov morajo ustrezati pravno ter demokratično legitimnim sporazumevalnim potrebam državljanek in državljanov ter drugih prebivalcev in prebivalcev Republike Slovenije ter drugih govork in govorcev slovenščine.*

- *Zakonska določila naj odločilne subjekte v slovenski jezikovni situaciji jasno zavezujejo k jezikovnemu in jezikovnonačrtovalnemu ravnanju, ki bo skladno s cilji tega jezikovnopolitičnega programa.*
(2.3 Formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike – 2. odstavek)

1. cilj: Zagotovitev raziskovalnih in empiričnih podlag za pravnoformalno uokvirjanje slovenske jezikovne politike

Ukrepi:

- *raziskave jezikovnih situacij, rab, stališč ipd., ki so povezani s pravnoformalnim okvirom jezikovne ureditve RS (že obstoječim okvirom in možnim, novim);*
- *sistematično evalviranje in revidiranje učinkov formalnopravnega okvira jezikovne ureditve Republike Slovenije v koordinaciji Službe za slovenski jezik;*
- *priprava celovitega pregleda in ocene slovenske jezikovne situacije za potrebe priprave naslednjega nacionalnega programa za jezikovno politiko.*
(2.3 Formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike – 5. in 6. odstavek)

4. cilj: Povečanje stopnje izvajanja inšpekcijskega nadzora jezikovnega vidika proizvodov in storitev na trgu, poslovanja s strankami ter aktov in notranjega poslovanja pravnih in fizičnih oseb

Ukrepi:

- *ozaveščanje o pravicah in možnostih ukrepanja ob sumu na kršitev jezikovnih vidikov proizvodov in storitev na trgu, poslovanja s strankami (tudi pacientov) ter aktov in notranjega poslovanja pravnih in fizičnih oseb;*
- *ozaveščanje o rabi slovenščine na spletnih straneh;*
- *doslednejše preverjanje jezikovnega vidika s strani tržnega inšpektorata in drugih pristojnih institucij.*
(2.3 Formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike – 4. cilj in Ukrepi)

Žal tak, kot je, Osnutek po našem mnenju še vedno ne rešuje v zadostni meri vprašanja ogroženosti nadaljnjega razvoja in obstoja slovenskega jezika in ne zagotavlja enakopravnosti jezikov oziroma pravičnega mednarodnega jezikovnega reda. Prepričani pa smo, da je polna uresničitev pravice do uporabe materinega jezika danes možna le z vzpostavitvijo pravičnega mednarodnega jezikovnega reda: ***vsak Zemljan se s sonarodnjaki sporazumeva v maternem jeziku, s pripadniki drugih jezikovnih skupnosti pa v esperantu.***

Naš pogled na slovensko jezikovno politiko seveda ni nezdržljiv z Osnutkom ReNPJP19-23RS, saj slednji predvideva tudi drugačne, nove in še kakšne rešitve jezikovnopolitičnih vprašanj, je torej v tem pogledu odprt. Ne da bi hoteli preveč posegati v koncept Osnutka ReNPJP19-23RS, zato poleg vsega, kar predlagamo v svojem prispevku od 8. julija 2018, predlagamo še dve **konkretni** dopolnitvi Osnutka:

V poglavju 2.1.6 Tuji jeziki se za predzadnjim stavkom petega odstavka (za besedno »... (latinščini in grščini)« doda nov stavek, ki se glasi: ***V ponudbo tujih jezikov je treba vključiti mednarodni jezik esperanto.*** Nekaj vrstic naprej se na koncu druge alineje Ukrepov za besedo **arabščina** doda beseda **esperanto**, tako da se konec stavka glasi: ... ***japonščina, arabščina, esperanto itd.;***

Prepričani smo, da bi s kompleksno raziskavo esperanta v obdobju 2019–2023 lahko bistveno pripomogli k reševanju problema mednarodnega jezikovnega sporazumevanja. V tej veri upamo, da boste vsaj naša dva konkretna predloga sprejeli, in vas prijateljsko pozdravljamo.

Janez Dular: Nekaj pripomb k osnutku NPJP 2019–2023

I. Izhodišče in okvir

Eno izmed poglavij uvodnega dela predloženega osnutka ima naslov *Okvir nacionalnega programa za jezikovno politiko*, njegov prvi odstavek pa se glasi: »Širši okvir slovenske jezikovne politike predstavlja jezikovna politika Evropske unije.« Ta skopa deklaracija v nadaljevanju žal nima zaokrožene konkretizacije, zlasti ne glede učinkov evropske jezikovne politike ob srečanju z načelom prostega pretoka oseb, blaga, storitev, kapitala itd. Na širši okvir se je torej težko sklicevati, zato se ozirom vsaj na ožji, neposredni okvir oziroma izhodišče tega osnutka. Gre za enega glavnih sklepov z javnega posveta o pripravi novega nacionalnega programa za jezikovno politiko, izpeljanega na Ministrstvu za kulturo novembra 2017; ta sklep pravi, da je nacionalni program 2014–2018 še vedno aktualen in da naj se namesto priprave povsem novega programa tokrat raje v dosedanjem programu zgolj prevetrijo in redigirajo posamezna poglavja, ki v luči novih okoliščin to potrebujejo, ostalo pa se ohranja. Predlagani osnutek res temelji na tem izhodišču: kakor stari program se temeljito posveča obravnavanju ciljev in ukrepov na področju jezikovnega izobraževanja in jezikovne opremljenosti, medtem ko reševanje formalnopravnih problemov pušča na obrobju, kakor jih je skoraj z averzijo puščal stari program (kljub prepisani lepi izjavi, da se jezikovna politika »ne sme apriorno odpovedovati možnosti zavezujočega pravnega predpisovanja rabe v določenih javnih oz. formalnih jezikovnih položajih«).

To neravnotežje je opazno že v kompoziciji uvodnega poglavja (1.1) z naslovom *Izhodišče in ocena stanja*, saj nima podpoglavja o pravnem urejanju jezikovnopolitične problematike, čeprav je v 4. členu *Zakona o javni rabi slovenščine* prav ta sestavina jezikovne politike kot naloga navedena na prvem mestu: »Republike Slovenija zagotavlja status slovenščine z dejavno jezikovno politiko, ki vključuje **skrb za zagotovitev pravnih podlag njegove rabe, za stalno znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja in za širjenje jezikovne zmožnosti ter skrb za razvoj in kulturo jezika**.« Šele na koncu 66 strani obsegajočega osnutka najdemo skope 4 strani pod naslovom poglavja *Formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike* (2.3). Kakor jezikovno izobraževanje in jezikovna opremljenost bi morali biti tudi formalnopravni vidiki predstavljeni že v uvodnem poglavju *Izhodišče in ocena stanja*, ponazorjeni pa z akutnimi primeri spornega pravnega urejanja (npr. izrivanje slovenščine ob gostovanju tujih kirurgov pri ustanavljanju Nacionalnega inštituta za otroško srčno kirurgijo, uvajanje pouka angleščine v prvi razred osnovne šole, izigravanje inšpekcijskih služb v primeru murskosoboškega promocijskega paviljona Expano, ponavljajoči se pritiski za uvajanje angleščine kot učnega jezika v visokem šolstvu ...).

II. Nekaj nadrobnosti

A) Brez kritike se implicitno podlega domnevi o neizogibni navzkrižnosti prizadevanja za odličnost znanosti in visokega šolstva in prizadevanja za utrjevanje slovenščine (iz predzadnjega odstavka podpoglavja 1.1.1: »potekajo živahne razprave o tem, kako uravnotežiti ...«). Trden položaj slovenščine v visokem šolstvu je treba pojmovati kot sestavino odličnosti tega šolstva, ne pa kot navzkrižje ali celo »birokratsko oviro«. B) Današnje slovensko jezikovno situacijo (ocena stanja) je treba predstaviti v globalnem okviru s številnimi jezikovnopolitično relevantnimi impulzi (nezadržen razmah IKT, kriza EZ, demografija, migracije, varnostna vprašanja ...). C) V poglavju o tujih jezikih (2.1.6) se med spodbujanimi didaktičnimi metodami brez pridržka omenja CLIL, ničesar pa ni o kontrastivnosti, o površni rabi dvojezičnih slovarjev, o potrebnih vajah za prevajanje iz tujega jezika v slovenščino. Č) Kakšno je razmerje med Svetom za spremljanje razvoja jezikovnih

virov in tehnologij (v poglavju o nosilcih jezikovne politike ni omenjen) ter Medresorske delovne skupine za spremljanje izvajanja jezikovne politike? Obe telesi letno poročata vladi. D) V poglavju 2.1.9 (visoko šolstvo) se pri prvem cilju predvideva za tuje visokošolske učitelje štiriletno učenje slovenščine, da bi potem lahko predavali v slovenščini, ni pa pojasnjeno, v katerem jeziku bi predavali oziroma sodelovali v pedagoškem procesu tista štiri leta, ko slovenščine še ne obvladajo dovolj. V predlaganem sistemu ločevanja med krajšimi in daljšimi oblikami sodelovanja tujih učiteljev ni pojasnjen pojem »krajša oblika sodelovanja« (trajanje, možnost veriženja, izpraševalec pri izpiti?). E) S čim se utemeljuje dopuščanje možnosti (prva alineja ukrepov, str. 42), da bi tujejezične vzporedne programe in izbirne module, posebej oblikovane za izmenjavne študente, pod posebnimi pogoji lahko izbirali tudi domači študentje (posebni pogoji niso konkretno navedeni ne v tej ne v naslednji alineji ukrepov)? F) Zakaj se med razlogi za pridobivanje tujih študentov in študentk pri internacionalizaciji v visokem šolstvu brez kritike navaja protiutež zmanjšanja generacij slovenskih študentov in študentk (torej reševanje demografskega problema na popolnoma napačnem koncu)? G) Ali prepustitev avtonomne jezikovne politike na ravni doktorskega študija univerzam obsega tudi možnost, da domači kandidat s slovenskim mentorjem predloži doktorsko delo v tujem jeziku? H) Med ukrepi oziroma kazalniki naj se pri 7. cilju uvodnega poglavja razdelka 2.2.1 *Jezikovna opremljenost* (promocija) izrecno omeni nastop Slovenije na frankfurtskem knjižnem sejmu, saj utegne biti ta promocijska akcija po odmevnosti primerljiva s predsedovanjem Svetu EZ. I) Med ukrepe za doseg 2. cilja v poglavju 2.4 (*Slovenščina kot uradni jezik EU*, posebno med predsedovanjem Svetu EZ) bi bilo treba dodati zavezanost najvišjih predstavnikov Republike Slovenije, da v protokolarnih nagovorih in drugih izpostavljenih govornih položajih govorijo slovensko; prav tako mora biti pri navajanju imen političnih srečanj na prvem mestu slovenščina (napisi na velikih zaslonih, transparentih ipd.).

III. Priporočena literatura

A) Modna raba besede *naslavlja* v pomenu »obravnavati, zajemati«, podobno *opolnomočiti* v pomenu »usposobiti, izobraziti, izuriti« ipd. B) Besedotvorje: *krepljenje* jezikovne zmožnosti → *krepitev*. C) Preobloženost z vzporednicami za ženski spol marsikje meji na karikaturu, npr. *Republika Slovenija slovenščini zagotavlja prevladujočo vlogo v uradnem in javnem življenju znotraj države, hkrati pa svojim državljanom in državljanom, drugim prebivalcem in prebivalcem ter obiskovalkam in obiskovalcem v skladu z njihovimi pravno in demokratično legitimnimi sporazumevalnimi potrebami omogoča sporazumevanje in obveščanje v tujih jezikih ... V tem okviru je bistvena razširitev razumevanja vloge učiteljic in učiteljev slovenščine, drugih jezikov in tudi nejezikovnih predmetov. Vsi učitelji in učiteljice so namreč tudi učitelji oziroma učiteljice jezika; niso le posredovalci oziroma posredovalke jezikovnega, ampak tudi kulturnocivilizacijskega znanja ...*

Ilinka Todorovski in Mateja Vodeb (varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija ter koordinatorka invalidskih vsebin na RTV Slovenija): **Pisni predlog dopolnil resolucije**

1.4 Nosilci dejavne jezikovne politike

Med dejavnike in javne sisteme, ki prispevajo k uresničevanju vizije in ciljev jezikovnega programa, naj se izrecno zapiše RTV Slovenija kot javni medijski servis, ki sodeluje v uresničevanju jezikovne politike, normiranju jezika ter obveščanju in osveščanju javnosti o

javni rabi slovenščine, o izobraževanju in raziskovanju ter posredovanju vsebin na prilagojen način.

2.1 Jezikovno izobraževanje

Kot ključni medijski kanal za ohranjanje kakovostne jezikovne rabe ter govorne in pisne jezikovne kulture se opredeli javni medijski servis – RTV Slovenija, ki se mu za sistematično jezikovnopolično delovanje na področju izobraževanja poklicnih govorcev zborne slovenščine, vsakdanje rabe, analize in normiranja jezika (lektorji, fonetiki, drugi jezikovni svetovalci) ter za sodelovanje v akcijah ozaveščanja dodelijo posebna sredstva.

2.1.8 Slovenski znakovni jezik

Med ukrepi za razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem znakovnem jeziku dodati namero širjenja obsega televizijskih vsebin v programih RTV Slovenija, ki bodo gledalcem z okvaro sluha dostopni v živo, s simultanim tolmačenjem v znakovnem jeziku, za kar se javnemu medijskemu servisu zagotovijo dodatna sredstva.

2.1.3.2.2 Zamejstvo in izseljenstvo

Programi RTV Slovenija lahko prispevajo k učenju in rabi slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu, v sosednjih državah, zlasti tam, kjer narodnostne skupnosti nimajo svojih medijev ali mediji v teh državah nimajo programov, kanalov ali oddaj v slovenščini (Hrvaška). Javni medijski servis lahko sodeluje tudi v izobraževanju za medijske veščine pripadnikov slovenske manjšine za jezikovno samozavestno medijsko delovanje v lastnem okolju. Za ustvarjanje vsebin o jezikovnih vidikih zamejstva in izseljenstva ter za izobraževalno vlogo se RTV Slovenija dodelijo dodatna sredstva.

2.2.5 Jezikovne tehnologije

1. Poveča naj se dostopnost vsebin javnega medijskega servisa – predvsem informativnih in izobraževalnih, a tudi kulturnih in razvedrilnih – za osebe z okvaro sluha in osebe z motnjami razumevanja govorjenega jezika ter za osebe z okvaro vida in motnjami branja.
2. Za gluhe in naglušne ter druge osebe z okvaro sluha ali motnjo razumevanja govorjenih vsebin se spodbujata razvoj in uporaba novih tehnologij za transkripte zvočnih vsebin in podnaslavljanje v živo, predvsem razpoznavo slovenskega govora v realnem času (angl. speech recognition).
3. Za slepe in slabovidne ter druge osebe z okvaro vida ali motnjo branja se spodbujajo razvoj zvočnih oblik zapisov, izdelava in uporaba kakovostne sinteze govora, ki omogoča več glasov, ter nadgradnja obstoječega eBralca.
4. RTV Slovenija se za sodelovanje in vodilno vlogo v razvoju tehnologij dodelijo posebna finančna sredstva, enako za vzdrževanje, nadgradnjo in posodabljanje aplikacij v daljšem časovnem obdobju – vsaj 10 let.

2.2.7 Osebe s posebnimi potrebami in prilagojenimi načini sporazumevanja

V vse dele resolucije, ki se nanašajo na osebe s posebnimi potrebami in prilagojen način sporazumevanja, je potrebno vnesti nujnost vlaganja v dostopnost vsebin RTV Slovenija v tehnikah lahkega branja oz. možnost uporabe lahkega branja pri medijskih vsebinah – od informativnih in izobraževalnih do kulturnih in razvedrilnih.

Kristina M. Pučnik (Lektorsko društvo Slovenije): Prispevek Lektorskega društva Slovenije k javni razpravi o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023

Izhajamo iz vprašanja raziskovalcev jezika in jezikovne politike: Kateri pogled na jezikovno resničnost potrebujemo, da bomo lahko podprto spremljali razvoj jezika in upoštevali potrebe uporabnikov? Več referentov na posvetu je že opisalo problem diskontinuitete jezikovne politike. **Lektorsko društvo Slovenije pa želi opozoriti na prezrto vlogo in prezrte kompetence lektorjev in jezikovnih svetovalcev, specializiranih jezikovnih uporabnikov, pri izvajanju jezikovne politike.**

V osnutku resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 se za specializirane jezikovne uporabnike zdijo pomembne naslednje vsebine:

1. Na strani 12, točka 1.2, **Okvir nacionalnega programa** za jezikovno politiko – zadnji odstavek:

Republika Slovenija na vseh področjih javnega življenja (izobraževanje, mediji, gospodarstvo itd.) z različnimi mehanizmi, spodbujevalnimi in normativnimi, skrbi za način sporazumevanja, ki zagotavlja vsem družbenim skupinam enakopravno sodelovanje v družbi (nediskriminatorna in vključujoča raba jezika, spoštovanje kulturne raznolikosti na ravni jezika ipd.).

Pri tem bi bilo pomembno omeniti vlogo specializiranih uporabnikov jezika, konkretnije lektorjev in jezikovnih svetovalcev, ker prav ta poklicna skupina lahko najbolj konkretno izvaja dejavnosti, ki so potrebne za uresničevanje mehanizmov in skrbi za načine sporazumevanja. In prav rezultati delovanja specializiranih jezikovnih posrednikov so najlažje merljivi glede na navedeni okvir.

2. Vsebinska opredelitev jezikovne politike > Jezikovno izobraževanje > Splošni cilji in ukrepi > 2. cilj: **Ozaveščenost o pomenu in vlogi javne rabe slovenščine** (stran 16)

Ozaveščanje o pomenu in vlogi kakovostne javne rabe po vseh dosedanjih raziskavah in anketah ni dovolj. Čedalje bolj se ugotavlja, da smo neuspešni pri ozaveščanju in prizadevanju glede odnosa uporabnikov do jezika. Opredelitev predvidenega učinka z besedno zvezo »samozavestni uporabniki slovenščine« je nezadostna, saj v nadaljevanju ni opredeljeno, kako se tak učinek spremlja in meri. Opredeliti je treba konkretnije ukrepe, ki jih lahko izvajajo specializirani jezikovni uporabniki (saj so za to usposobljeni in izobraženi v slovenskem izobraževalnem/visokošolskem sistemu), seveda z ustreznimi orodji (normativnimi, posvetovalnimi, korpurnimi in spodbujevalnimi).

Zato menimo, da je treba v nacionalnem programu za jezikovno politiko opredeliti naslednji cilj:

Ozavestiti obstoj specializiranih jezikovnih uporabnikov, njihov dejavni stik z jezikom in njegovo rabo na vseh ravneh sporazumevanja **ter spodbujati dejavnosti** specializiranih jezikovnih uporabnikov **za kakovostno jezikovno rabo na vseh področjih javnega življenja** (mediji, gospodarstvo, državne ustanove itd.).